Без мови немає нації

slovo.prosvita.com.ua

ч. 37 (310)
15–21 вересня
2005 р.

СЛОВО Просвіти

ТИЖНЕВИК ВСЕУКРАЇНСЬКОГО ТОВАРИСТВА «ПРОСВІТА» імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

Фотолітопис Майдану: "Це вже історія..."

Фото з архіву "СП"

Оксана ПАХЛЬОВСЬКА: "Ця жінка мала лицарське поняття честі".

Стор. 6

Книговидавничий бізнес по-українськи

Стор. 8—9

Копав, копав криниченьку

Стор. 11

Михайлина КОЦЮБИНСЬКА: "Я щаслива, що знаю відчуття плеча".

Стор. 15

МАЙДАН ПОМЕР? НЕХАЙ ЖИВЕ КОРОЛЬ!

ВИСНОВКИ

Криза влади, суспільне розчарування, холодна війна між Ющенком і Тимошенко. Невесела картинка в нашому "королівстві". Щоправда, останні публічні кроки й заяви перших осіб держави здатні зняти будь-які лапки-умовності. Головний "месидж" Президента, що прозвучав у заяві 8 вересня після 3 днів і ночей бурхливих переговорів і нарад, на жаль, не свідчив про стратегічне розв'язання політичної кризи: "добрий король" змушений увесь час умиротворювати й зводити докупи трьох—чотирьох "сірих кардиналів". Президент Віктор Ющенко, відправивши у відставку весь склад уряду, здійснив безпрецедентний в історії і в практиці демократичних країн учинок. Правовою підставою для такого рішення мало би бути визнання діяльності Кабміну неефективною після відповідного звіту уряду, або ж принаймні серйозне публічне звинувачення уряду в корупції. Натомість Президент фактично весь час, аж до скандального виступу Олександра Зінченка, і публічно — на День незалежності, позитивно оцінював діяльність уряду. Віктор Андрійович своєю телезаявою теж ніяк із точки зору правової держави не обґрунтував відставки урядовців, натомість узяв на себе роль скривдженого батька владного сімейства й Майдану: "Я надіявся на те, що, якщо кожен надіне своє ярмо, не вистачатиме часу для взаємних інтриг, ...Президент не повинен бути нянькою, ...війни посилювалися за принципом "два українці — три гетьмани", ...один захотів на Київ іти.., третій на Львів захотів іти, четвертий зробити перестановку політичних сил, заманити в коаліцію на вибори інших партнерів.., а вийшло як з одної шайки передати другій шайці... Тобто, почали девальвуватися ідеали Майдану..." Президент звинуватив уряд у невмінні працювати в команді з Порошенком, Третьяковим та іншими: "Я хочу сказати одне: якщо вони можуть працювати спільно, якщо вони доказово змінять свою поведінку, моя оцінка ролі цих людей залишається незмінною. Це важливі люди для новітньої історії України. Я шаную їхні позиції, але ставлю єдину умову — здатність працювати єдиною командою". Таким чином, Президент, одягнувши чи то "хірургічні", чи то "білі рукавички", не взяв на себе частини відповідальності за ситуацію, яка склалася, адекватно не відреагував на звинувачення свого найближчого оточення у корупції. Він безапеляційно заявив, що звинувачення Зінченка, попри формальне створення міжвідомчої слідчої групи, — політичні й бездоказові, впевнено зазначивши, що комісія не підтвердить фактів корупції Порошенка, Третьякова, Мартиненка та інших. Невже хоч би публічно пан Президент, ім'я якого, можливо, чимало з нас уві сні вигукували за часів революційного Майдану як символ демократії і свободи, не може утриматися від подібних авторитарно-кучмівських заяв? Невже ментальністю недержавного народу досі можуть легко спекулювати непримиренні апологети "батюшки-царя", переводячи в тінь системні політичні перетворення й демократизацію країни?

Висновків заяви Віктора Ющенка кілька. По-перше, Президент став складовою своєї команди й уже не може діяти як самостійний політик, приймаючи самостійні рішення. По-друге, команда Президента формується за принципом особистої відданості Віктору Ющенку, перевіреної, так чи інакше, "на Майдані" — чи то фінансовими вливаннями, чи то піклуванням про безпеку й побут родини Ющенків під час осінньої кризи, чи то іншими **особистими** контактами з Віктором Андрійовичем. Схоже, довірені стосунки з Президентом звинувачені у корупції Порошенко, Третьяков і Мартиненко використовують максимально ефективно для впливу на першу особу держави. З іншого боку, "людським фактором" зможе у будь-яку мить виправдатися Віктор Ющенко: мовляв, ці люди мене оберігали в найважчу хвилину, тому мусив вірити їм, а політичні союзники на кшталт Тимошенко ненадійні, бо завжди можуть грати у власну гру. Врешті, коли сумнівні дії "оточення" Президента таки почнуть гранично руйнувати довіру до нього громадськості, Віктор Андрійович знову зможе змити бруд із рук: вони мене дезінформували, зрадили. Сьогодні ж більшість українців, хоч і скептично ставляться до оточення Президента, але вірять самому Ющенкові. Через **особисту** прихильність до нього, через те, що Віктор Андрійович досі залишається головним символом Майдану й президентських виборів, вони підтримують його, вважаючи ледь не злочинцями всіх тих, хто "б'є по його команді"...

Однак головним висновком усіх політичних рішень керівництва держави є **відсутність у нього демократичної, правової культури**, а також брак її в суспільстві. І це яскраво засвідчили минулі президентські вибори, коли за електорат змагалися не конкуруючі політичні програми і блоки, а нав'язалася боротьба особистостей — Віктора Ющенка та Віктора Януковича.

Закінчення на с. 2, 3

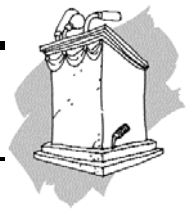

МАЙДАН ПОМЕР? НЕХАЙ ЖИВЕ КОРОЛЬ!

ВИСНОВКИ

Продовження. Початок на с. 1

Хоча саме завдяки не харизматичним, а демократично-діалогічним, розважливим якостям Віктора Андрійовича його підтримали всі національно-демократичні сили. Опозиція до авторитарно-олігархічного режиму Кучми вибрала Ющенка своїм представником не через його надзвичайні лідерські якості, а, швидше, тому, що їх якраз і не було. Всі вірили в демократичність та патріотизм Ющенка, і саме така людина здатна була об'єднати опозиційні демократичні сили на чолі з сильними лідерами й політиками. Реально люди голосували не за особистість Ющенка, а тому, що навколо нього об'єдналися всі, хто боровся з кримінально-тоталітарним режимом. Інша справа, що, окрім самостійних політичних сил, навколо Ющенка скупчилася група людей, нездатних вести самостійну політичну гру, які вирішили поставити на Віктора Андрійовича серйозні політичні і фінансові ставки. І вони, очевидно, ставили не на зміну корумпованої системи, а особисто на Ющенка. Тоді й почали перетворювати демократа зі слабкостями Ющенка на "сильну постать", на Месію. Свою роль у авторитаризації Ющенка відіграв релігійний "месидж" кампанії: Ющенко — зразковий християнин і уособлення Добра, тобто ідеальний, а Янукович — аморальний злочинець, представник Зла...

Вони були безмірно щедрими й дружними, тобто максимально використали "людський фактор", щоб стати довічними сателітами цієї особи. І саме вони, врешті, перевели боротьбу за громадянське суспільство в боротьбу за "доброго короля". Саме вони створили культ Ющенка й під гаслом очищення влади й вірності ідеалам Майдану легалізували війну за тіло Президента. Це тіло взявся "охороняти" від непотрібних осіб пан Третьяков, перетворивши Президента на священну корову, яку використовують для ритуалів і кризових втручань.

Коли Петру Олексійовичу Порошенку не вдалося стати Прем'єр-міністром — Президент був готовий на це, незважаючи на письмову угоду з Тимошенко, але не ризикнув — він створює паралельний Кабмін, поступово розширюючи свої функції секретаря РНБО до авторитарної моделі управління країною. Не будемо за паном Зінченком говорити про тіньові, зокрема й фінансові, схеми пана Порошенка — це справа слідчих органів. Однак навіть публічні кроки й нормативні акти змусили громадськість занепокоїтися. Першою офіційною "ластівкою" стало розпорядження Президента про розширення повноважень РНБО, коли секретар РНБО отримав, по суті, повноваження контролювати діяльність суддів. Тобто апарат, покликаний організаційно й документально готувати координаційні зустрічі Президента, Прем'єр-міністра, голови СБУ, міністра оборони та інших вищих держслужбовців, зміг офіційно впливати на незалежну за Конституцією судову владу. Показовим тут став судовий процес щодо НЗФ, коли судді заявляли про шалений тиск на них. Звісно, Кабмін, з голою шаблею атакуючи зятя екс-президента Віктора Пінчука, теж однозначно тиснув на суд, але не меншою мірою, якщо не значно більше, тиснула інша сторона, за якою ховалися як люди Пінчука, так і російський бізнес, і, що найімовірніше, дахом їхнім міг бути Петро Порошенко. Попри все, фактом залишається те, що секретар РНБО під грифом "реформи правоохоронних органів" прагнув повного контролю над усіма силовиками, адже СБУ на чолі з вірним Тимошенко Турчиновим часто фіксувало "злочини" Порошенка. Більше того, він запрагнув розпустити самостійну розвідницьку службу й перевести її під свій дах, підпорядкувавши своєму заступнику. Це викликало обурення професійних розвідників, але ніяк не спинило секретаря РНБО...

Мова йде не про те, що довкола Президента згуртувалися "погані люди", як би ми їх не називали — корупціонери чи інакше. Швидше, треба говорити про засадничо неправильну систему формування образу влади, про незрілу політичну систему. Звісно, Віктор Ющенко виріс як політик за попереднього режиму, називаючи Кучму своїм батьком. Він підсвідомо й поведінкою засвоїв авторитаризм першої особи держави й адаптувався до цієї системи. Однак природна, ментальна демократичність Ющенка могла спрацювати на користь влади, якби не визначальний вплив на нього "сателітів", які нав'язують йому роль сильного й жорсткого правителя. Ця модель вигідна не Ющенку — це психологічно інший тип керівника. Ця модель вигідна тим, хто керується не демократичними процесами й відкритими медодами політичного дискурсу, а насамперед фаворитизмом, доступом до тіла "доброго короля". Невипадково ідеологічно-політична основа Віктора Ющенка на президентських виборах сьогодні відкинута "новітніми політтехнологами", а сили, які її представляли — Українська народна партія, НРУ, УРП "Собор" — змушені або розчинитися в безідеологічних іменних блоках Ющенка—Безсмертного і Тимошенко (як це, схоже, відбувається з НРУ і "Собором"), або ж шукати самостійної гри на шляху реальної демократизації країни. Цілком імовірною видається в цьому контексті заява Тимошенко, що їй пропонували йти в блоці з НСНУ, формуючи 30 % списків, але ані УНП, ані "Пору", ані ПРП категорично не включати до них.

Який стан речей маємо? Тимошенко, Томенко й Терьохін надовго відсторонені від влади — певно, аж до березневих виборів 2006 року. Щоправда, Терьохін, як і Порошенко, ще може відсудити свій депутатський мандат. Турчинов, заявивши Президенту, що "Ваше рішення про відставку уряду загрожує національній безпеці України", теж надовго стане невтомним критиком влади. Новий керівник СБУ покликаний максимально розчистити цю структуру від людей Турчинова, щоби перекрити йому канали "компромату" на владу. "Діджей" Майдану Микола Томенко вже оголосив, що не примириться з "олігархічним урядом Порошенка" й організовуватиме "другий етап Помаранчевої революції". Втім, це дуже малоймовірний сценарій, навіть беручи до уваги те, що Тимошенко була, за висловом самого Ющенка, "душею Майдану".

Які ж перспективи Юлії Тимошенко? Її рейтинг після відставки уряду тільки зросте. І це головна політична помилка Президента з точки зору виборчої перспективи. Після відставки Тимошенко Президент і його оточення стали негативно оцінювати діяльність її уряду. Порошенко навіть заявив, що вона залишає економіку в гіршому стані ніж сім місяців тому. Цим, з одного боку, дається картбланш Юрію Єханурову, з іншого — узаконюється остаточний передвиборний розрив Ющенка і Тимошенко. Власне, проблема владної команди в тому, що з самого початку вона діяла не як цілісна політична сила, а як передвиборний блок, який може в будь-яку мить розпастися. На "розкол" попрацювали "сателіти" Ющенка, які прагнули витіснити сильного політичного гравця. З іншого боку, далеко не ідеальною була поведінка й Тимошенко, яка займалася відвертим популізмом, хоча "бюджет проїдання" був закладений ще президентською виборчою кампанією. Утім, Тимошенко ще підвищила соціальні виплати, збільшивши податковий тиск на середній бізнес. Водночас її уряду не вдалося стримати інфляційні процеси, а війна з "тінню", реприватизація, скасування пільг для середнього бізнесу і скасування вільних економічних зон змусили багатьох підприємців ще більше тінізуватися. Нестабільність, агресивність державного економічного гравця й відсутність програми економічного розвитку призвели до того, що інвестиції в Україну попри світові турне Президента і європейське Прем'єра навіть зменшилися порівняно з минулим роком. Серйозним командним недоліком Юлії Тимошенко, порівняно з Віктором Ющенком, є її природний авторитаризм, підсилений харизмою, сильним характером. Тому їй набагато важче вписатися в демократичну систему й ринкову модель економіки. За будь-яких обставин Тимошенко гратиме власну гру й здобуватиме власний політичний капітал. Тому конкретна ідеологія і політична платформа не є для неї особливими цінностями. Тому "Батьківщина" і БЮТ суто іменні проекти, через які можуть легалізовувати свій бізнес і політичне минуле представники всіх режимів і народів. БЮТ навіть ризикує стати найбільшим фінансовим проектом наступних виборів, тим часом, як Народна партія Литвина претендує на роль основного політичного реабілітанта попереднього режиму. Якщо вже говорити про компромат, який оприлюднюватимуть колишні союзники, то команді Ющенка теж буде про що говорити стосовно Тимошенко. Корупцією називатимуть і списання "Єдиним економічним системам" боргу в 5 мільярдів гривень, коли Юлія Тимошенко стала Прем'єром. Згадають і те, що вона вже не один рік живе на дачі одного бізнесмена, не платячи за оренду жодної копійки... До того ж, можливе й нове порушення кримінальної справи проти "леді Ю", адже Президент після виступу екс-прем'єра на "Інтері" 9 вересня дуже жорстко "пообіцяв", що Генпрокуратура, МВС і СБУ перевірить діяльність урядовців у справі НЗФ (Тимошенко звинувачують у лобіюванні інтересів Приват-Банку). З іншого боку, команда Президента, певно, не ризикне перетворювати блок Тимошенко на агресивну опопозицію, адже масштабна інформаційна війна здатна мінімізувати довіру як до Президента, так і до Тимошенко. Тим часом Президент фактично зробив екс-прем'єру подарунок: її невиправдані солодкі обіцянки й заклинання-навіювання про економічні чудеса в Україні поступово підривали до неї довіру, сьогодні ж Тимошенко як вільний напівопозиційний політичний гравець на критиці влади тільки збільшуватиме свій рейтинг.

Якщо загалом оцінювати діяльність уряду Тимошенко, то її, справедливо кажучи, таки не назвеш дуже успішною. Саме квотне формування уряду, в принципі, визначило його долю. Соціалісти Олександр Баранівський, Юрій Луценко і Станіслав Ніколаєнко працювали передусім на імідж партії. Резонансні й реформістські події в МВС, зокрема, і "викриття" злочинців попереднього режиму, породили найбільшу популярність серед мас Юрія Луценка. Втім, він гарно вловлює політичний вітер і без особливих роздумів здатен поновити кримінальну справу проти Юлії Тимошенко. Тим паче, в екс-прем'єра та її команди виник відкритий конфлікт із паном Баранівським та СПУ загалом, адже екс-міністр сільського господарства відмовився виконувати волю екс-прем'єра щодо імпорту цукру-сирця в Україну для стабілізації цін на цукор, на що отримав звинувачення в лобіюванні інтересів кількох великих цукропереробників. Кажуть навіть, що в цукровій кризі присутні й фінансові інтереси пана Порошенка.

Загалом розвиток сільського господарства, завдячуючи насамперед законодавчій ініціативі Прем'єра (чи не тому, що, як зізналася пані Тимошенко, її чоловік працює в агробізнесі?) цього року отримав найкращі показники й перспективи, чого не скажеш про промисловість України. Але найбільш провальними в уряді стали представники команди Ющенка Оксана Білозір, Давид Жванія і Микола Поліщук. Утім, "провалили" гуманітарну сферу тимошенківець Микола Томенко й, очевидно, сам Президент, який взявся особисто опікуватися культурними процесами. Жодного концептуального й конкретного рішення з розвитку культури й кожної її сфери ми не отримали, натомість пан Томенко весь час намагався довести непотрібність програми утвердження української мови, реформувати Академію наук тощо. До речі, екс-міністр освіти й науки Ніколаєнко також провалив усі "реформи" своєї сфери.

У некомпетентності й корумпованості звинувачено й екс-міністра надзвичайних ситуацій Давида Жванію, ще одного спонсора революції. Його заступник Валерій Кальченко звинуватив пана Жванію у нехтуванні своїми службовими обов'язками (понад 3 місяці не з'являвся в Міністерстві в робочий час, не проводив нарад, не створив колегії), на місцях призначав некомпетентних "своїх" людей, лобіював фінансові інтереси своїх партнерів...

Щодо "реформатора"-Поліщука, то його відомство й загалом медична система стали найкорумпованішими й неефективними. У пана Поліщука краще виходило робити політичні заяви щодо здоров'я Нестора Шуфрича (який, за його словами, у дитинстві одержав серйозну травму голови, бо про це розповідали всі жителі Закарпаття), ніж повернути обличчям до людей наскрізь корумпованих медиків. Фактично Міністерство відпрацьовувало гранди Заходу, організовуючи неефективні піар-марафони й акції проти СНІДу. Архаїчна ідея Поліщука відновити в кожному селі фельдшерсько-акушерські пункти була спрямована не на покращання якості сільської медицини, а на збільшення кількості непрофесійних лікарів. Так само скандальне "реформування" вищої медичної освіти, коли змінювалася не якісна система підготовки лікарів, а просто додавався один навчальний рік. А що вже казати про перехід на "альтернативне лікування туберкульозу", коли задля економії державних коштів, по суті, закривають очі на епідемію туберкульозу в Україні? Або про взагалі "геніальну" ідею Поліщука продавати ліки в аптеках тільки за рецептами? Це ж ніщо інше, як узаконення тотальної корупції в медицині, адже, по-перше, лікарі виписуватимуть рецепти на ліки фірм, з якими в них укладені комерційні угоди, по-друге, це зайва бюрократизація й без того надмірно бюрократизованої системи...

Таким чином, в. о. Прем'єр-міністра Юрій Єхануров отримав комплекс проблем. З іншого боку, навряд чи він їх буде розв'язувати, адже вони потребують серйозних і радикальних змін, які перед виборами дуже невчасні. До того ж, судячи з усього, всі найбільш "провальні" міністри залишаться на своїх місцях (окрім, можливо, Оксани Білозір і ще декого) як люди команди Ющенка, або як ситуативні противники Тимошенко. Всім зрозуміло, що пан Єхануров суто технічний ставленик Віктора Ющенка. Він чудово влаштовувався при всіх попередніх режимах: у 1993—1994 рр. був заступником міністра економіки України, у 1994—1997 рр. очолював Фонд держмайна, у 1997 році був міністром економіки України, у 1997—1998 рр. очолював Держкомітет із питань розвитку підприємництва, у 1999—2001 роках — перший віце-прем'єр, у 2001 — керівник головного управління організаційної і кадрової політики і взаємодії з регіонами Адміністрації Президента України. Він чудовий технічний виконавець волі керівництва й абсолютно не здатний до самостійних рішень. Саме така фігура необхідна сьогодні команді Ющенка. Весь негатив діяльності влади буде асоціюватися з паном Єхануровим, якого можна в будь-який момент послати у відставку, натомість увесь позитив тепер накопичуватиме Президент.

Тим часом відставка радикальної і нещадної до колишньої влади Юлії Тимошенко активізувала ворожі як до Тимошенко, так і до Ющенка сили. Так звана "опозиція" відчула, що влада, як ніколи слабка. Офіційно Президента підтримало чимало опозиціонерів, як і екс-президент Кучма, так само про намір співпрацювати з Юлею заявила низка опозиційних політиків. З іншого боку, опозиція вже відкрито заявляє про можливість оголошення імпічмента Президенту весною наступного року. Будь-як, нинішня ситуація підсилює олігархічну опозицію й змушує Президента йти на компроміси з нею. Так, "Меморандум стабільності" й заява Президента, що до формування

нового уряду будуть залучені всі політичні сили, свідчать про певний реванш представників попереднього режиму й про все більше їхнє злиття із нинішньою владою. Наріжним каменем для влади має стати конституційна реформа, яка має реалізуватися з 1 січня наступного року. Оскільки повноваження Прем'єр-міністра і парламенту після реформи незмірно зростають, не виключено, що в грудні ми можемо побачити нового Прем'єра. Наприклад, безперечно сильного організатора, хоча й далекого від демократії, Петра Порошенка. Адже ніхто не сумнівається, що його офіційна відставка не применшує його впливу на політичні процеси в країні... Втім, усі розуміють, що основну політичну конфігурацію у владі визначать парламентські вибори. Жорсткість виборчої боротьби гарантована. Можливо, оточення Президента навіть схилятиме його до використання адмінресурсу, на що Віктор Ющенко навряд чи піде. Інша справа, що сьогодні його команда робить усе можливе, щоб через Конституційний Суд не допустити проведення політреформи. Що, в свою чергу, загрожує Президенту справжньою війною нинішніх "опозиціонерів" есдеків, регіоналів і комуністів, а також соціалістів і, швидше за все, донедавнього супротивника політреформи Юлії Тимошенко, яка вже не раз оцінила можливості авторитарної влади. До того ж, "леді Ю" претендує на роль Прем'єр-міністра із вже розширеними повноваженнями.

Нинішня політична криза, поза всім, має позитивні наслідки — якщо розглядати її не з позиції інтересів певних політичних персон і угруповань, а з погляду системних політичних процесів. Безумовно, відкриті політичні обговорення державних проблем і розслідування фактів корупції представників влади (навіть якщо воно заздалегідь передбачає закриття справи без жодних обвинувачень) — це ознака демократизації країни, формування громадянського суспільства. Попри всі прогнози, якщо влада врахує свої помилки, то суспільство не розчарується в ідеалах Майдану, в своїй громадській активності на ньому. Тоді актуальним стане гасло: Майдан живий! Живе громадянське суспільство!

● **Олександр СОЛОНЕЦЬ**

МЕЛЬНИЧЕНКО В

Минулого тижня Сергій Головатий оприлюднив інформацію, що життю головному і, можливо, єдиному, хто залишився живим, свідку щодо викриття замовників у справі вбивства Гонґадзе Миколі Мельниченку загрожує небезпека. Більше того, представник Лесі Ґонґадзе в Європейському суді впевнений, що нещодавній арешт Миколи Мельниченка в Туреччині — справа рук української Генпрокуратури на чолі з Піскуном, яка таким чином виконувала замовлення на фізичне знищення пана Мельниченка. При цьому, як знаємо, Генпрокурор Піскун неодноразово заявляв, що кримінальна справа щодо Мельниченка закрита. Отже, в списках розшуку Інтерполу його не могло бути. Оскільки пан Мельниченко летів до Туреччини через Європу, де його правоохоронці не затримали, то замовлення на його арешт Генпрокуратура України могла дати саме під час перельоту з Європи до Туреччини. Після арешту Мельниченка в події втрутилися американські адвокати й українські політики, які вийшли на Юрія Луценка. Останній відреагував дивно: "Нехай Головатий напише, що він викликав Мельниченка в Туреччину". Це, на думку пана Головатого, була провокація спецслужб, і доказ тому — повідомлення в інтернет-виданнях про арешт Мельниченка, який нібито перебував із Головатим. Справа в тім, що про заплановану зустріч Головатого й Мельниченка в Туреччині ніхто не знав, і Головатий, урешті, не поїхав туди...

Прес-конференцію із справи Георгія Ґонґадзе, в свою чергу, дала дружина загиблого Мирослава Ґонґадзе, а також її представники Олександр Величко та Валентина Теличенько. Пані Мирослава теж вважає, що Мельниченку загрожує небезпека, "як і всім нам": "Мельниченко — дуже принциповий і важливий свідок у цій справі. Уже немає серед живих Кравченка, невідомо де Пукач. Декілька разів я робила звернення в Генпрокуратуру з проханням звернутися до органів FBI по допомогу в проведенні експертизи плівок, оскільки Мельниченко знаходиться під юрисдикцією правоохоронних органів США. І правоохоронці США висловили готовність провести таку експертизу, як і європейські експерти. На жаль, Генпрокуратура на чолі з Піскуном не пішла на це, але відправила до США запитання до Мельниченка, які були йому поставлені ще в 2002 р., коли було бажання закрити справу Ґонґадзе. Черговий крок Генпрокурора — заява про те, що 24 серпня Мельниченко мав свідчити в суді. Це неправда, його не викликали. Далі Піскун заявив, що Мельниченко мав свідчити 5 вересня, а це вихідний день у США, коли державні органи не працюють. Микола Мельниченко мені сказав, що він хоче давати свідчення, йому потрібен публічний суд, але треба провести експертизу записів".

Щодо справи Ґонґадзе, то пані Мирослава вважає недоцільним виділення зі справи невеличкого фрагменту в окреме провадження — щодо безпосередніх виконавців злочину. На її думку, є небезпека, що будуть покарані лише "стрілочники". Крім того, вона вважає,

Мирослава Ґонґадзе

що в Президента Ющенка немає політичної волі для покарання організаторів і замовників злочину — Леоніда Кучму, Володимира Литвина та інших.

Юрист Олександр Величко повідомив, що слідство таки незакінчене, тому що злочин, учинений у вересні 2000 року, — замовлене вбивство.

Валентина Теличенько, зі свого боку, зазначила: "Є 2 небезпечні тенденції. Перша — це намагання ввести в оману українську й міжнародну спільноту, підмінивши розмовами про розкриття справи виділеної реальне розкриття всієї справи. Друга небезпека полягає в тому, що з обох справ є кваліфікація за статтею про умисне вбивство групою осіб за попередньою змовою, а не за статтею про умисне вбивство на замовлення. З одного боку, це дає можливість легше довести звинувачення до 3 безпосередніх виконавців злочину, але це дає можливість органам досудового слідства уникнути закінчення цієї справи, уникнути необхідності шукати замовників. І тоді виникає запитання: як можна адекватно оцінити рівень провини виконавців, не знайшовши реального мотиву вбивства? Потрібно вимагати від влади закінчити справу адекватним чином. Бракує не тільки політичної волі першої особи держави, але й взаємодії, синергетики між різними державними органами, які розслідують справу. Мені страшенно соромно, що на посаді Генпрокурора особа, яка займається лишень піаром власної персони й методично вводить в оману спільноту".

● **Олександр СОЛОНЕЦЬ**

ПОДІЇ

РЕФОРМУВАННЯ — КОНСТИТУЦІЙНЕ

12 вересня 2005 року Конституційний Суд України визнав законопроект 3207-1, що стосується розширення прав місцевого самоврядування, відповідним ст.157 та ст. 158 Конституції України. Цей законопроект був прийнятий Верховною Радою у першому читанні 8 грудня 2004 року в пакеті разом із законопроектом змін до Конституції 4180 та Законом про вибори. Законопроекти 3207-1 та 4180 пов'язані між собою тим, що відповідно до положень законопроекту 4180, політреформа набула б чинності з 1 вересня 2005 року у випадку, якщо до того часу були прийняті зміни в Конституцію, що стосуються реформування системи місцевого самоврядування (законопроект 3207-1). Якщо до 1 січня 2006 року ці зміни не будуть прийняті, закон 4180 набуває чинності самостійно з 1 січня 2006 року.

За визнання закону 3207-1 конституційним проголосувало десять суддів Конституційного Суду, проти — четверо, та один мав особливу думку з цього питання. На думку суддів, недосконалим є механізм введення в дію цього законопроекту.

Законопроект передбачає вирішення питань місцевого значення місцевими радами та виконавчими органами. Також цим законопроектом вносяться зміни в адміністративно-територіальну систему: скасовуються такі адміністративно-територіальні одиниці, як село, селище та місто, замість яких вводиться нова адміністративна одиниця — громада. Також, згідно з новим законопроектом, органи місцевого самоврядування отримують право на створення виконавчих органів.

Незважаючи на визнання законопроекту відповідним Конституції України, судді все ж таки висловили ряд пересторог до деяких положень, зафіксованих у цьому документі.

СУДОЧИНСТВО — ДЕРЖАВНОЮ МОВОЮ

Згідно з новим Громадсько-Процесуальним Кодексом з 1 вересня всі справи в судах слухаються виключно державною мовою, тобто — українською. Таке положення зафіксовано у статті 7 нового Кодесу.

Здійснення судочинства державною мовою означає, що суд спілкується з учасниками цивільного судочинства українською мовою. За загальним правилом, учасники цивільного процесу також повинні спілкуватися в межах цивільного процесу українською мовою. Це стосується як усного, так і письмового спілкування (через складання процесуальних документів).

Частина друга статті встановлює виняток із загального правила: якщо особа, яка бере участь у справі (сторони, треті особи, заявники та інші зацікавлені особи, їхні представники), не володіє або недостатньо володіє державною мовою, то вона може спілкуватися в межах цивільного процесу (робити заяви, давати пояснення, виступати в суді і заявляти клопотання) рідною мовою або мовою, якою вона володіє. При цьому вона користується послугами перекладача, який залучається ухвалою суду за заявою цієї особи.

Що ж стосується витрат, пов'язаних із залученням перекладача, то вони можуть бути повністю або частково оплачені за рахунок Державного бюджету України у разі звільнення судом особи від оплати цих витрат або зменшення їх розміру, виходячи з її майнового стану (частина третя статті 82 і частина четверта статті 86 ЦПК України).

Отже, ніяких обмежень прав осіб, які не володіють державною мовою (особливо це стосується іноземних громадян) новий Громадсько-Процесуальний Кодекс не встановлює.

● **Радміла КОРЖ**

УРЯД У ВІДСТАВЦІ

ПАРЛАМЕНТ

Нарешті це відбулося: Президентові урвався терпець, уряд Юлії Тимошенко відправлено у відставку разом з її опонентами з "президентського оточення", країна отримала чергову кризу та довгоочікувану опозицію разом із "третьою силою" на парламентських виборах. Бо щоб там не казали, а як популістський політик Юлія Володимирівна ще неперевершена. Тож певну підтримку народу, який у нас одвічно любить "ображених", вона отримає, незважаючи на напівмертву українську економіку.

Мабуть ніде не сприйняли відставки уряду так позитивно, як у стінах Верховної Ради. Звичайно, окрім фракції "БЮТ".

Повітря в сесійній залі в четвер було наелектризоване зранку: скандальна прес-конференція Миколи Томенка, чутки (бо підписаного Президентом указу ніхто не бачив) про відставку Петра Порошенка. Утім, до оприлюднення указу про відставку Порошенка, нардепи встигли встановити справедливість, і залишили пана Порошенка без депутатського мандата. Як і інших депутатів-сумісників, чиї заяви, подані на останньому тижні минулої сесії, сумирно очікували логічного завершення епопеї.

Повідомлення ж про відставку всього уряду, яке потрясло Україну, народним депутатам додало гарного настрою. І не дарма... Бо наступного дня Президент запросив на нараду представників майже всіх політичних сил, які представлені в Верховній Раді. За бортом човна залишилися лише комуністи та соціал-демократи об'єднані. Можливо, і правильно, бо конструктивна розмова з цими "опозиціонерами" навряд чи б відбулася.

Зацікавлені журналісти "ловили" нардепів із досить стандартними запитаннями: наскільки можливе затвердження парламентом кандидатури Юрія Єханурова на посаді Прем'єр-міністра? Яким буде склад нового уряду з точки зору коаліційності? Якою може бути подальша доля пані Тимошенко?

Охоче відповідав на запитання незапрошений до Президента Леонід Кравчук, хоч і з певною образою в голосі, але стверджував, що, швидше за все, Юрій Єхануров буде затверджений парламентом, хоча, за його словами, фракція есдеків не буде брати участь у формуванні уряду і не буде голосувати ні за Прем'єра, ні за склад уряду. "Ні за кого не будемо зараз голосувати. Кого б не запропонували. Навіть за янгола...", — дуже емоційно висловив позицію соціал-демократів пан Кравчук. Зате спокійно висловив те, що Юлії Тимошенко треба зараз відправлятися "у самостійне плавання..."

Відверто задоволеним був Валерій Пустовойтенко, по-перше, з того, що він вперше після річної перерви нарешті побував в Адміністрації Президента, по-друге, через те, що Ющенко нарешті звільнив усіх, хто був причетний до політичної кризи в державі, в чому пан Пустовойтенко безумовно підтримує Президента, як і в заклику до консолідації. У той же час Валерій Пустовойтенко заявив, що побоювання з приводу того, що в новому складі уряду можуть з'явитися прізвища тих, "хто працював із Кучмою" просто некоректні, бо немає тих, хто має досвід державницької роботи б не працював при Кучмі, починаючи від Віктора Ющенка. На думку Пустовойтенка у Єханурова є шанс пройти затвердження парламентом, і головне зараз — зайнятися економічною стратегією держави, бо економікою останнім часом ніхто не займався взагалі.

За відсутністю Юрія Костенка до закінчення президентської наради досить активно спілкувався з журналістами народний депутат Олександр Гудима. Він повідомив, що Українська народна партія готова взяти на себе відповідальність у новому уряді за один із найскладніших напрямків — паливно-енергетичний. За словами пана Гудими, в умовах нинішньої енергетичної кризи жодна партія, крім УНП, не запропонувала призначити на посаду віце-прем'єра з ПЕКу свого представника. Також УНП вважає, що кандидатура Юрія Єханурова парламентське затвердження швидше за все пройде. У цьому були одностайні всі політичні сили.

Юрій Костенко ж, повернувшись від Президента, наголосив на тому, що його не здивувала присутність на нараді представників так званих "опозиційних" фракцій. "Головне, — наголосив Костенко, — щоб вони не були в опозиції до власної держави. У названих фракціях є дуже багато народних депутатів, які стоять на таких самих позиціях, як і Президент Ющенко. Нам треба об'єднатися навколо ідей державності й тих проблем, які має економіка. Думаю, що в опозиції, яка не є ідеологічною, а адміністративною, вистачить розуму підтримати ініціативу Президента з тим, щоб ми створили умови для виробничої діяльності в першу чергу, а не ділили крісла. Чогось усі звертають увагу на те, хто в якому кріслі, а не на те, що в цьому кріслі ти маєш зробити для держави..."

Консультації зі складу нового уряду будуть тривати до наступного засідання Верховної Ради України, що розпочнеться 20 вересня.

● **Радміла КОРЖ**

ПОГЛЯД

«У ВЛАДІ З'ЯВИЛОСЯ БАГАТО НОВИХ ОБЛИЧ, АЛЕ ОБЛИЧЧЯ ВЛАДИ НЕ ЗМІНИЛОСЯ...»

Цей афоризм Президент Ющенко сказав перед тим, як оголосити про відставку уряду на чолі з Прем'єр-міністром Юлією Тимошенко. Ця ключова фраза щодо нинішньої урядової кризи дуже влучна, але дуже запізніла...

Криза назрівала давно: нова команда не могла спрацюватися. Міжособистісні конфлікти у верхах ішли один за одним. Суперечності виникали то між Прем'єром і міністром юстиції Зваричем, то між головою Служби Безпеки Турчиновим і секретарем Ради національної безпеки та оборони Порошенком, то між Прем'єром і віце-прем'єром Безсмертним, то між Тимошенко і Порошенком...

Нинішня ланцюгова реакція гострих заяв і взаємних звинувачень розпочалася з приголомшливої для загалу подачі у відставку ключової постаті в команді Ющенка — державного секретаря Олександра Зінченка. Він публічно пояснив цей свій крок протестом проти корупції в президентському оточенні, звинувативши найближчих до Глави держави чиновників: секретаря РНБО Петра Порошенка, першого помічника Президента Олександра Третьякова та лідера парламентської фракції "Наша Україна" Миколу Мартиненка. Його підтримав своєю відставкою віце-прем'єр-міністр із гуманітарної політики Микола Томенко, який дещо привідкрив придворну таємницю, повідомивши про плановані відставки членів уряду. І з гіркотою зазначив, що крадуть одні, а у відставку посилають зовсім інших.

Потім були не менш гострі випади навзамін. Нарешті публічна прес-конференція Президента, де було оголошено про відставку всього уряду, а також задоволення заяв про відставку Зінченка та Порошенка (він також написав таку заяву, а паралельно був позбавлений і депутатського мандата), відсторонення з посади першого помічника Третьякова та доручення Генпрокуратурі, Службі Безпеки й Міністерству внутрішніх справ перевірити висунуті Зінченком звинувачення.

Останньою з провідників вийшла на люди Юлія Тимошенко. У прямому ефірі вона розповіла свою версію того, що тепер відбувається в Україні. Як завжди вишукано одягнута, чітка й логічна у формулюваннях, вона в усьому, що сталося, звинуватила президентське оточення, яке не давало урядові працювати, дбало не про державні, а про особисті інтереси. Як досвідчений полеміст і тонкий політик, вона не критикувала персонально Президента, підкреслювала, що в обох у них Україна — єдина мета, але десь у глибині її душі відчувалася глибока образа не тільки на оточення Віктора Ющенка, а й на нього самого.

Ці події розкололи український загал на два табори: тих, що підтримують Ющенка, і тих, що симпатизують Тимошенко. Проведене ще до кризи соціологічне опитування показало, що рейтинг обох помітно знизився і нині майже однаковий: 51 % респондентів довіряють Ющенкові, а 50 % — Тимошенко. Після відставки уряду ситуація, певно змінюватиметься на користь жінки. В усякому разі виступ Тимошенко був якщо й не переконливішим, то принаймні емоційнішим, а наш люд завжди жаліє зобижених.

Та варто, певно, абстрагуватися від зовнішніх ознак кризи і спробувати побачити, що ж під піною взаємних звинувачень. Чи були вагомі підстави для таких рішучих кроків Президента?

Прихильники Юлії Тимошенко слушно наголошують, що при підбитті підсумків 100 днів роботи нової влади Президент на "відмінно" оцінив роботу уряду, — це було показано по телебаченню. У промові на Майдані під час 14-ої річниці відновлення Незалежності Віктор Ющенко знову дав високу оцінку урядові. Що ж так раптово змінилося на гірше за неповний місяць часу? Задовільної відповіді на це запитання немає.

А противники Прем'єра (їх у неї не бракує) говорять про повний провал урядової політики, про стагнацію економіки, зростання інфляції, ескалацію цін на пальне, м'ясо, цукор і таке інше.

Мають рацію й одні, й інші: кожен педалює на ті факти, які для нього вигідні. Отже, за всім цим стоїть одне — наступні парламентські вибори й нова боротьба за владу. І в цій боротьбі використовуватимуться кожна невдача, кожен промах, кожен необережний крок переможців Помаранчевої революції. Те, що почалося, наштовхує на думку, що боротьба за електорат під час парламентських виборів буде ще затятішою.

Однак повернімося до президентського афоризму, що попри нові обличчя у владі, обличчя самої влади не змінилося. На жаль, це відповідає дійсності. Очікування людей від революції не справдилися не тільки тому, що ці очікування були завищеними — мовляв, дайте все й відразу, а й тому, що влада в багатьох випадках виявилася малоефективною і не здатною їх задовольнити. Титанічні зусилля виправити провал минулого режиму в соціальному плані не дали належного результату: збільшення зарплат і пенсій відразу ж з'їдає інфляція. Тому життя більшості населення залишилося на тому ж рівні, на якому воно було до революції. Від цього й глибоке розчарування в суспільстві.

То які ж причини нинішньої кризи?

Коріння цих причин треба шукати ще під час формування блоку "Наша Україна" напередодні президентських перегонів. Стратегія Віктора Ющенка не ставити суто на національно-демократичні сили, а залучити на свій бік якомога ширший електорат, була абсолютно виправданою, що й підтвердила його важка перемога. Та зрозуміло було, що за підтримку доведеться розплачуватися, – на жаль, такі політичні реалії не тільки у нас. Але треба було подбати, щоб видані векселі прибічникам і супутникам із різношерстих політичних сил не були занадто обтяжливими, щоб вони не зв'язали переможця по руках і ногах.

Як на мене, то якраз це Вікторові Ющенку не вдалося: вочевидь векселів було видано більше, ніж треба. Як людина чесна, він по них і платив. Таким чином, на вершині владної піраміди, крім справжніх ідейних однодумців, опинилися люди дуже різні за поглядами, характерами, мораллю. Натомість, близьким за духом (а не фінансами) союзникам мало що дісталося від владного пирога й відштовхнуло їх від лідера. Монолітної команди сформувати не вдалося: не всі виявилися здатними працювати на державу, зате — більше на себе. На місцях при владі залишилося чимало колишніх функціонерів, які терміново "перефарбувалися" з синьо-білого в помаранчевий колір. Не вдалося дотримати основних проголошених на Майдані прекрасних принципів: відділити бізнес від влади, не брати на найвищі пости лідерів партій, покінчити з корупцією...

Отже, наривати почало з самого початку. А тепер настав час рятувати ситуацію: розрізати нарив і вичистити гній. Віктор Ющенко виявився сильним лідером і пішов на цю болісну операцію. І це правильно. Однак замість розрізати чиряк, було відпанахано цілий орган (скажімо, праву руку). Тоді, як корисно було б зберегти на посту Прем'єра Юлію Тимошенко. Цього, на жаль, не сталося. Щоправда, з уст нового держсекретаря Олега Рибачука пролунало, що Юлії Тимошенко нібито пропонувалося сформувати новий кабінет. Сама ж екс-прем'єр заперечила це. Та, хоч як би там було, сталося так, як сталося. І в цьому криється помилка, що може стати фатальною.

По-перше, український загал сьогодні розділений навпіл: на прихильників Ющенка і прихильників Тимошенко; а розділена сила — це півсили.

По-друге, обоє на наступних виборах можуть розраховувати на один і той же електорат: тому лінія поділу симпатій, вочевидь, не рідко розділятиме навіть сім'ї, погодьтеся, що це не сприяє монолітності нації.

По-третє, Президентові Ющенку в особі Юлії Тимошенко краще мати надійну союзницю, ніж популярного, розумного, харизматичного конкурента.

По-четверте, багато симпатиків нової влади сприйняли останні події як крах помаранчевих ілюзій, а це знижує політичний імунітет симпатиків колишньої коаліції "Сила народу".

По-п'яте, розкол коаліції (Тимошенко вже оголосила, що на парламентські вибори йтиме самостійно) подав надії новій опозиції повалити теперішню владу: адже доля і влади виконавчої, і країни загалом залежатиме від того, хто переможе навесні 2006 року. Уже й Янукович заявив, що не виключає блокування з партією Тимошенко "Батьківщина", і Медведчук не проти "породичатися" з екс-прем'єркою і силою, яку вона очолює.

Насторожити Віктора Ющенка має і те, що його рішення послати уряд у відставку схвалюють і колишні опозиціонери на кшталт Януковича, і один з адептів соціал-демократів(о) Медведчука Леонід Кравчук, і прісно відомий екс-президент Леонід Кучма. Якщо, тебе, захлинаючись, хвалять противники, то це означає, що зроблено щось не так. Недарма в народі кажуть: позбав нас, Господи, від таких друзів, а з ворогами якось і самі впораємося.

Юлія Тимошенко по телебаченню запевнила, що йтиме на вибори паралельним із Віктором Ющенком курсом. Що ж, це гірше, ніж одним блоком і разом, але краще, ніж поодинці й нарізно. Ще далеко не все втрачено, якщо в обох лідерів мудрість візьме гору, і вони підуть хоч кожен своєю дорогою, але в одному напрямку. Тільки тоді можна розраховувати на сумарну перемогу на виборах і сподіватися, що в новообраній Верховній Раді спільні українські інтереси об'єднають обидві сили в один кулак.

Отоді тільки і можна буде спільними зусиллями добитися того, щоб у нової влади з'явилося і нове обличчя. Справді українське, чесне, відверте й не корумповане.

● **Віталій КАРПЕНКО**

ЩО ДУМАЄ МОЛОДЬ?

ПРО КАДРОВІ ЗМІНИ НАС НЕ ПИТАЛИ. А ДАРЕМНО...

Коли 8 вересня Президент звільнив чи не всіх, кого можна було звільнити, найчастіше мені доводилося чути таку фразу: "Що на нас чекає далі?". Якось не вірилося у почуте навіть тим, хто вдавав із себе нездивованих, і що прогнози опозиції справдилися, і що через півроку таки посварилися й розлетілися. Можливо, воно й не дивно, можливо, така вона і є насправді та політика, тільки в багатьох із тих, хто вболівав за нинішню владу, на душі стало якось порожньо і гірко... Ми вирішили звернутися до студентів Київського національного університету імені Тараса Шевченка і спитати їхньої оцінки останніх подій. Відповіді були такими...

Зінькова Аліна, 19 років:

— Я стояла на Майдані, вболівала за Україну, вірила в краще. І, чесно кажучи, навіть не думала, що буде така неузгодженість, нескоординованість дій уряду і Президента. Чомусь вважала, що ми дочекалися нової влади, яка нарешті змінить наше життя. Я обурена цими міжособистісними чварами між П. Порошенком й О. Зінченком. Це якесь страхіття! Хіба можна поливати один одного брудом, працюючи в одній команді? Я ображена та обурена всім, що відбулося.

Карпова Дарина, 18 років:

— Я кілька хвилин тому дізналася про відставку уряду, і дещо шокована. Сподіваюся, вони знають, що роблять.

Мені дуже прикро. Яка ж різниця між народом і владою! Народ стояв на Майдані до останнього, а влада? Вона пішла! Це дуже, дуже прикро!!! Це якийсь дитячий садок. Ось так складати свої права. Мені здається вони це роблять, щоб їх покликали назад. І все, що сьогодні коїться, дуже негарно щодо народу. А Президент, я думаю, він у цій ситуації не винен.

Джокич Миленко, 21рік:

— Знаєте, особисто на мені ці відставки ніяк не позначилися. Ані я, ані мої батьки, ані мої родичі не були прихильниками нинішньої влади. Новий уряд тільки погіршив ситуацію у країні: бензин подорожчав, були проблеми з м'ясом, із реприватизацією. Звичайно, я розумію, ціни на пальне підвищилися через світові тенденції, але це підвищення збіглося у часі з роботою уряду Юлії Тимошенко. Всі ці збіги створюють негативне враження. Скоро парламентські вибори. Тому те, що відбулося, я не сприймаю серйозно.

Куранов Сергій, 19 років:

— Думаю, все, що зараз відбувається, робиться для того, аби підставити Президента.

Євгеній, 19 років:

— Відставки внесуть певну нестабільність і, можливо, понизять рейтинг Президента. Особливо враховуючи останні тенденції. Хто б не став наступним прем'єр-міністром, думаю, досягти такого рейтингу популярності, як у Юлії Тимошенко, йому не вдасться. І в майбутній виборчій кампанії ця відставка підвищить шанси Юлії Володимирівни на посаду Президента. Згідно з оцінками експертів, пані Тимошенко могла б піти на створення єдиного провладного блоку, якби мала гарантії свого прем'єрства після парламентських виборів. Оскільки ж увійти в одну річку двічі не можливо, чи принаймні дуже складно, можна стверджувати, що вона не йтиме з В. Ющенком в одній команді.

Харис Марія, 20 років:

— Я не знаю причин усіх цих змін. Я впевнена, що це якась політична гра, і Юля Володимирівна повернеться.

Животовський Кирило, 23 роки:

— Я працюю журналістом, і я також був на Майдані, робив телевізійні сюжети. Я бачив очі тих людей, що стояли на Майдані, їхні справжні сподівання. І зараз я думаю про них, про їхні почуття. До останніх подій я ставлюсь як до нормального політичного процесу. Я не розчарувався у Помаранчевій революції. Але я не помітив за останні сім місяців зростання активності громадян: люди спромоглися на вуличні акції і далі того не пішли. Революція створила забагато лідерів, і тепер це частина проблем пана Ющенка.

Гледська Людмила, 20 років:

— Я дуже розчарована. Всі мої ідеали впали. Я зрозуміла, що ті люди, які прийшли до влади, нічим не кращі за своїх попередників. І якщо перший уряд принаймні не висловлював пафосних думок, то нинішні можновладці на Майдані ледь чи не на колінах стояли, божилися і клялися в змінах, а що ми маємо сьогодні? У команді, якій я довіряла, розкол і розбрат. Думаю, тепер опозиція має всі шанси на парламентських виборах.

Надія, 20 років:

— Я думаю, те, що сталося, було передбачуваним. Наш колишній Президент, Л. Кучма, сказав розумну фразу: відбувається боротьба між олігархами, а страждає народ. Народ страждає, а обіцяне лишилося на папері й на словах.

Дудко Анастасія, 19 років:

— Я шокована. Я була впевнена, що уряд Юлії Тимошенко протримається довше, що не так усе швидко буде. Я покладала великі надії на Юлію Володимирівну. Звичайно, я розумію, були кризи, особливо з бензином. Але ж подорожчання відбулося в усьому світі, і уряд не мав права і не міг втрутитись у ринкову економіку. Ця криза з роботою уряду аж ніяк не пов'язана. Пенсії були підвищенні, заробітна плата вчителів і медиків збільшена. Тобто, певні кроки були зроблені. Віктор Ющенко працював на імідж держави, займався зовнішньою політикою, а Юлія Тимошенко — внутрішньою. Вона — прекрасний політик, уміє себе поводити, може "завести" слухачів. Коли вона говорить, ти сидиш, як зачарований, ти хочеш її слухати і слухати. Я обурена цією відставкою і не розумію Президента.

● Розпитувала **Ольга СКРИПКІНА**

ДЕРЖАВНИЦЬКА ІДЕОЛОГІЯ НА ПРАКТИЦІ

Утвердження державницької ідеології стало одним із головних завдань товариства "Просвіта" на підставі внесених останнім з'їздом змін до Статуту. Насправді кожен український патріот працює для цього все свідоме життя. Чому ж державницька ідеологія в незалежній державі потребує ще утвердження і чи є консолідоване бачення цієї ідеології хоча в тих, які дбають про неї? А дехто заявляє про необов'язковість будь-якої ідеології, посилаючись на статтю 15 Конституції. При цьому вони добре знають, що необов'язковими для держави є саме політичні ідеології. Чим досягається рівність умов конкуренції політичних сил у демократичному намаганні опанувати владу. Державницька ідеологія може бути в партійних програмах, але як сукупність принципів — це загальнонаціональна, надпартійна основа, своєрідний план утвердження і збереження держави. Її не треба вигадувати, напружуючи мізки політичних ідеологів, — це жива програма утвердження основного переліку правил, за якими повинна жити держава й народ. Вона в українській Конституції. Саме тому при всій різноманітності політичних поглядів тлумачення Конституції мусить бути однаковим. Державницька ідеологія — це той еталон суспільної поведінки, що легко виявляє політиків, які не працюють для держави і блага нації чи діють проти, тобто в інтересах інших держав. Це інструмент виявлення політичних спекулянтів і нездар, демагогів від політики і бізнесменів на політиці. Це орієнтир для громадянина, щоб робити свідомий вибір і контролювати державну владу, чиновництво. Це спосіб вивести вибори з-під надмірного впливу технологій і дати народові проголосувати за власний успіх і добробут, а не за чергову ілюзію. Поширення державницької ідеології, яка ідеологією називається суто формально, є ліками від зневіри й пасивності, ліками від слабкості й бідності. Ситуація в Україні і перераховані вище аргументи свідчать за те, щоб основні принципи державницької ідеології були чітко сформульовані й у зрозумілій формі масово поширювалися серед народу, в рідному інформаційному просторі. Кожного українця не полишає відчуття порожнечі саме в сенсі такої інформації. А комусь вона таки не вигідна. Український політикум не в захваті від стабілізуючої місії державницької ідеології, але вже пора за її допомоги виокремити державотворчі сили, принаймні показати народові, хто є хто в Україні. Це — не політична акція, а елементарне бажання народу нарешті зажити по-людськи, як у Європі. "Просвіта" як давня державницька громадська організація повинна таки взяти на себе місію поширення ідеології державності. Цей процес уже набирає сили, потрібне лиш чітке його оформлення. Це головне, адже за гарною риторикою все більше губиться суть політики, розмивається система, спроможна перемагати. Перехідний період вбиває віру в усе, тому час перемагати з державницькою ідеологією, а не "бавитись" політики як "мистецтва компромісів".

Існують три головні проблеми утвердження державницької ідеології: 1) народ не знає власної Конституції, а політики не реагують на фальшиві тлумачення її статей; 2) політики сприймають державницьку ідеологію в обсязі, обмеженому політичними програмами й догмами; 3) в політикумі аморально співіснують, деколи й співпрацюють, сили державницькі і такі, що не визнають державницької ідеології. В останнє багатьом не віриться, але це так. Достатньо одного неправильного тлумачення Конституції, зокрема статті 10-ї.

Справа в тому, що державницька ідеологія повинна сприйматись як комплекс принципів і програма дій з метою утвердження національної ідеї. Це процес встановлення нового порядку, який гарантує кожному громадянинові особистий успіх, захищеність інтересів і задоволення потреб власної самобутності. Після побудови сильної і багатої держави державницька ідеологія втрачає сенс як план розвитку і стає буденним і природним способом дії кожної політичної сили. Ось чому в перехідний період особливо важливо домогтися утвердження державницької ідеології. Без цього процес державотворення не матиме спрямованості й завершеності, відбуватиметься методом проб і залежатиме від сторонніх деструктивних впливів. Власне це й відбувається в Україні, адже згадані проблеми утвердження державної ідеології продовжують існувати. Уряд змусили починати із соціальних програм, хоча поетапний принцип суперечить цілісності державницьких ідеологій. Усі три складові національної ідеї мусять розвиватися разом, причому зрушення в інформаційній сфері і гарантії самобутності повинні реалізовуватись як передумова, адже ми ступили в інформаційну добу.

Українська еліта розпочала пошуки способів утвердження державницької ідеології після прийняття нової Конституції і дуже важливо, що зроблено наголос на гуманітарному аспекті розвитку суспільства, безпеку інформаційного простору. Концепція бачення державницької ідеології була сформульована у відомому листі КУІНу до тогочасного президента пана Кучми. ("Виробити ідеологію державотворення" ЛУ від 18.07.96 р.). Лист підписали Іван Драч і Микола Жулинський. Серед розробників державницької ідеології безумовно переважали й переважають гуманітарії і професійні політики. Саме тому сучасне уявлення про державницьку ідеологію є гуманітарним. Цитую: "Концептуальним ядром стратегії гуманітарного розвитку має бути українська національна ідея як духовна і морально-етична квінтесенція самосвідомості українців і споріднених із ними історичною долею інших етносів України". Річ у тому, що самоусвідомлення етносів дає відповідь кожному на питання про етнічне походження, та зовсім не є об'єднавчим началом для суспільства. Національна ідея як об'єднуючий чинник мусить сприйматись однаково з точки зору громадянина незалежно від його етнічної приналежності, при цьому самобутність кожної людини повинна розвиватися вільно, не маючи обмежень і не обмежуючи інших. Не так національне самоусвідомлення, як створення справедливого порядку у сфері самобутності етносів є умовою існування національної ідеї. Громадянин повинен чітко знати, чого хоче від держави, і вміти використовувати її для захисту власних інтересів. І головне, — поважаючи порядок і підтримуючи державу, кожний громадянин мусить бути переконаним у наступному зростанні власного добробуту, особистому успіху і захищеності. Національна ідея відрізняється від демагогічної ідилії тим, що має цілком практичний вимір не тільки для душі, а й для грішного тіла простого громадянина. Тому формула національної ідеї і державницька ідеологія повинна мати авторитетне джерело — Конституцію України й увесь час підтверджувати природне прагнення людини щораз краще жити духовно й матеріально. Бути щасливим на землі своїх батьків. А меншини повинні визнати цю землю за рідну. У зв'язку з цим будь-який гуманітарний проект розвитку не відбудеться без порозуміння в суспільстві й установлення нового порядку стараннями держави і політиків. Поступ можливий як система взаємопов'язаних змін — це аксіома. Тому хочу ще раз наголосити на хибності поетапної стратегії дій нової влади і необхідності зосередження на пріоритетному: націоналізації інформаційного простору і встановленні конституційного порядку застосування мов, безконфліктного способу реалізації самобутності етносів, розтлумаченні народові його ж Конституції.

Українська еліта розуміє державницьку ідеологію як "систему гуманітарних пріоритетів задля формування нових структур суспільної свідомості, оновленої ментальності української нації в її духовно-культурній суверенності та політичній єдності". Вона знає, що "ідея стверджується розвиненою економікою, досягненнями в культурі, науці, надійними гарантіями прав і свобод людини". Це добре, але від 18 липня 1996 року минуло чимало часу, ми живемо в зовсім іншій Україні. Тоді вона хотіла вижити, а зараз українці не згодні жити гірше за середнього європейця. Тому державницька ідеологія мусить бути дуже практичною, добре аргументованою з позиції Конституції, струсити з себе нашарування політичних ідеологій і слідів примірок до чужих моделей — стати зрозумілою народові порадою як зажити успішно в сильній і багатій державі під назвою Україна. Народ готовий жити заможно, але ще не готовий змінюватись і поважати ближнього, авторитет влади. Треба лиш пояснити людям, що від них не вимагається якась жертва задля кращого життя, лише зробити над собою зусилля, аби насправді стати громадянами, а не вважатися ними. Користь від виконання обов'язку громадянина і є тим стимулом, що змінить ментальність колоніального населення. Потрібне просвітництво і правильна дія влади, зміни в усьому не за політичною випадковістю, а за Конституцією. А ще треба дуже багато тих, хто не втомлюватиметься говорити з народом, а у владі спроможних легко розв'язати "вибухонебезпечні" проблеми. Етнічним українцям, які нерідко жертовно забувають про власні проблеми заради утвердження української державності, треба усвідомити себе більшістю і відповідальними за встановлення нового конституційного порядку. Чесно кажучи, для торжества державницької ідеології достатньо призвичаїти українців до самобутнього життя і щоденної відповідальності за державу, відучити від нарікань і скепсису, навчити все змінювати особистими вчинками. Молоде покоління буде діючими, а не балакаючими українцями, які шанують українську мову. Від нас лише вимагається не погоджуватись із будь-якими обмеженнями чи перешкодами українській самобутності й поширенню державної мови. Без цього не буде держави — при всіх розмовах на тему державницької ідеології.

Народний дім "Просвіта", м. Івано-Франківськ.
Другий справа — автор матеріалу

● **Володимир ФЕРЕНЦ,**
м. Івано-Франківськ

ПАМ'ЯТЬ

ПИШУТЬ ІСТОРІЮ НАДБУЖЖЯ

Кожну значну подію, кожен фраґмент нашої історії, зареєстрований у документах, треба доводити до відома широкої громади. Люди повинні знати, яка вагомість того, що відійшло в минуле. В історії кожного населеного пункту є щось особисте, неординарне: чи це стосується етимології його назви і її подальшої трансформації, чи пам'яток старовини, чи народних промислів.

Із діда-прадіда наші предки були небайдужі до назв своїх поселень. Це наочно засвідчують літописи, усна поетична творчість, легенди й перекази, в яких обґрунтовуються і пояснюються причини появи назви міста чи села.

Із року в рік з'являються нові історико-краєзнавчі дослідження, які пишуть учителі, журналісти, священики Надбужжя. Шириться географія населених пунктів, про які написано книжки. Це, зокрема, села Йосипівка, Побужани, Переволочна; селища міського типу Красне, Олесько; місто Буськ. Назвемо ці праці і їхніх авторів: "Історико-краєзнавчий нарис про Буськ" о. Володимира Чучмана; "Буськ у вирі століть" журналіста Івана Савчина; "Красне" педагога Ярослава Стецишина; "Побужани. Історія села" вчительки Анни Затхей; "Йосипівка у XX столітті" громадських активістів Бориса Дупелича і Мартина Заставного.

Візьмемо для прикладу селище Красне. Для пересічного громадянина воно відоме тим, що це важливий залізничний вузол. Для тих, хто цікавиться історією рідного краю, Красне за часів визвольних змагань Української Галицької Армії було авіаційною базою для летунської сотні під проводом Петра Франка — сина славетного Каменяра. Термін дислокації відважних соколів був порівняно короткий — із грудня 1918 року по травень 1919 року. Українські летуни і техніки складали з деталей літаків літальні апарати, які обороняли західноукраїнські землі від польських загарбників.

Про сміливість і відвагу наших соколів говорить той факт, що літали вони на висоті 100—200 метрів. Цікаво зауважити, що в складі Красненської летунської сотні воювали не лише українці, а й австрійці, чехи, росіяни, євреї, татари і навіть поляки. 21 травня 1919 року було одержано наказ перебазуватися на Тернопільщину в с. Озерну.

Доброго слова заслуговують і члени культурологічного товариства "Бужани": організовують виставки з історії рідного краю, друкують матеріали в районній газеті "Воля народу".

Крокуючи тернистим шляхом національного духовного відродження, вдивляємося в обрії прийдешнього. Думаємо про день завтрашній і водночас згадуємо події давноминулих літ. Літопису історії рідного краю ще не завершено.

● **Ігор БІДЮК,**
с. Йосипівка на Львівщині

ВИДАЄМО

ЮВІЛЕЙ ПИСЬМЕННИКА ВІДЗНАЧАЮТЬ ВИДАННЯМ ЙОГО КНИГ

Рівненське міське об'єднання товариства "Просвіта" протягом 1998—2004 років видало 16 українських книг. Це — факсимільні видання творів Тараса Шевченка, Івана Котляревського, митрополита Іларіона, Юрія Горліс-Горського, а також фольклорні, краєзнавчі видання, книги з історії "Просвіти" тощо.

Цього року з нагоди 100-літнього ювілею Уласа Самчука Рівненська "Просвіта" видала два його романи. Першим вийшло друком сюжетне продовження славнозвісного роману "Волинь" — "Юність Василя Шеремети". А нещодавно світ побачив незавершений роман Уласа Самчука "Дермань". Письменник створив лише перших вісім розділів, де в традиційній для нього реалістично-побутовій манері відтворено життя його рідного села Дермань початку XX століття.

Роман "Дермань" опубліковано вперше.

● **Анатолій ЗБОРОВСЬКИЙ**

ВИГОЛОШЕНЕ СЛОВО

МІЖНАРОДНА ЛІТЕРАТУРНО-МИСТЕЦЬКА ПРЕМІЯ імені ОЛЕНИ ТЕЛІГИ 2005 року

Нагороджено Оксану Пахльовську письменницю, професора Римського університету "Ла Сап'єнца" за книгу "Українська літературна цивілізація" та статті, у яких яскраво відображено епоху культурного і політичного самотворення української нації, етичний вибір митця у часи перехідні і вічні.

Оксана ПАХЛЬОВСЬКА: КРОК ЧЕРЕЗ ПОРОЖНЕЧУ

Звістка про цю премію застала мене у місті Віченца посеред вулиці. Я йшла з делегацією польських учених із Люблінського університету на конференцію в Інститут суспільних та релігійних студій. На цій конференції буде потім прийняте рішення про те, що пріоритетним напрямком дослідницької роботи Інституту буде україністика і студії Центрально-Східної Європи. У цьому самому Інституті ми вже раніше проводили симпозіуми: один, присвячений Києву та його ролі в європейській культурі, другий — присвячений Голодомору, — симпозіуми, які я готувала з цим Інститутом за ініціативи його президента, Ґабріеле Де Роза, патріарха історичної науки Італії. Франческа, вчений секретар Інституту, підійшла до мене з букетом квітів і привітала з премією Олени Теліги. Це було вітання з України, з нової України, — вітання дивне і несподіване для мене. Відчуття, що закінчилася моя професійна самотність, що моя робота в Італії отримала, нарешті, відлуння. Буду відвертою: було дуже нелегко будувати україністику в Італії, працюючи саме над європейським ключем прочитання української культури. Адже Україна під її колишнім керівництвом поставала дедалі більше не європейською, а євразійською реальністю, і демонструвала не рух до демократичної перспективи, а дедалі виразніші обриси неототалітарного абсурду. В цих умовах робота над європейською Україною, над євроінтеґраційним потенціалом її культури була свого роду викликом не лише старим стереотипам бачення України, а вже й новим парадигмам, у яких Україна знову відсувалася за межі цивілізованого світу.

Словом, ця премія стала фактично першим визнанням з України моєї роботи в Італії, змісту і стратегії цієї роботи. З цих і інших причин ця премія має для мене ряд символічних смислів.

Премія ця особлива. Особлива честь цієї премії. І особлива відповідальність перед іменем, яке входить у твоє життя не лише як факт культури, а як моральний імператив, як етична система, яку ще нам усім довго доведеться розкодовувати, щоб зрозуміти її до глибини.

Мені не раз доводилося писати про Олену Телігу. Розділ у книзі "Українська літературна цивілізація", стаття для енциклопедії. І щоразу, коли я писала про приїзд Олени Теліги до окупованого Києва, щось у мені ніби зупинялося. Безповітряний простір психологічної загадки.

Мені здається, що в житті Олени Теліги було два екстремальних вибори, в яких ця елегантна і пасіонарна жінка йшла супроти Системи, — системи насилля. Перший вибір, перший крок — у Подєбрадах, коли вона, за її словами, "великодержавний, петербурзький, імперіяльний шовініст", перетворилася на українську патріотку, — в тому значенні, священному, а не риторичному, як іноді воно звучить сьогодні, яке ці слова мали в 20-х роках, після героїчної боротьби за незалежність і потім національної катастрофи втрати цієї незалежності. Дівчинка, чиєю хресною матір'ю була Зінаїда Ґіппіус, з інтелектом, цілковито сформованим елітарною російською культурою, перейшла поріг своєї благополучної блискучої російськості, — щоб опинитися в колі страдників, мучеників, подвижників.

І другий крок — в окупований гітлерівцями Київ. Маланюк попереджав: це марна жертва. Вам не вдасться перемогти. Ольжич потім давав їй можливість виїхати з Києва. Чому вона залишилася? "Мій трагічний Київ", писала вона в прекрасному вірші "П'ятнадцята осінь". Чому вона була прикута до цього трагічного Києва, народившись у Москві, проживши в Петербурзі і маючи на той час можливість спокійно вижити в будь-якому європейському місті?

Чому жінка вирішує загинути? У кращому випадку — коли мужчини мертві. У кращому випадку. Тому що коли чоловіки живі, а жінка вирішує загинути, то це кінець цивілізації. На той час мужчини — письменники й учені, які стали політиками і збудували Українську державу в 20-х, — загинули. Їх уже знищила тоталітарна сталінська система. І тоді жінка пішла проти двох тоталітарних систем — і сталінської і гітлерівської.

Писала у вірші "Мужчинам":

Гойдайте ж кличний дзвін!
Крешіть вогонь із кремнів!
Ми ж, радістю життя
вас напоївши вщерть,
Без металевих слів
і без зітхань даремних
По ваших же слідах
підемо хоч на смерть!

Код її життя — пристрасна потреба екстремального вибору. Потреба чину. У цьому Олена Теліга була спадкоємцем стоїчної філософії. А в новітні часи — спадкоємцем тієї філософської лінії, яка йде від Кьєркеґора до філософії екзистенціалізму. Це "aut-aut" Кьєркеґора, "або-або": вибір етичний, сократівський, або вибір естетичний, донжуанський. Україна була екстремальним сократівським вибором, — простором, де життя було польотом у висоту, а якщо ні — тоді вже польотом у безодню. Бій був нерівний. Людина супроти Системи. Жива беззахисна неозброєна людина, жінка — супроти двох нелюдських систем. На Заході лише сьогодні — і то з великою обережністю — починають ставити між ними знак рівності. А Олена Теліга вже тоді була на це здатна. Як Ханна Арендт, — завважмо, теж не випадково жінка, — різко поставила питання про еквівалентність двох систем нищення людини.

Премія ця особлива. Особлива честь цієї премії. І особлива відповідальність перед іменем, яке входить у твоє життя не лише як факт культури, а як моральний імператив, як етична система, яку ще нам усім довго доведеться розкодовувати, щоб зрозуміти її до глибини.

Абсурдний бунт за Камю? Я протистою, отже, я існую. Формула українського буття. І небуття також. Чи ці її слова: "Дні — бунтують і кричать, Підвладні власним, не чужим законам". Вірність власним законам — це необхідна частина екстремального вибору.

Чи, може, коли знаєш, що та ніцшеанська порожнеча все одно почне в тебе вдивлятися, а отже, все одно не вдасться її подолати, залишається одне: зробити крок через порожнечу. Той приїзд до окупованого Києва і був кроком через порожнечу.

Потреба життя як чину, як подвигу, але в максимально незахищеній формі. Олена Теліга вірила, що можна перемогти, — на тлі поразки. Вірила, що можна БУТИ, — в самому центрі небуття. На це і справді здатна лише жінка. Вибір супроти логіки. Виклик агресивній очевидності смерті, — щоб побачити за нею незримий начерк майбутнього, яке зуміє згорнути розворушений демонами Танатос.

Олена Теліга долала цю неминучість і всюдисутність смерті кожним своїм рядком і кожним нервом. Навіть сама її смерть була життям.

Гадаю, ми ще до кінця не збагнули, настільки високим є те мірило етики, яке поставила Олена Теліга своїм невидимим тоді — і ще потім на довгі десятиліття — подвигом. Просить, "щоб Бог післав мені найбільший дар: Гарячу смерть — не зимне умирання". І Бог виконав це її прохання. Вона загинула без надії колись на пам'ять про себе, неоплакана, серед заледенілого пекла Бабиного Яру, додавши свою смерть до десятків тисяч уже розстріляних на той час євреїв та інших мирних мешканців української столиці.

Вона ніби знала, як мало їй випаде жити, ще й тому так безумно любила життя, всі його найсокровенніші прояви. Навіть роки, прожиті в окупованому більшовиками Києві, в нестатках, серед брутальності й насилля окупаційної армії, були для неї, як вона писала, "містерією, чудом життя, незабутньою казкою", бо вона перетворювалася "з дитини в панну", а тому — "весь світ ставав для мене іншим". Її ушляхетнююча жіночність вчить, власне, культурі ставлення до життя. Її електричне насичення жіночності спалювало мізерність і садизм антилюдських систем, на які вона була приречена: "Весь світ був для мене, а я для всього світу". Всепроникна тотальна жіночність, яка виправдовує існування цього світу даром найвищого милосердя — істинно християнського милосердя, яке не розраховує на подяку, для якого найбільшою нагородою є можливість "дати", а не можливість "взяти".

На тлі цього подвигу, цього чину смішно й недостойно сьогодні говорити про "розчарування", "негаразди" тощо. Момент, який ми переживаємо, не потребує від нас плати життям. А потребує всього лише зрілості думки, волі, елементарної порядності. Кожним віршем, кожною статтею Олена Теліга — як вогненною печаттю — спалює риторику, сентименталізм, усі ті "металеві слова" і "зітхання даремні", які знищують автентику життя. Уже не кажучи про те, яким недолугим і принизливо дрібним на тлі подібної особистості є тривіальний і анахронічний репертуар нинішніх "ґендерних проблем".

Олена Теліга йшла свідомо на смерть. "Я належу Києву", — відповіла вона Ольжичу, в якого вже були готові документи на виїзд Теліги з Києва. Ольжича чекатиме така сама трагедія, в Заксенхаузені.

Ось вимір Батьківщини в моменти екстремального вибору: "Нам буде сонцем кожен кущ і камінь / У ці хвилини гострі і щасливі!". Нездатність марнувати життя. Глибинне знання його справжніх цінностей.

Олена Теліга підготувала антологію української поезії, яка мала вийти в Празі 1941 р., одначе так і не побачила світу. Назва: "Буде буря!"

Пам'ятаєте тичинівський вітер? "Вітер. Не вітер — буря! Трощить, ламає, з землі вириває...". Той "вітер з України" був "чортів вітер", "проклятий вітер".

Це був чорний вітер 20-х років, — тих років, коли Українська революція пережила свою катастрофічну поразку. Цей "чортів вітер" догнав Олену Телігу, як і всю Україну, в 40-х.

Сьогодні — перше свято Незалежності, перший рік, коли Помаранчевий вітер з України може остаточно перемогти Чорний вітер. Перший рік, коли Україна отримала шанс опинитися в колі незалежних держав тієї Європи, яка постала на руїнах Другої світової війни як перспектива нової історії. На скрижалях шляху України до Європи буде завжди ім'я цього Поета. Адже дорога до гідного людського життя — це подолання страху. В останні місяці 2004 року українська нація, нарешті, подолала страх перед цим паралізуючим монстром регенерованого тоталітаризму. А тоді нація подолала страх крізь душу тендітної жінки, з її музичним відчуттям світу і тоді, коли, здавалося, настав кінець світу.

Чи в Україні, чи в Італії моїм кредо завжди була Україна як європейська реальність. Лише європейська інтеграція стане для України остаточним подоланням привидів минулих тоталітаризмів, звільненням від їхньої моторошної присутності ще й сьогодні в нашому житті.

Ця жінка мала лицарське поняття честі. Лицарі загинули, і вона підхопила їхній стяг. Середньовічна королева: коли гинуть лицарі й охоронці, вона опускає забрало і бере той меч, що випав з їхніх рук. Останні її слова: "Я не можу втекти, бо хтось би міг сказати: в небезпеці нас лишила, а перед небезпекою говорила про патріотизм і жертовність. Коли я не повернусь, то не забувайте про мене. Коли я загину, то знайте, що свій обов'язок виконала до кінця". Слово не може розминутися з ділом. І взагалі: "Не треба слів. Хай буде тільки діло".

Разом з Оленою Телігою був заарештований її чоловік. Він міг врятуватися: арештовували лише членів Спілки письменників. Він не був членом Спілки. Він залишився із смертниками. Це теж той невидимий подвиг, який ще чекає свого слова, свого осмислення, своєї вдячної пам'яті.

Отже, сьогодні цей Чорний вітер з України став Помаранчевим вітром. Ми вже далекі від поразки. Але ще не близькі до перемоги. Тому смерть Теліги — це урок. Це космічні позивні з минулого для осмислення майбутнього.

Хочу висловити вдячність журі фундації Олени Теліги, усім її членам, а також Києво-Могилянській академії за висунення мене на премію саме в цей рік. Навіть вручення в День Незалежності України є для мене символічним. Це

перший рік, повторюю, коли стає реальною перспектива наближення України до Європи. Чи в Україні, чи в Італії моїм кредо завжди була Україна як європейська реальність. Лише європейська інтеграція стане для України остаточним подоланням привидів минулих тоталітаризмів, звільненням від їхньої моторошної присутності ще й сьогодні в нашому житті.

Наше щастя в тому, що ми вже, здається, не маємо гинути за цю перспективу, як загинула Олена Теліга, а маємо жити і працювати, щоб ця перспектива стала реальною.

І останнє. Тут у залі присутні люди, яким я хочу висловити особливу вдячність — Євгенові Сверстюку, Ніні Марченко, Михайлині Коцюбинській, Ларисі Крушельницькій, моїй мамі, Михайлові Гориню. Шістдесятникам. До початку цієї зустрічі, ввійшовши до залу, я раптом відчула гостру радість. Це, власне, перший раз, що я їх бачу після епопеї президентських виборів. А ще дитиною знала їх усіх — живих і тих, кого сьогодні вже немає. Тому в цей момент я зрозуміла, як страшно — і як соромно — було б зустрітися з ними, якби Україна в черговий раз була зіпхнута в історичне провалля. Вони теж платили ціною життя за свою позицію. Без шістдесятників не відбулося б Помаранчевої революції. Я дякую їм за все, що вони зробили і роблять, і зроблять. І прошу їх зрозуміти, як мені нелегко зараз отримувати цю премію, — першій, після того, як її лауреатами стали саме шістдесятники. Я свідома того, що тепер спитається з нас. І свідома того, що хронологія Помаранчевої революції — це новий відлік історичного часу України. Вона не почалася і не закінчилася на Майдані. Помаранчева революція почалася з обурення в душах людей, а завершиться лише тоді, коли реально відбудеться інтеґрація України в Європу. А це надзавдання мого покоління і молодших поколінь. Це буде тривалий процес, і вимагатиме він тяжкого труда на багато років уперед. Так, спитається з нас. Якщо вдасться, то достойно завершимо те, що розпочали наші попередники у 20-х роках. А не вдасться, — то не буде нам ні виправдання, ні прощення. Тому що Україна—Європа — це теж екстремальний вибір. Це сьогодні — "aut-aut" України: адже Україна може бути Україною лише як частина Європи.

Помаранчева революція почалася з обурення в душах людей, а завершиться лише тоді, коли реально відбудеться інтеґрація України в Європу.

В апокаліптичну добу Олена Теліга рухалася по життю в ритмі вальсу: "Сьогодні кожний крок хотів би бути вальсом". Душа Олени Теліги в "червоній амазонці" летить над проваллями XX століття. Залишаючи нам рідкісний дар любові до життя, як у сонетах "Напередодні": тільки жінка могла побачити — крізь горизонт у "непогамовному клекоті" літаків і гармат тишу айстр, схилених над овальним столом. Тільки жінка, вмираючи, могла залишити нам світло тих золотавих айстр, — щоб ми були здатні цінувати життя як можливість протистояння, можливість побудови майбутнього, а відтак, і можливість щастя.

БЕЗНАДІЙНА ПЕРЕКОНЛИВІСТЬ «ТАБОРОВОГО ЗОШИТА» ВАСИЛЯ СТУСА

ДВАДЦЯТЬ РОКІВ ТОМУ ЗАГИНУВ ВЕЛИКИЙ ПОЕТ

Закінчення.
Початок у ч. 36 за 2005 р.

Отже, якби життя Стуса склалося інакше, пролягло в звичайному, спокійному річищі, без трагічних випробувань, ми, поза сумнівом, мали б не таборові короткі нотатки документального характеру про ганебність радянського режиму, а літературний щоденник, який би засвідчував особливості літературного процесу XX ст. Можливо, ширшими були б тематичні обрії його спогадів, багатшою жанрова палітра, і, звісно, знахідки в жанрі мемуарної спадщини В. Стуса.

Осмислення "Таборового зошита В. Стуса" не буде повним, якщо не звернутися до розгляду його критичних творів. Це пояснюється тим, що в "Таборовому зошиті" значне місце посідає критичний аналіз літературного процесу, громадських і політичних подій.

Сьогодні навколо В. Стуса витворюється міф поета чи, в крайньому разі, громадсько-політичного діяча. Можливо, таке трактування і виправдане, адже більшість його творчого доробку складає саме поезія. Але не варто забувати, що творчий шлях Стуса розпочався саме з Інституту літератури імені Т. Шевченка АН УРСР. Перші його праці, присвячені переважно оглядові сучасної літератури, було видруковано в тогочасній радянській пресі. Окремі роботи надруковано на сторінках діаспорних журналів та книжок.

Захоплення В. Стуса літературою не випадкове. Адже, за його словами, тільки політична ситуація змусила його писати вірші. *"Нині найбільше люблю Гете, Свідзинського, Рільке. Славні італійці... Ще люблю "густу" прозу Толстого, Стефаника, Пруста, Камю. Вабить, і дуже — Фолкнер. У молодших сучасників найбільше ціную Василя Голобородька. Потім — Вінграновського. І, звичайно, Леоніда Кисельова. Ненавиджу слово "поезія". Поетом себе не вважаю"*, — так заявляв Василь Стус. Ось невеличка стаття під заголовком "Два слова читачеві" друкована у книзі "Зимові дерева" в Брюсселі 1970 р. У ній подано роздуми над місією поета в сучасному світі. На думку Стуса, "поет повинен бути людиною", причому повною любові, людиною, що може здолати природне почуття ненависті. Власне, у "двох словах" викладено **погляд В. Стуса на творця**. Ми дізнаємося також про внутрішній світ В. Стуса, — починаючи від захоплень літературою і аж до понять, сталих у часі та просторі: *"Ще ціную здатність чесно померти"*. Кожен твір автор "пропускає" крізь призму європейського мислення. Неодноразово він зазначає, що українській літературі найбільше шкодить *"зіпсутий романтизм", що роз'їдає її ще з часів післяшевченківської епохи.*

Не меншим злом уважав В. Стус примітив у літературі. Він зазначав: *"Літературний примітив — зло, не менше за формалізм. Крайнощі, як відомо, сходяться"*. Це стосується взагалі всієї літературщини. Щодо українських поетів, то, на думку Стуса, багато з них досі блукають хащами "ілюстративності", усталено-традиційного замилування і оспівування. Дуже багатьом бракує елементарного знання мови.

Оцінюючи збірку "День поезії", В. Стус у статті "На поетичному турнірі", навівши приклади доброї поезії, вдається до критики віршів-одноденок, влучно зауваживши, "... *зовнішній, осучаснений антураж, збагачений на ракети, космодроми, антиречовину, Пікассо, кібернетику чи галактику, не може врятувати слабкого і мало естетичного в своїй суті вірша"*. Доречно загадати, що більшість імен, що їх критикує автор, не залишили в нашій поезії значного сліду. Сміливість, з якою Стус оцінює ті чи ті твори, гідна подиву. Лишається зазначити, що статтю було надруковано в журналі "Дніпро" 1964 р.

Проблему читача й письменника, зростання вимог першого і неспроможність їх задовольнити з другого боку, зачіпає Василь Стус у роботі "Най будем щирі". Перед нами постає література як явище інтелектуальне. Таке трактування стало чи не першим у науковій критиці радянських тоталітарних часів. Інтелектуальне багатство поетичного світу завжди було визначальним... На жаль, багатьом нашим поетам бракує саме глибокої інтелектуальної означеності. Пишучи про критика, Стус зазначає, що оцінити рівень письменника за кількома творами неможливо.

Отож, коли на пару добрих віршів припадає решта творів недостатньо високого рівня, така ситуація може спровокувати критика на необ'єктивну оцінку творчості поета: *"Критику не пасує роль старателя, що, блукаючи поетичними пустелями, вимиває кілька піщинок, які тільки на колір здаються щирим золотом"*. Адже не можна до всіх підходити з однаковими вимогами. Є рівень мистецтва і рівень літературного школярства. Кожен із них визначає свою внутрішню специфіку.

На відміну від майже всіх літературних критиків того часу Василь Стус не використовував у роботі наукових штампів чи кліше. Він не посилався на цитати з класиків марксизму чи чергових з'їздів. Він волів не тільки вмерти чесно, а й існувати чесно.

Найбільш ґрунтовною і вражаючою є велика праця В. Стуса "Феномен доби" із підзаголовком "Сходження на Голгофу слави", писана в 1970—1971 рр. Рукопис цієї праці довгий час пролежав в архівах КДБ і лише 1993 року побачив світ у видавництві "Знання". Це єдина поки його наукова робота, видана за наших часів окремою книжкою. "Феномен доби" — перше об'єктивне дослідження життя і творчості Павла Тичини в контексті тієї доби, в яку він жив і творив. Йому судилася доля генія, — каже автор. Для того, щоб зрозуміти причини трагедії великого поета, В. Стус простежує не тільки творчу дорогу, а й суспільно-політичну ситуацію в Україні часів Тичини. Тут ми знаходимо посилання і на Винниченка, і на Грушевського. Поруч цитуються літературознавчі дослідження Єфремова, Новиченка. На сторінках виявляється велика ерудиція, вільне використання фактичного матеріалу часів УНР і становлення радянської влади (а писалося в 1970-ті роки!). Слід відзначити сміливість, з якою автор захищає свою думку.

"Хто ти є, Тичино?", — запитує Стус, і тут же відповідає: *"Без сумніву — геніальний поет і геніальний блазень. Живіший од живих, і мертвіший од мертвих"*. Трагедія Тичини — це трагедія всього народу. І справа тут не лише в ситуації. Основною причиною деградації суспільства став страх, котрий примусив *"осміхатись голий череп"*.

Через призму трагедії Павла Тичини бачиться роздум узагалі над життям багатьох, змушених обирати один із двох шляхів — або чесно вмерти, або жити на догоду владі.

Подібний шлях був не тільки в Тичини...

Доля Василя Стуса як і Павла Тичини свідчить про їхню добу не менше, ніж страшні розповіді істориків, адже вони жили в час, що змусив генія стати генієм. І людина погодилася на цю роль.

● **Тетяна СТАДНИК,**
член Луганського обласного об'єднання ВУТ "Просвіта" ім. Т. Г. Шевченка

ПРЕЗЕНТАЦІЯ

ДОКАЗ ЖИТТЄВОЇ СИЛИ

Нещодавно в Київському Будинку письменників відбулася презентація книг Дарини Тетериної, присвячених видатному українському літературознавцю, філософу, одному з чільних діячів ОУН (мельниківців), професору Юрію Бойку-Блохину.

Він народився 1909 року в місті Миколаїв. Його батько був активним просвітянином. Юрій Блохин (літературний псевдонім Бойко) писав про батька: "Його сільське "я" розвинулося під впливом "Просвіти", до якої він належав і в якій була група рафінованих інтелігентів: службовець Литвин, директор історичного музею Камінський, а передусім протектор "Просвіти" контр-адмірал М. Аркас, автор опери "Катерина" та "Історії України"... До Аркаса ходили просвітяни колядувати, а з ними і мій тато. Знав тато безліч пісень, колядок, весільних, козацьких, бурлацьких і дещо з Лисенка, Стеценка, так що ми, тобто, мама, я, молодші сестра і брат, очолювані татком, творили хатній хор і вечорами захоплено концертували".

Родина мала гарну бібліотеку, в якій було багато українських видань. Ю. Блохин згадував: "Мої товариші читали Майна Ріда, Жюля Верна, я їх теж читав, та мене більше тягнуло до іншого. Кащенко — це був мій улюблений Майн Рід".

Проте Юрій мусив навчатися в російській школі. Українська школа була єдиною на все місто й розташовувалася далеко. На щастя, Юрій був постійним читачем бібліотеки "Просвіти", яка нараховувала близько 3000 українських книжок. Значну роль у формуванні світогляду хлопця відіграли твори українських класиків, монографії В. Антоновича, М. Грушевського, Д. Дорошенка, М. Костомарова.

На початку 1922 року всі "Просвіти" в СРСР було ліквідовано. Але бібліотека "Просвіти" стала власністю профспілки Робос. Там Юрій Блохин насолоджувався читанням української історичної літератури.

Він також заснував організацію "Гарт юнаків", щоб пропагувати український дух, але незабаром її заборонили. Блохин зайнявся наукою, але зазнав цькувань.

Під час Другої світової війни Юрій Блохин вступив до Організації Українських Націоналістів і мусив емігрувати. Він оселився в Німеччині, де займався науковою, викладацькою і політичною діяльністю. З огляду на наукові та викладацькі заслуги Бойка-Блохина Баварське міністерство освіти присвоїло йому титул німецького професора.

У 1970—80-і роки професор Юрій Бойко-Блохин щороку лікувався в Німецькому курортному місті Бад Емс. Свого часу тут відпочивали відомі діячі культури і можновладці, зокрема зарубіжні. Саме тут російський імператор Олександр II підписав 30 травня 1876 року ганебний указ про заборону української мови. Бад Емс був одним із значних російських еміграційних центрів. Місцеві бюргери хвалилися, що тут відпочивали російські письменники М. Гоголь і Ф. Достоєвський, добре знали про любовні пригоди Олександра II, але не знали про Емський указ. Професор Бойко-Блохин добився встановлення в місті Бад Емс до 100-річчя події меморіальної дошки з тризубом і написом німецькою мовою: "В цьому домі підписав 30 травня 1876 року російський цар Олександр II наказ про заборону і кару за використання мови.

[illegible] життєвої сили своєї [illegible] ановлює українська [illegible] пам'ятник.

Бад Емс, 1976. Світовий Конґрес Вільних Українців".

У 1990-х роках професор Бойко-Блохин після тривалої розлуки приїздив в Україну.

17 травня 2002 року професор Юрій Блохин помер.

Член-кореспондент Української Вільної Академії наук у Нью-Йорку Дарина Тетерина зазначає: "Професора Юрія Бойка-Блохина знають добре на Заході в українських і чужинних колах, але набагато менше він відомий в Україні... Мета моєї праці — ознайомлення українського читача з політичною і науковою діяльністю відомого вченого, професора, доктора Юрія Бойка-Блохина".

● **Анатолій ЗБОРОВСЬКИЙ**

ЛЕОНІД ФІНКЕЛЬШТЕЙН: «ДЕРЖАВА НЕ ТИСНЕ НА УКРАЇНСЬКУ КНИГУ, ВОНА ЗАБУЛА, ЩО ЦЯ КНИГА Є»

Видавництво “Факт” насьогодні вважається одним із найпрестижніших. Автори, яким пощастило потрапити до когорти “своїх”, упевнені в якості й розкрутці свого твору. Але наша розмова з редактором видавництва Леонідом Фінкельштейном не про престиж, а про нові книги й про готовність до Форуму видавців, хоча… гріх було не випитати секрети успіху.

— Пане Леоніде, традиційне запитання: що везете на Форум?

— Перерахувати всього я не можу, бо ви мені не дасте такої можливості — стільки місця в газеті (*сміється*). За цей рік ми видали 45 книжок, їх і веземо. Книжки, які ми робимо, у цьому році ще більш структуровані. Ми взагалі намагаємося працювати, маючи видавничу стратегію. Основних напрямків роботи ми не змінюємо. Щодо нових книг, думаю, варто звернути увагу на книжку “Вибране: Друга спроба” Оксани Забужко в нашій серії “Вибране”, куди увійшли старі й нові вірші, найкращі переклади. Гадаю, ця книга буде мати попит, оскільки все, що виходить із-під пера цієї письменниці має попит і повинно мати, на мою думку, бо це одна з найсерйозніших постатей в українській літературі XX—XXI століття.

Веземо нову книжку, яка трішки вибивається з того, що ми видаємо, але, вважаю, що ми зробили дуже добру книжку, — це “Тисяча посмішок Помаранчевої революції”. Мене цікавить ця книжка не тільки тому, що там зібрані всі анекдоти, всі пісні й вірші, вся пряма мова, яку можна було витягти з наших можновладців, а й тому, що вона побудована хронологічно — там є 30 розділів, і в кожному — історія виборчих перегонів.

Ще одна цікава книжка має таку претензійну назву “Пані Каккі стає Врублевською”. Це теж історична книжка — 30-ті роки минулого сторіччя. Один дуже симпатичний киянин збирав вирізки з газет із оголошеннями про зміну прізвищ. Я думаю, що це теж свого роду портрет доби.

У нас з’явилося дванадцять книжок у нашій найкращій серії “Exceptis excipiendis” (все, крім того, що варте винятку). Це сучасна художня література — винятково українською мовою. Тут і відомі українські письменники, такі як Анатолій Дністровий, Яна Дубинянська. Тут і Павло Солодько із книжкою “Четверта революція”. Тут і Влад Арлов та Василь Биков — їх переклав із білоруської Олександр Ірванець. Особливо раджу звернути увагу на книжку Арлова, оскільки вважаю, що це дуже й дуже серйозний письменник, один із найкращих письменників сучасної Європи та Білорусі зокрема. Він нещодавно був у Києві й Рівному на презентації цієї книги.

Дуже цікава книга Сими Мраовича у перекладі Юрка Позаяка “Константин Богобоязний”. І нарешті — буде представлена читачам довго очікувана книжка американського письменника Джонатана Фоера “Все ясно” у перекладі Ростислава Семківа. Книга стала бестселером в Америці — продано більш, ніж три мільйони примірників, її перекладено 24 мовами, ось-ось з’явиться фільм. У нас вона виходить вперше. Цей роман написаний про Україну, тому в нас вона буде мати успіх. Звичайно продовжуємо проект “Зона Овідія”, який ми видаємо спільно з АУП. Генеральний продюсер цього проекту Тарас Федюк допомагає нам підбирати твори для цієї серії — доробки сучасних українських поетів. Нещодавно вийшла книжка і самого Тараса Федюка “Обличчя пустелі”.

— Пане Леоніде, якби Ви не були видавцем, то, зайшовши в книгарню, яку б із цих книг придбали?

— Знаєте, на таке запитання найважче відповідати. Я не думаю, що батько, у якого один син, любить його більше, ніж батько, в якого двадцять синів, любить своїх дітей. Так само я не вірю, що можна бути об’єктивним до книжок, які робиш. Мої книжки — це мої діти. Вибирати дуже й дуже важко, можна говорити про улюблених авторів. Ось я впевнений, що якби Забужко навіть не була нашим автором, я б все одно читав із цікавістю все, що вона пише. Мені дуже подобається поезія Тараса Федюка. Минулого року я з превеликим задоволенням видав “Вибране” Василя Герасим’юка та Ігоря Калинця. В серії “Exceptis excipiendis” мені важко назвати навіть улюбленого автора, тому що я люблю всіх своїх авторів, які там друкуються.

— Хто вирішує, які книги видавати, а які ні?

— Контролерів у нас немає, в нас є редакційна рада. Ми радимося, думаємо, які книги видавати. Голосу “зверху” ми не слухаємо. У нас взагалі немає “батька”. Ми самі керуємо. Ми вільні, незалежні, тому й бідні *(сміється)*.

— Зараз в Україні майже три тисячі видавництв. Важко виживати?

— Виживати ні, жити важко. Ми весь час виживаємо, а хотілося б жити. Ось Ви кажете “майже три тисячі”, а я вважаю, що в Україні немає жодного видавництва. Навіть видавництво “Факт” — усього-на-всього контора з виготовлення книжок. Ми змушені робити багато того, що робити не варто. Багато чого ми не можемо зробити, тому що не вистачає грошей. Ми не можемо вирішувати питання розбудови ринку, правильного маркетингу, дистрибуції, грамотного піару. І це не тому, що ми такі нерозумні, а тому, що не вистачає грошей. Важко переконати всіх, що моральний бізнес потребує допомоги. Кажуть: “Ви бізнесмен? От і заробляйте гроші”. Я перепрошую, це ж не горілка. На книжках важче заробляти гроші. Більше того, Україна сьогодні, м’яко кажучи, ще не стала повністю українськомовною, а ми видаємо книжки винятково українською мовою.

— Що із серією “Текст+контекст”?

— Із цією серією важко. Є зараз три книжки, готові для друку. Але ця серія розрахована хоч і на масового, але кваліфікованого читача. Дуже важко продавати ці книги, тому ми зараз призупинили серію.

— Є проекти комерційні й некомерційні. Які з Ваших книг до якої категорії належать?

— Якщо книжка не грантова, вона повинна бути комерційною. Просто буває різна комерція. Є книжки, які продаються за рік 10 тисяч примірників, є книжки, які продаються накладом 3 тисячі — і це теж можна вважати маленькою комерцією. Ми намагаємося кожну книжку зробити комерційною.

— Серія “Зона Овідія” — комерційна?

— Це грантова серія, допомога спонсорів. Прибутки з цієї серії невеличкі. Ось ми зараз почали новий проект, на мій погляд, теж дуже цікавий, — “Непроза”. В основному там будуть п’єси, але й вірші, й есеїстика. Видали в цьому проекті вже три книжки — це п’єси Діброви, п’єси Олександра Бейдермана, а також п’єси і вірші Олександра Ірванця.

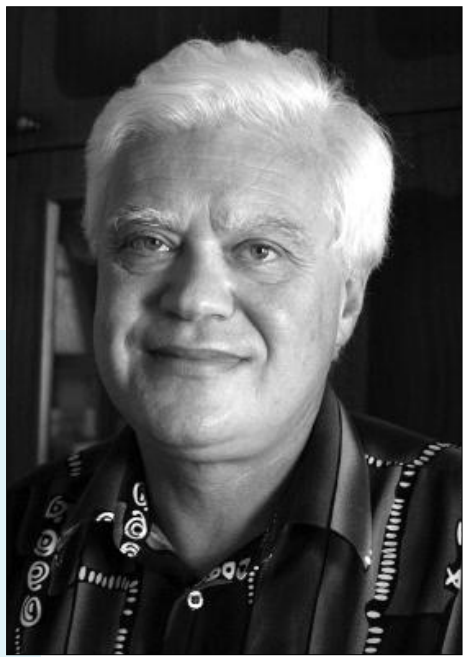

— Яким чином “потрапляють” до Вас іноземні автори?

— На превеликий жаль, поки що видавнича політика щодо перекладної літератури керується добрим ставленням людей до нас. Скажімо, я із задоволенням видав книжку Мраовича, оскільки перекладач звернувся до мене. Так само й книжки Арлова, Бикова. Я б сказав, що іноземні автори потрапляють до нас за допомоги друзів, які приносять тексти, а не гроші.

— Не було такого, що Вам подобається якийсь іноземний автор і Ви шукаєте якісь шляхи до нього?

— Поки що до всього, що мені подобається, я шляхи знаходив. На пряму, з вулиці я ніколи не звертався. А так, будь-яку справу можна залагодити, були б гроші.

— У Вас видавалося багато молодих авторів. Кого вважаєте своїм відкриттям, відкриттям “Факту”?

— Зараз у нас з’явилася нова книжка — Насті Байдаченко. Це взагалі дуже цікава історія: до нас звернулася авторка по “мейлу” з пропозицією видати книжку за свої гроші. Я їй відповів: “Покажіть тексти”. Прочитавши їх, я сказав: “Я це буду видавати за свої”. Думаю, що це дуже серйозний автор і наше відкриття. Дуже добре в нас вийшло з Мариною Соколян. Ми зараз видаємо її другу книгу до Форуму. Сьогодні вона вже досить відома, але перша книжка вийшла в нашому видавництві. Буває, що автор спочатку був нашим, а потім перестав бути нашим. Це все одно не заважає ставитися до нього, як до свого. Наприклад, книга Анатолія Дністрового, який дебютував із прозою у нашому видавництві, зараз виходить у “Фоліо”.

— Серія “Exceptis excipiendis” об’єднує настільки різних авторів, якими критеріями Ви послуговуєтеся при відборі?

— Дуже просто. Це все — сучасна масова література. Не попса.

— Ви вважаєте, що в Україні існує масова література?

— Залежно від наголосу. Якщо говорити про наклади, то тоді в Україні взагалі немає літератури. Так, наклади Марініної, Донцової, Устінової дуже великі. Але я не вважаю це масовою літературою, це попса. Попса — це тільки сюжет, масова література — це сюжет і образи.

— А елітарна?

— Сюжет, образи, плюс надзадача, яку ставить письменник.

— Ми говорили про молодих авторів. Що потрібно автору, щоб “Факт” взявся видавати його твори?

— Надіслати тексти, щоб вони сподобалися, і все. Щоправда, ми друкуємо тільки першодруки. Ніякі запевнення, що це тільки в часописах, що маленькі наклади, не діють. Якщо хочеш бути нашим автором — дочекайся, ні — бувай здоровий.

— Часто ризикуєте з дебютами авторів?

— Завжди ризикуємо. Перепрошую, інакше ж не буває. Кожне видавництво повинно працювати не лише на заробіток, а й на майбутнє.

— Чи є автори, з якими б хотіли співпрацювати?

— Є. Прохасько і Жадан. Цим людям я б не відмовив.

— Чому призупинили серію “ДАН” і як взагалі справи з книгами для дітей, навчальними посібниками зокрема?

— Дуже важко знайти авторів, які пишуть для дітей. Не хочеться передруковувати. А посібники продаються, попри відсутність держзамовлення. Щодо останнього — я в черзі стояти не хочу і не буду, мені черги набридли в совдепівські часи. Ми просто видаємо книжки, а в різні ігри грати не збираємося.

— Що плануєте зробити наступного року?

— З’явиться нова серія “Висока полиця” — це літературознавство, літературні студії. У цій серії будуть чотири книжки Оксани Забужко. Тут також вийдуть книги Леоніда Ушкалова, Костянтина Москальця, Максима Стріхи. У серії “Непроза” з’являться перекладні п’єси. Сподіваємося запустити новий проект Яни Дубинянської “Пазли”. Тобто, плани є і плани хороші.

— І наостанок — зараз багато розмов про тиск на українську книгу. Ваша думка?

— Ні, держава не тисне на українську книгу, вона просто забула, що ця книга є. А я не повинен зацікавлювати уряд, я найняв його на роботу. Тепер мене не цікавить, хто там працює, вони повинні допомагати мені. Зрештою, Ви думаєте, що при Кучмі було краще? Така ж стабільність. Я подавав уже проекти, але це все йде на рівні роздумів, а платити зарплатню моїм співробітникам мені треба зараз, а не “колись”.

15 вересня у Львові в Палаці Мистецтв (вул. Коперніка, 17) розпочинає свою роботу 12 Форум видавців, який триватиме до 18 вересня. Очікуються презентації українських письменників — Оксани Забужко, Сергія Жадана, Юрія Іздрика, Тараса Прохаська, Любка Дереша, Марії Матіос, Ірен Роздобудько та інших. Приїдуть також полька Мануела Гретковська, книги якої мають найбільший наклад у її країні, а також відома всім українцям Александра Марініна, Людмила Петрушевська, Тимур Кібіров, Віра Павлова, Дмитро Кудрявцев, Оля Гнатюк, Лінор Горалик, Яцек Влодарчик, Михал Петрик та багато інших гостей. Організатори обіцяють, що буде цікаво.

● Спілкувалася
Марія КРИШТОПА

У ВИДАВЦЯ

ЗУХВАЛИМ ТАЛАНИТЬ У ЖИТТІ

Так уже склалося, що я страшенно полюбляю проводити час у гарній компанії з цікавими людьми. Отож і не відмовила собі вкотре в задоволенні на людей глянути, і завітала на так звані "Кальварійські посиденьки". Розчарованою не залишилася: презентація нових книг та можливість побачити на власні очі молодих "загиджувачів української мови" (як дехто зазначив), Любка Дереша та пані Поваляєву цілком виправдала мої скромні сподівання. А загалом, мова йшла... та багато про що. Але, ідучи додому, я ніяк не могла відкараскатися від однієї дитячої казочки, почутої кілька років тому в якомусь дорослому й агресивному кінофільмі. Вона вовтузилася у свідомості кілька днів, заважаючи займатися буденними справами.

Так-от, поділюся нею з вами... Жила була собі родина Звіряток: Мама-Звірятко, Тато-Звірятко та Дитинча-Звірятко. Мешкали вони у страшному темному лісі в самісіньких непрохідних хащах біля струмка, їли лишень комашок та попри все пісень співали. І навіть не розмірковували чи подобається їм таке життя, чи ні, адже іншого життя не знали.

Аж якось нагодилися до їхнього житла люди-нерозумні й увесь ліс дощенту вирубали, струмок камінням заклали. І нічого звіряткам не залишилося, окрім як, перепрошую, сконати під старим розлогим дубом.

Звичайно небораки могли й до іншого лісу податися, але там своїх Звіряток вистачало...

Не весела оповідка? Отож не весела. Зате, погодьтеся, реальна далі нікуди.

Про що це я? Пояснюю. Якщо перейти від алегорій на мову звичайну та конкретизувати, то кількість видавництв, які сконали під розлогим дубом українського книговидання залишається невідомою. Але напевно відомо скільки вижило, відростивши зуби й пазурі, аби довести право на існування.

І не варто відстежувати всі ті рефлексії, що є зовнішнім проявом прихованих мотивацій. Живуть як живуть, мають як ся мають.

Розкладаючи приблизно такі думки на полички у власній голові, я зрозуміла, що запитань маю багато, а відповідей — "ніц". Отож і визріла необхідність поспілкуватися з людиною, яка безпосередньо причетна до справи книговидання.

Не здивую, коли скажу, що об'єктом прискіпливих запитань я обрала видавництво "Кальварія". Чому саме його? Все просто — мала аж дві мотивації: перша — художня література, яка найчастіше потрапляє мені до рук і залишає після читання приємний присмак у думках, видана саме тут.

Мотивація друга — "Кальварія" працює у напрямку "потрапляння" до рук українського читача саме української сучасної літератури, винятково українською мовою, оголосивши цей шлях основним стратегічним напрямком.

Тож я сміливо домовилася про зустріч із головним редактором видавництва "Кальварія" Петром Мацкевичем та PR-директором видавництва Ксенією Сладкевич, щоб таки дізнатись — а як воно, власне, бути книговидавцем в Україні? І після кількох годин розмови та декількох філіжанок кави Петро Мацкевич мене запевнив — екстремально й весело! Адже ніколи не знаєш напевно, куди хвиля тебе винесе наступного разу. Видання будь-якого твору українського автора — стовідсотковий ризик, особливо, якщо ім'я його нікому невідоме. Так ще й із накладом, яким виходить книга, майже ніколи не можливо поцілити точно. Гойдалки та й годі. А наступна інформація, можливо стане у пригоді молодому, нерішучому, але обов'язково талановитому письменнику. Як запевнив пан Мацкевич, щоб твою прозу чи поезію видали саме в цьому видавництві, достатньо лише одного, щоб текст сподобався. А слів на кшталт "не формат" вони не вживають. Сподіваюся, пан головний редактор не лукавив.

Найперша ілюзія була втрачена на третій хвилині спілкування. Виявляється, слово "кальварія" не має нічого спільного з квітково-романтичним простором. То назва звичайнісінького цвинтаря в Ужгороді та місцевості в Палестині, де знаходиться Голгофа. Отакої... Існувати з такою назвою 14 років та ще й борсатися у хвилях книжково-видавничого простору, погодьтеся, зухвало. Але, як-то кажуть, зухвалим таланить у житті. Уявляю скільки пальців крутилося біля скронь, коли в 2000 році видавництво започаткувало першу книжкову серію української художньої літератури. Зауважу для тих, хто не знає, що з 1999 по 2001 рік книгарні майже не виставляли на полиці українськомовної художньої літератури як такої, що не має попиту. Навіть зараз, коли українська сучасна література вже потроху зводиться на ноги (попри гучні видихи про її смерть на віки вічні та високоінтелектуальний скепсис поміркованих мужів) картина, скажу я вам, сяє абсолютно неяскравими фарбами. А справа от у чому. Український книжковий ринок виконує роль такого собі абсолютно симулякризованого виміру. Концепція його розвитку ніби є, кризовий стан видно неозброєним оком, конкуренції не існує (маю на увазі виключно царину художньої літератури), системи статистичного обліку до речі теж. От і виходить, не український ринок, а така собі примара. Що ж до статистики: не можливо зібрати дані про книжковий ринок, оперуючи суто поліграфічними показниками, це унеможливлює будь-яку талановиту стратегію розвитку. Отож зміни необхідні як у видавничій, так і в книготорговельній галузі.

Ситуація, яку ще з 1994 року інакше як кризовою не називають, пояснюють кількома причинами: відсутність державної підтримки книговидання, засилля дешевих російських книжок, знищення державної книготорговельної мережі, відсутність інформаційного забезпечення книжкового ринку, недостатнє функціонування української мови в суспільстві, а також надто висока ціна українських книжок. Із приводу кожного пункту, при великому бажанні, можна посперечатися, та я не буду. Без усілякої статистики видно, що російських книжок на ринку більше. Для порівняння: ринок української художньої літератури дорівнює аж чотирьом відсоткам від ста. Ну, то як, панове, вражає? Напевно. Аж тупати ногами хочеться. Невже ми так і будемо продовжувати споживати такий собі не завжди якісний харч. Звісно, кожен обирає книгу за власними вподобаннями, і кому вказувати? Але, відверто кажучи, принаймні коли їдеш у метро, здається, що українці окрім Коельо та Донцової не здатні "перетравити" жодного літературного еквілібру. І це при тому, що відсоток читаючого прошарку населення в Україні досить високий. От я і думаю, чи то промоції з популяризацією нам не вистачає, чи то смаку? А до речі, українськомовна "жіноча" література в обличчі Марини Меднікової, Марини Гримич, Ірен Роздобудько набагато сильніша від російської. Навіть література тінейджерів в Україні має місце. Напевно, це пов'язано з тим, що тут люди дорослішають значно раніше і в інтелектуальному, і в психологічному, і в моральному відношенні. Їм є що сказати. Сподіваюся, що й є кому.

Тож коли ми почнемо цінувати те, що маємо, усвідомивши, що національний генетичний код має кілька складових, одна з яких — національна ідентифікація, мовна культура та загальний інтелектуальний рівень. Погодьтеся, що книга має до цього відношення. І намір створити культ української книжки в Україні — не таке вже й невдячне прагнення. Тим більше, що заяви про таку необхідність лунали не один раз із вуст людей, які мають великі можливості, аби вони мали ще й бажання... Наведу простий приклад: навесні 2004 року розпочався рік України у Польщі, а український державний стенд на Варшавському книжковому ярмарку був як мінімум дивним. Газета "День" з її книжковою серією, видавництво "Емма" з книжкою "Україна — козацька держава", видання МАУПу, ПП "Преса" та журнал "Дім, сад, город". Здається, коментарі зайві. Зате у Франкфурті на жовтневому книжковому ярмарку український стенд був більш пристойним. Лишень оказія вийшла, в самісінькому центрі стенда були розташовані книги, видані в піратський спосіб. Виявляється і таку біду ми маємо. Обіцяю, наступного разу ми обговоримо цю тему на шпальтах детальніше. І посміятися можна, і поплакати. Завдячуючи Петру Мацкевичу, я маю про що розповісти. І на завершення, щоб покінчити з нарікання, наведу ще один факт. Його відсутність, за словами головного редактора "Кальварії", значно полегшила б видавничу справу в Україні, хоча б на певному часовому проміжку. Існує мито на імпорт друкованої продукції (5 %) та ПДВ на імпортовану продукцію (20 %), в тому числі на власну продукцію українських видавництв, що друкується за кордоном. Ці податки мають регулювати російський імпорт. Насправді ж вони захищають українських поліграфістів, блокують зниження цін на поліграфічні послуги і не сприяють покращанню їхньої якості. Натомість український видавець, якого начебто держава захищає, прагнучи надрукувати книжку за кордоном, щоб отримати пристойну якість або вберегтися від часто практикованого друкарнями піратства, змушений платити податки за тими ж ставками, що й імпортери, втрачаючи свої конкурентні переваги. От такий він, наш книговидавничий бізнес по-українськи. Хоча, перепрошую за неточність, напевно, поки що не бізнес, коли йдеться про молоде українське красне письменство. Ну, то й нехай. Головне, щоб вистачило сил у видавця, читача і врешті-решт у письменника. Сподіваємося на краще...

• **Оксана СТЕПАНЮК**

На світлині Наталії Машарової: Світлана Поваляєва, Ксенія Сладкевич та Петро Мацкевич

Намір створити культ української книжки в Україні — не таке вже й невдячне прагнення. Тим більше, що заяви про таку необхідність лунали не один раз із вуст людей, які мають великі можливості, аби вони мали ще й бажання...

Якщо перейти від алегорій на мову звичайну та конкретизувати, то кількість видавництв, які сконали під розлогим дубом українського книговидання залишається невідомою. Але напевно відомо скільки вижило, відростивши зуби й пазурі, аби довести право на існування.

І не варто відстежувати всі ті рефлексії, що є зовнішнім проявом прихованих мотивацій. Живуть як живуть, мають як ся мають.

ВІДСТУП

ТРІШКИ ЦИНІЗМУ

Схоже, нам знову вирішили показати чужий успіх — на Форумі видавців. Подивіться, мовляв, як люди працюють. І які люди! Пані Марініна приїде, щоб присоромити наших письменників. Чомусь згадується анекдот-розмова між п. Марініною і її видавцем:

— Ти чому принесла лише сім книжок, а не десять, як я замовляв учора?!

— Та... Розумієте, сімейні обставини...

— Гаразд, але щоб завтра було тринадцять!

Ось так люди працюють. І нам доводять, що так повинно бути. Ще розумію приїзд Коельо, бо таки працював хлопака. Але ж авторки, яка створює тексти такого штибу. Можете заперечити, що її читають усі, про неї всі чули. Піар, панове! Піар, якого нам не вистачає. Та ніхто з "масовиків" не наважиться стати на стежину славнозвісної російської письменниці, бо... Багато цих "бо". Треба їсти, а держава такий продукт розкручувати не буде. Треба знайти видавця, а вони всі зараз дуже поважають себе, щоб видавати конвеєром таку літературу. Треба, зрештою продаватися, а навіщо читачеві платити гроші за книгу нерозкрученого письменника, якщо можна дешевше придбати ту ж Марініну, крім того — більшості мова твору "бліже і понятнєє". То навіщо запрошено російську авторку? Може, їй теж потрібна реклама?..

• **Марія КРИШТОПА**

«НИЖЧЕ СПИНИ НЕ БИТИ І НЕ ЛИЗАТИ...»

Такий форум відбувся у нашій області вперше ще з тих часів, коли Компартія проводила щось схоже з молодими журналістами.

Приблизно так завершив свою промову голова обласної організації Спілки журналістів Юрій Сердюченко, закриваючи обласний форум молодих журналістів, який відбувся у Кіровограді. Важко розділити пафос керівника спілчанської організації. Адже те, що такий захід давно назрів, говорилося роками, організовано ж його тільки зараз, та й то, за допомоги двох обласних управлінь — у справах сім'ї та молоді і преси та інформації. Можливо, в організаційному плані це й було певною мірою виправдано, але тому, аби відбулася по-справжньому професійна й корисна розмова, різноманітні нагородження та пишномовність організаторів аж ніяк не сприяли. Отож важко сказати, що завдання форуму виконане повністю, або хоча б наполовину. Бо ж і коротка розмова у редакції обласної газети "Народне слово" з першим заступником редактора Володимиром Бабичем (справді досвідченим журналістом), і майже школярське заняття з молодими викладачами факультету філології та журналістики Кіровоградського педагогічного університету імені Володимира Винниченка Віталієм Корнєєвим та Інною Бєлінською (визначте тему та ідею вашого твору), на якому були присутні лише четверо молодих журналістів, інші після обіду благополучно відбули зі своїми редакторами по домівках, важко назвати повноцінним спілкуванням молодих і досвідчених акул пера. Єдина надія на обіцянку того ж Юрія Сердюченка, що подібні форуми в області мають стати традиційними.

Фото О. Ващенка

Назвався грибом...

"ПОТРАПИШ НА ГАЧОК – ЖУРНАЛІСТОМ НЕ БУДЕШ..."

— А як звати оту симпатичну дівчинку? — часто запитують колеги, особливо старшого покоління, побачивши на якійсь із прес-конференцій молоде миле обличчя (питання гендеру в кіровоградській журналістиці, як, мабуть, і у всеукраїнській — окрема тема). Іноді тим із молодих, кого краще знаю, ставлю таке запитання і я. І справа не в тому, щоб познайомитися з новою людиною, а в тому, аби впізнавати і знати матеріали молодої колеги, якоюсь мірою, можливо, й спостерігати її творче зростання. Адже чим професійніше і вимогливіше до себе буде загальне тло місцевої журналістики, тим реальніші сподівання на вищий рівень свободи слова та самореалізації кожного журналіста.

Кіровоградщина належить до тих регіонів, де концентрація друкованих ЗМІ досить висока — на мільйон населення більше ста одного видання. Досить інтенсивно з'являються нові й нові. І якщо врахувати, що останні випускники університетів, де склалася традиційна школа журналістики, прибували в область близько двох десятків років тому, не дивно, що прес-конференції часом нагадують конкурси краси, але, на жаль, не конкурси журналістської компетентності (молоді колеги, чи то пак, колежанки, часто не вважають за потрібне ставити будь-які запитання, хіба що крім найпростіших, взагалі).

У таких умовах важко говорити і про якусь корпоративну солідарність, бо як же її виявляти, коли журналістський загал не те що області, а навіть і обласного центру часто просто не знайомий між собою? Зрозуміло, виникають спонтанно якісь локальні центри спілкування тих, хто або має спільні інтереси, або ближчі один до одного за віком. Це природно й нормально, але ж повинен бути якийсь об'єднавчий центр, яким цілком могла б і повинна бути обласна організація СЖУ і яка від цього практично самоусунулася. Чи не єдиним місцем, де журналісти можуть поспілкуватися у неформальній обстановці залишаються засідання прес-клубу, що мають, власне, зовсім інше завдання.

Років десять тому нас із колегами здивував і потішив один молодий чоловік, який, прийшовши в обласну газету з палким бажанням стати журналістом і спромігшись на невелику кількарядкову замітку, приніс у редакцію ящик шампанського й запропонував усім випити за його успіх. До речі, через кілька місяців він пішов із роботи, так і не реалізувавши свого професійного наміру. Я згадую цей випадок щоразу, коли беру до рук перший чи черговий номер якоїсь новоспеченої газети і бачу у вихідних даних прізвище редактора (!), яке досі не стояло навіть під заміткою у більш-менш авторитетному виданні. Правда, ці прізвища якось дуже легко і швидко зникають, натомість з'являються нові й усе повторюється спочатку. Газети ці видаються, як правило, на партійні або на бізнесові гроші, тож, здається, у чому тут біда?

Фото О. Цеацури

Ну, погралися трохи у свободу слова (зміст цих видань, в основному, — інформації місцевого характеру, передруки з Інтернету, всілякі поради на кшталт, що робити, коли у вас короткі пальці, або як боротися з похміллям, велика і докладна програма телепередач і, в кращому випадку, інтерв'ю з тими, хто дав гроші на цей шедевр журналістики або з близькими до них людьми). Але! Ці газети продаються в кіосках і пропонуються читачеві, як повноцінний журналістський продукт, формуючи відповідне ставлення і громадську думку про якість журналістики в цілому. А якщо ще згадати й про мову видань, — вони чомусь віддають перевагу російсько-українській мішанині, далеко не завжди дотримуючись чистоти граматики ні однієї, ні іншої мови, можна уявити, які відчуття викликають вони у вдумливого, вимогливого читача...

Інша біда полягає в тому, що перспективна здібна молодь (а вона, безперечно, є, про це свідчать і деякі прориви і зблиски навіть і в згаданих виданнях), прийшовши в таку редакцію і не отримавши серйозної професійної практичної школи, а здобувши досвід поверховості й однобічності, вважатиме, що саме він і є справжнім, від нього відштовхуватиметься і його, відповідно, розвиватиме. Це, на жаль, спостерігається уже й сьогодні...

У той же час у Кіровограді є журналісти, чудово обізнані з тими проблемами, про які пишуть (часом навіть більше, ніж деякі чиновники, що покликані ті проблеми вирішувати), але чомусь їхній досвід залишається незатребуваним ні обласною організацією СЖУ, ні тими внз, які намагаються готувати журналістів — регіональне відділення університету "Україна" та вже згаданий філфак Кіровоградського педуніверситету. До речі, останній наполегливо торує цей шлях — цього року відбудеться перший випуск спеціалізації "Редагування освітніх видань" спеціальності "Українська мова і література", а також відкрито спеціальність "Видавнича справа та редагування". І хоча тут саме для викладання журналістики підготовлено двох кандидатів наук, усе ж до відкриття окремої спеціальності "Журналістика" педуніверситет поки що не дотягує. До того ж, на ці професії він має дуже мало місць державного замовлення — проблему ще треба вирішувати на рівні Міністерства.

На цьому тлі добре видно, якими важливими були на форумі виступи старших колег. Особливо виділялися серед них, як на мене, міркування голови обласної телерадіокомпанії Сергія Омельчука. Він побажав молодим журналістам таке:

— Не служіть. Той, хто хоч один раз потрапить на будь-який гачок, зможе бути чудовим прес-секретарем, іміджмейкером, інформаційним менеджером, ким завгодно, тільки не журналістом.

Цей гіркий висновок, продиктований, можливо, й особистим досвідом (під час минулої виборчої кампанії ОДТРК доводилося особливо тяжко), на жаль, не був ні підтриманий, ні розвинутий...

А поговорити тут явно було про що, хоча б і про внутрішнього цензора, бо ж як йому було не з'явитися, коли молодим доводилося переживати такі метаморфози, про одну з яких розповідає кореспондент районної газети "Новгородківські вісті" Наталя Кравченко:

— Восени минулого року одна дівчинка з нашого району, яка займається велоспортом, поїхала у Литву на змагання. Якраз у ті дні їй виповнилося 16 років, її там, зрозуміло, привітали. Дитина, сповнена приємних вражень, поділилася ними зі мною, я про це написала, і за це районна влада звинуватила газету в пропаганді західного способу життя і, відповідно, агітації за одного з кандидатів...

Влада змінилася. Але всі знають, що підходи до журналістики у неї здебільшого залишилися ті самі.

ЖУРНАЛІСТСЬКИЙ БУНТ: ХОДИЛИ ПО КОЛУ?

Минулої осені кіровоградські журналісти вчинили бунт. Видимою причиною його стало розташування на центральній площі обласного центру... зоопарку. Прямо під вікнами облдержадміністрації поставили вагончики і клітки зі звірами з відповідним антуражем і запахами. Зроблено це було якраз напередодні останнього перед першим туром голосування приїзду в область Віктора Ющенка. До цього обласна газета "Народне слово" слухняно (хоч і без особливої запопадливості) виконувала функції головного провладного видання, але цей випадок обминути увагою, як того хотілося б чиновникам, не могла. У Києві в цей час уже голодували журналісти "5 каналу". У Кіровограді відбулося кілька журналістських мітингів, трохи пізніше — збори в багатьох колективах. Свіжого повітря в інформаційному полі області явно побільшало.

РЕГІОНАЛЬНІ ЗМІ

Цей протяг відчутний і досі, але про реалізацію основоположних принципів, які восени об'єднали журналістів — збалансованість інформації, присутність двох точок зору, професійна солідарність, — сьогодні навіть не йдеться: кіровоградська журналістика неухильно поляризується.

Ядром, яке здатне протистояти цьому, могли б стати журналісти державних і комунальних ЗМІ, де традиційно зібрані досвідченіші, хоча, безумовно, й консервативніші кадри. Могли б, якби вчасно об'єдналися навколо концепції нового стандарту стосунків із засновниками (передача у власність творчим колективам приміщень, техніки, всього майна, погашення боргів із бюджетного фінансування, висвітлення діяльності влади на основі договорів, чітка регламентація стосунків між владою і творчим колективом, в основі роботи якого — засади етичного кодексу української журналістики) і добилися її реалізації. Така концепція була розроблена в кулуарах місцевої помаранчевої революції (про досить схожу модель говорив на форумі голова Спілки журналістів Ігор Лубченко в контексті майбутнього роздержавлення ЗМІ), але надії на нову владу були такі великі, що її автори сподівалися: втілюватиме концепцію новий склад обласного управління у справах преси й інформації. Принаймні це було б достойним завданням на ці кілька місяців, звідколи відпала потреба "моніторити" ЗМІ ...

Але все залишилося, як було: управління й за нової влади очолював підприємець (!) поставлений партією "Трудова Україна" під час її безроздільного панування в області, Ігор Волков, який навіть не вважав за потрібне, виконуючи функції державного чиновника, скласти із себе повноваження голови громадської організації Асоціації платників податків. Причому тут журналістика? Кажуть, він іноді друкується в російських журналах, але широкий загал із цими публікаціями не ознайомлений.

Комерційна жилка чудово стала йому в пригоді тепер, коли виявилося, що управлінь у справах преси та інформації у структурі влади більше не буде: він направив листа голові обласної ради, яким фактично пропонує комерціалізувати всі функції управління — реєстрацію та перереєстрацію друкованих ЗМІ, внесення суб'єктів видавничої справи до Державного реєстру видавців, надання послуг обласній владі з питань висвітлення її діяльності на договірних умовах (комусь із видань потрібен такий посередник? Хіба що тим, чиї інтереси він лобіюватиме), проведення тендерів на друкування томів "Книга Пам'яті України" та "Реабілітовані історією. Кіровоградська область". Комунальне підприємство, яке все це робитиме (ясно, що вартість послуг зросте в кілька разів, адже все діятиме "виключно на ринкових механізмах") повинне, за проектом Волкова, одержати у власність усе майно нинішнього управління. За це він і компанія навіть надаватимуть "...методологічні, юридичні рекомендації та консультації з питань роздержавлення ЗМІ області" та "... проводитимуть на регулярній основі прес-конференції за відповідну плату у визначеному оформленому приміщенні". А що ж від цього матимуть журналісти? Виходить, ходили по колу, прийшли до того ж самого — тільки тепер уже рекомендації щодо роздержавлення надаватимуться їм за відповідну плату?..

* * *

Виступаючи на форумі молодих журналістів Ігор, Лубченко (до речі, він висловив бажання провести такий форум у всеукраїнському масштабі), побажав їм ніколи не переступати принципу — нижче спини не бити і не лизати, у якому, на його думку, конденсуються основи журналістської етики. Але, щоб працювати за таким принципом, кіровоградській молодій журналістиці потрібно серйозно, професійно і по-громадянськи зростати, а зацікавлених у цьому, на жаль, не так багато...

●

Світлана ОРЕЛ,
Кіровоград

«ОЙ У ПОЛІ КРИНИЧЕНЬКА...»

Професійний колодязник із Шишаків Полтавської області Борис Троневський

БАТЬКІВСЬКИЙ КОЛОДЯЗЬ

Останнє, чого б мені хотілося перед смертю, — напитися води з колодязя. Із того, який викопав батько. Такої доброї води не пив більше ніколи в житті. Батько викопав колодязь за подвір'ям. Знав, що воду далеко доведеться носити. Але він думав не про себе, а про людей, що будуть проходити і проїжджати повз нього. Хай усі беруть воду! Так і було. Водії завжди зупиняли машини. Смачну воду хвалили. Дякували господареві...

Ось і село. Воно — й не воно. Скільки років пройшло з дитинства! Ось і хата. І колодязь... Води з колодязя я так і не напився. Бо колодязь — напіврозвалений, забитий сміттям.

Стукаю у двері. Ніхто не відчиняє. Кинувся через дорогу. Ніхто не відповідає. Подвір'я бур'янами позаростали. Тихо й сумно... І тоді я вирішив не помирати, а написати про колодязі.

ГОЛУБОВА КРИНИЦЯ

Довго блукали з товаришем заповідним Парасоцьким лісом, біля Диканьки. Шукали легендарну Голубову криницю. Чотириста років тому криницю облаштували ченці. У лісі був печерний скит. Криницю знайшли. Над джерелом — свіжий зруб. Хто це зробив — невідомо. Так як не знала людина, котра робила добру справу, хто питиме воду із цієї криниці. Може, грибники, може, такі шукачі старожитностей, як ми з товаришем.

СЕЛО БЕЗ ВОДИ

— Доброго здоров'ячка, дідусю!

— І Вам того ж!

— Чого так невесело?

— Води другий день немає!

— Як це так, у селі — й води немає?

Відповідь була перед очима. Колодязі вздовж вулиці — очей не відвести. Помітно, робилися з любов'ю, зі смаком. Але давно колодязями ніхто в селі не користується. Коловороти геть іржа дістала.

— То Гарденки робили, — помітив мою зацікавленість дідусь. — Таких колодязників по всій Україні не знайдеш. Тепер їхня майстерність нікому не потрібна. Вода в колодязях непридатна для вживання.

Створена на базі колишнього колгоспу агрофірма провела в Кизлівці водопровід. Зраділи люди: будемо жити, як у місті! Недовго ж і раділи. Воду стали відключати часто й без попередження. Були колодязі — була вода. Захотів — пий із будь-якого колодязя. Тепер — дзуськи! За кожну краплю води з крана доводиться платити! Не заплатив вчасно — воду відключили. А колодязів не стало. Їх треба чистити. А чистити нікому. Забули як.

ПАЛЬНЕ З КОЛОДЯЗЯ

У Великих Будищах Гадяцького району на Полтавщині в колодязях замість води — пальне. Ми навіть знайшли чоловіка, який начебто першим заправив із колодязя мотоцикл. "Чому б і ні? Аби воно тільки горіло", — говорить Микола Андрійович Кириленко.

— Ви що, і воду з колодязя п'єте?

— Та Бог із вами, шо я — мотоцикл який, чі шо, шоб бінзін пити? Воду з нього не п'ємо вже годів з три.

Відкриваємо колодязь. Звідти тхне тухлими яйцями. Характерний запах газоконденсату. Володимир дістав відро з брудною жижею. Тутешні мешканці прозвали її кандьором. Хлюпнув на підпалену газету — вода спалахнула яскравим полум'ям. А потім сталося те, чого я ніяк не чекав. Ігор, співробітник санепідемстанції, кинув у відро сірника. Угору шугонув стовп полум'я...

На Полтавщині 202 тисячі шахтних колодязів. Більше половини мешканців області — 544 тисячі осіб — вживає воду саме із них. У 55 % колодязів області вода для вживання непридатна. Щорічно нею отруюється 17—18 немовлят. Кожна вагітна жінка обов'язково повинна надати місцевій санепідемстанції довідку про те, з якого колодязя п'є воду. Але хіба від цього вода в колодязі на її подвір'ї стане чистішою?

— Вмирає не тільки колодязь як джерело питної води — вмирає професія колодязника. До речі, в Україні здавна поважали людей важкої, небезпечної для здоров'я і власного життя професії.

ВИКОПАТИ КОЛОДЯЗЬ

У селі Поділ Велико-Багачанського району після війни викопали колодязь. 48 метрів глибини! До речі, село в долині! За десять кілометрів, у Білашах Шишацького району колодязі глибиною 28 метрів. Упевнений, в Україні є колодязі й глибші.

А їх же хтось викопав. Людей цієї професії в Україні можна перелічити на пальцях. Один із таких майстрів — мешканець Шишак Борис Троневський. Більшу частину життя він там і провів — на дні вузької і глибокої колодязної шахти.

— Це правда, що Ваш батько викопав більше ста колодязів?

— Набагато більше. Колись ми пробували з ним порахувати, але так і не змогли. Я один викопав їх більше сотні, а покійний батько займався цим п'ятдесят літ.

— Наскільки небезпечне це ремесло? Вузька шахта. Десь нагорі відро, повне землі, яке, здається, ось-ось впаде на голову. Могильний запах сирої землі, повітря не вистачає...

— Трапляється, і засипає копачів. Найбільша небезпека — пливуни, що, як водою, змивають важкі бетонні кільця. У мене, слава Богу, такого не було, а з батьком траплялося. Не раз в останню мить витягали. Тільки витягнуть, — бетонні кільця засмоктує пливунами.

— Чи можна якось їх уникнути?

— Є такі місця, де пливунів уникнути неможливо.

— Адже архітектори, геологи, меліоратори, землевпорядники мають спеціальні карти ґрунтів. Ви не можете скористатися цими картами?

— Я покладаюся на власний досвід.

— Цікаво, скільки землі доводиться піднімати "на-гора"? Кубометр? Тонну?

— Пройти десять метрів углиб — значить вивезти не менше "КрАЗа" землі.

— А повітря? Чи вистачає його на дні таких глибоких колодязів? Сторонні задушливі гази, як буває, наприклад, у шахтах, коли з'являється метан?

— Буває. І нерідко. Якось копали з батьком у Куйбишево. Відчуваю на глибині, кинуло мене в піт, ще трохи, — і свідомість втрачу. Попросив підняти нагору. Батько пояснив — то гази з-під землі виходять.

— "Скромна", за Вашими мірками, шахта глибиною двадцять метрів — це ж висота семиповерхового будинку. Земля не обвалюється? Ви її чимось укріплюєте?

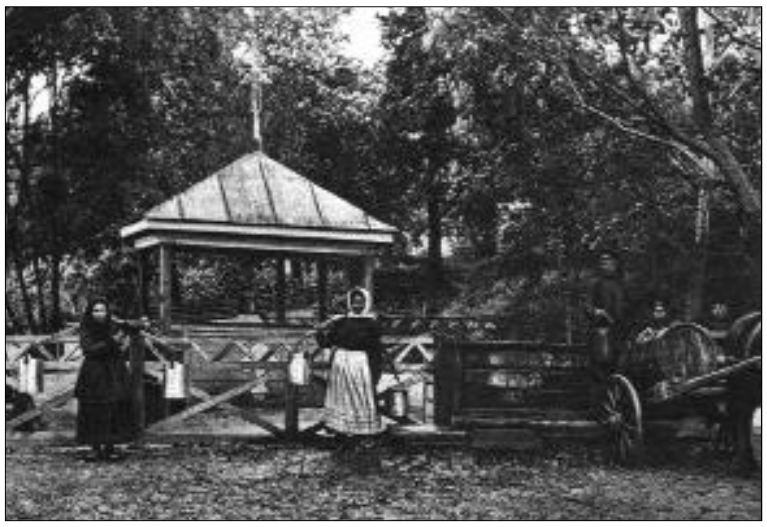

Місто Хорол. Знаменита Зубанівська криниця

— Копаю по колу. Увесь час по колу. Подібно до того, як свердло заходить у метал. Ні, земля не обвалюється.

— Чому так буває: в одному колодязі вода смачна, а в іншому — ні? Начебто й розташовані поряд, а вода різна?

— Шукаю воду простим, давно перевіреним способом: двома зігнутими під прямим кутом алюмінієвими шматками дроту. Так званою рамкою. Там, де рамка схрестилася — гарне джерело. Цей примітивний, на перший погляд, інструмент жодного разу мене не підводив.

Мешканцям Шишаків пишатися б, що саме в них живе один з останніх майстрів-колодязників. Та...

Коли автор цих рядків під'їжджав до райцентру, звернув увагу на колодязного журавля. Багато довелося бачити їх уздовж українських доріг. На жаль, краса та, частіше за все, фальшива. Пити воду з тих колодязів не можна. Як правило, усі вони перетворені на смітники.

— У Шишаках є традиція, — розповідає Борис. — Молодята в день весілля їдуть до цього колодязя. Перепивши шампанського (та й не тільки шампанського), родичі і друзі молодят дружно б'ють пляшки і кидають у колодязь.

— Років шість тому викопав колодязь у центрі селища, — скаржиться майстер, — то там навіть журавля вкрали. На місцевому базарі потрібен був колодязь. Не роби цього, говорили люди, не буде там довго колодязь чистим. Сміттям закидають. Буде, кажу, колодязь!

Колодязь на ринку працює "за графіком". Із 8 ранку до 14.00, у базарний час. В інший — закритий на замок.

КОЛОДЯЗЬ ПРИСНИВСЯ

У Крячківці Пирятинського району пенсіонерка Анастасія Нечипоренко й заступник директора місцевої школи Алла Дмитренко розповіли мені легенду про колодязь. У баби Насті на подвір'ї колодязь. Попри це, вона, як і всі місцеві мешканці, по питну воду терпляче ходить сюди, на другий кінець села.

Крячківці споконвіків скаржилися на питну воду. Де не викопають колодязь, — вода погана. Навіть місцевий пан, людина з медичною освітою, зарадити не міг. Розповідають, якось панському сторожеві приснилося начебто спустився до нього ангел і взявся розпитувати, як поміщик до людей ставиться, чи не ображає. Сторож і розказав: усе гаразд, поміщик добрий, одна біда в Крячківці — не знайдуть смачної води. Ангел порадив копати в центрі села, біля церкви, обіцяв знак подати, де слід копати: кине в тому місці монету. Уранці сторож пішов перевірити. На превеликий подив, дядько справді знайшов на тому місці п'ять копійок. Побіг до пана Липського, розповів дивну історію, і той розпорядився негайно копати колодязь. Коли воду спробували, вона була не тільки смачною, а й цілющою! Мешканці села досі колодязною водою лікують хвороби очей, шлунка, шкіри. На Водохрещу крячківчани збираються біля свого колодязя, який став майже святинею. Саме з нього набирають люди святу воду. Де ви ще бачили село, щоб молодь так шанувала місцеву святиню? Новонароджених уперше купають тільки водою з цього колодязя. Слава про крячківський колодязь уже гуляє далеко від Крячківки. За зціленням сюди приїжджають не тільки з Полтавської області, а й із сусідніх.

КОЛОДЯЗЬ, ЯКИЙ ПЕРЕДБАЧАЄ ПОГОДУ

Незвичайний колодязь у Лісовій Слобідці Чорнуського району передбачає погоду.

— Він про дощ за три-чотири дні нам розкаже, — розповідає Іван Ярмоленко. Його хата найближче до "колодязя-барометра".

— Як же він скаже?

— А вода шумувати починає! Піниться, пісок, мул, корінці з дна спливають, вода немов кипить. Звуки чути. Шипіння, булькання, свист, вуркотіння. Перешумувало — і вода заспокоїлась, знову чиста, як сльоза. Його в селі так і називають — Співаючий колодязь.

— Невже колодязь ніколи не помилявся? Невже не було збоїв у "прогнозах погоди"? Хоч раз підводив?

— Ніколи! За три-чотири дні я тобі скажу про те, що буде дощ, поняв!

Колодязь, як я потім розвідав, погортавши енциклопедії, не що інше, як природний барометр, котрий реагує на зміни атмосферного тиску. Усе залежить від специфічних порід ґрунтів, із яких просочуються підземні води. Це пористі ґрунти з піщанику чи вапняку. Коли погода хороша, тиск підвищений, породи в свої пустоти втягують повітря. Перед дощем або снігом тиск падає, повітря виходить назовні, замулює воду, створює шум.

Такі колодязі можна зустріти й на півдні України. Саме там, де знаходяться поклади вапняків. У Казахстані, на плато Устюрт, де особливо багато вапнякових порід, можна натрапити на колодязі, які перед поганою погодою так "видихають" повітря, що кинута в колодязь шапка, вилітає, мов підкинута невидимою рукою.

КОЛОДЯЗЬ БІЛЯ ШЛЯХУ

Одного разу, проїжджаючи дорогою з Миргорода до Хорола, побачив біля траси обабіч села колодязь, — немов видіння, наче з картини Левітана. Поряд — дерев'яний стіл під дашком, лавки. А внизу до самого горизонту неозоре море: луки, ліси в голубому мареві. Водії-дальнобійники обов'язково зупиняють тут довжелезні фури, навантажені Миргородською мінералкою. Набирають повні каністри води. Такої води в Києві не купити ні за які гроші, говорить мешканець села Ковалі Іван Юхимович Мельник.

Якось мешканці села Ковалі вирішили побудувати колодязь для проїжджаючих — хай п'ють добрі люди на здоров'я. Нехай добрим словом село Ковалі згадують. Вечорами біля колодязя збирається молодь. Ніхто лавок не ламає. Сміття в колодязь ніхто не кидає. А кожного року на свято десятої п'ятниці воду в колодязі освячують.

— Ми її з самого початку освятили. На вічні віки, — сміється Іван Юхимович. Кинули в колодязь пригорщу срібних електродів. Так що вода в колодязі завжди освячена.

КОЛОДЯЗЬ У МІСТІ

Недалеко від мого дому є колодязь, завжди закритий на замок. За останні п'ятнадцять років його відкривали тільки раз. На водопроводі сталася аварія. Стотисячний мікрорайон на цілий тиждень залишився без води. Невідомо, що було б, якби не колодязь. Спасибі розумній людині, яка залишила колодязь серед міських багатоповерхівок.

● **Анатолій НЕДАВНІЙ,**
м. Полтава
Фото автора

МИСТЕЦТВО У ПОРУ МУДРОСТІ

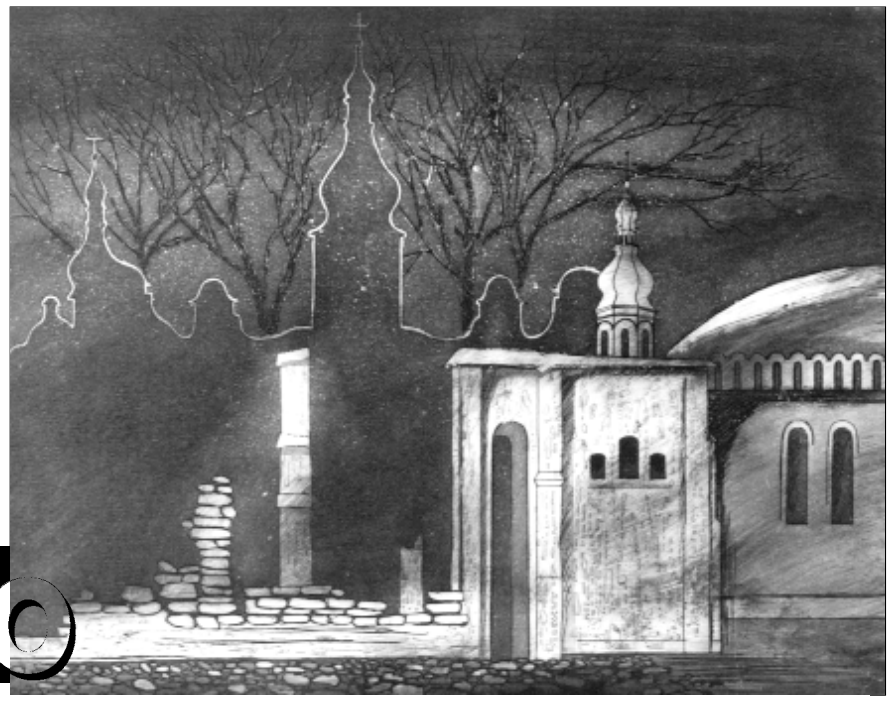

Надворі осінь. Рік входить у пору мудрості, і в цю особливу пору хочеться чогось справжнього, вишуканого й досконалого. А у випадку з мистецтвом, — прагнеться чогось такого, на що б час подіяв, як впливає на добре вино. "То треба відвідати якийсь із київських музеїв", — скажете ви. Не помилитеся. А що ж пропонують нам у цю медову пору наші сучасники — художники імениті чи просто відомі? У виставковій залі Національного музею літератури України презентовано виставку творів Анатолія Марчука "Сакральна архітектура Києва". Художник — член доволі відомого мистецького гурту "Світовид" і, водночас, самодостатня творча особистість. Ґрунтуючись на підсвідомому осягненні форми, простору й кольору, художня мова митця нерозривно поєднана з осмисленням такого важливого чинника як фіксація почуттєвого сприйняття навколишнього. Зокрема природи. Тому доробок Анатолія Марчука — органічна частина набутків світовидців і абсолютно осібне явище в мистецтві. Він спирається на традицію, але шукає сміливо, рвучко рушивши опановувати нетрадиційні засоби виразності. З побратимами його єднає світоглядна основа і прагнення торувати нові шляхи в мистецтві. Вирізняє з усіх — потужне обдарування колориста й особливий стиль — "аванреалізм" — авангардний реалізм, що виявляє позицію художника: бути далеким як від зайвого натуралізму, так і від формальних пошуків, що їх давно залишив будь-який сенс і дух. Та не цим сильний А. Марчук, коли говоримо про виставку "Сакральна архітектура Києва". Цього року митець представляє 30 графічних творів виконаних у техніці офорта (акватинта), які виконав в останнє двадцятиліття минулого століття.

Відразу впадає в око вишукана строгість, навіть деяка аскетичність образної системи. Кожна пам'ятка — художній образ із тієї іншої серії, автором якої є наш сучасник. Вивженість, стриманість, лаконізм, продумана диференційованість у доборі засобів виразності в поєднанні з високим рівнем технічного втілення, неабиякою графічною культурою митця-гравера (і то йдеться про сакральну архітектуру) зраджують людину межі двох тисячоліть. Відтак для нього важить традиція, яка знову рятуватиме народ і народи від нігілістичного світосприймання з виразними нотками цинізму. Проте для нього не чужа й постмодерністська стриманість у прояві захованих у найглибші куточки душі щирості й відвертості. У даному ж випадку така щирість сприяє інтимізації, камерності звучання творів, адже про сокровенне говориться не поспіхом. А може, й не говориться до кінця, воно живе рятівною таємницею в тих найглибших куточках душі. Парадокс обертається провідником до нових мистецьких обріїв (пам'ятаймо, говоримо про серії кінця минулого тисячоліття). Тож сприймаємо виставку як певну ретроспективу, художник представив свій творчий шлях із II до III тисячоліття. Отож Михайлівський і Успенський собори, Андріївська і Кирилівська церкви, Золоті ворота і Софія...

Вправний рисувальник, естетика якого вирізняється формотворчою аскезою і лаконізмом засобів виразності, А. Марчук подекуди дозволяє прорватися поетичним настроям власної душі, оповиваючи туманом Замок Річарда, увиразнивши силу Оранти струменями сонячного світла, нагадавши про вічну самотність душі людської, поглянувши на життя через вікно вечірньої Лаври. Так проривається і його біль, коли він торкається теми сплюндрованих святинь. З'являється видовженість постатей і силуетів Ель Греко. Як тінь минулого, як відображення у воді. Як місток у майбуття. У більшості творів є своєрідний фриз-обрамлення, що, виділене кольором, сюжетно-образним ладом вписує твір у книгу Історії: головну частину — образ пам'ятки — супроводжують події давноминулого і обличчя сучасності (принаймні минулого недавно).

Що ж до головного зображення, — видається авторові залежало на тім, аби не лише означити його стильову приналежність, а власне передати енергетичну сутність. Згадуються акварелі Тараса Шевченка, Михайла Сажина, де постає "садами повитий і тополями повінчаний золотоверхий Київ". Через 130—140 років на обличчі міста, мов хмарки смутку, лишилися лише енергетичні згустки на місці багатьох святинь. Тіні зникомі. Але в цьому випадку хочеться поставити питання так: "Чи тіні зникомі?". Коли щось, чи самі місця, де стояли церкви та собори, чи відлуння їх у мистецтві нових поколінь — бентежить і не дає спокою, — віриться: ці тіні не зникнуть. І не дадуть ще якійсь глобальній чорній хмарі тінню впасти на святий Київ.

Серія "Погляд крізь віки" — це вже 1990. Крізь віки вглиб. Крізь віки — вгору. Майже всі аркуші серії позначені своєрідним кіноефектом — відчуєте рух у незнану ще перспективу. Динаміка руху вперед. Проекція на майбутнє. З болем давніх ран. Адже однаково художникові болять і скинуті язичницькі боги і знищені християнські святині. Бо все це наше: земля, історія, її жорстокі уроки. Лікуємо душі мистецтвом і очищаємо себе, аби мати достатнє майбуття.

А в Будинку художника — здають залік художники Закарпаття. Нагадуєш представників цього краю, особливу закарпатську школу. От де варто б чекати зустрічі з тим добрим вином старого доброго живопису Вчителів цієї школи. І справді така притягальна сила таланту В. Микити, Ю. Герца, Е. Контратовича! А далі ловиш себе на тому, що ніби й роботи гарні, й імена неабиякі — В. Свалявчик, В. Скакандій... Та чи то забагато навіть і розкішного, але того ж таки — закарпатського — краєвиду, чи то відібрано не найвидатніші твори, чи, може, все через оте відчуття: замість свята мистецтва — рядовий огляд мистецького процесу на Закарпатті. Без падінь, але й без особливих злетів. Усе як у людей, нічим не гірші. Але хотілося б, щоб усе як у закарпатців. Щоб не зливалися з рештою чудові краєвиди в один... Як кажуть: "А в середньому..." І справа не в тому, що талановитим доводиться конкурувати з найталановитішими. А, радше, в тім, що за тим "як у людей" втрачено дзвінкість і щирість, сокровенність і справжність, непідробність почуттів славнозвісного закарпатського малярства. Тому й стоїш біля творів згаданих В. Микити, Ю. Герца, Е. Контратовича як біля іконопису — за впливом, дією на естетичні почуття. Та, зрештою, за тим вічно та єдино справедливим і цінним, коли говоримо про мистецтво, — катарсисною силою.

• **Тетяна ЧУЙКО**

МЕЦЕНАТ І КУЛЬТУРА — ЧИ ВСЕ ГОТОВЕ ДЛЯ ЗУСТРІЧІ?

Отримувати подарунки, звісно, приємно, несподівані й щедрі — тим паче. Але акт дарування можна розглядати і як певний код культурних стосунків, що неодмінно зачіпає цілу мережу знаків і значень, якою пронизано суспільство. Нещодавно Національний художній музей України знову мав нагоду відчути себе іменинником і радо приймати презенти — його фонди поповнилися неординарною колекцією українських старожитностей: шість ікон XVII—XVIII ст., різьблені царські врата цього ж періоду та чотири картини "Козак-Мамай". Ці унікальні твори — дарунок колекціонера і підприємця з Черкас Юрія Вязьмітінова. Не знаю, чого було більше: рефлексій чи емоцій у співробітників Музею під час передачі колекції, але жест мецената дає привід не лише для сплеску приємних емоцій, спонтанної вдячності й натхнення для писання панегіриків, а й для роздумів. У даному випадку значення жесту Юрія Вязьмітінова в тому, що підсвічує собою комплекс проблем, пов'язаний із приватним колекціонуванням, публічним музейництвом і станом культури в цілому.

Отже, приватні збірки. Колекціонування творів мистецтва в усі часи було досить надійним способом вкладення капіталу. Та для цього були необхідні як мінімум дві речі: по-перше — наявність вільних коштів, по-друге — чітка мотивація, яка спирається на можливість конвертувати художню вартість у матеріальні, або й соціальні дивіденди. Але для цього мистецькі речі й мають "відстоятися" в часі, аби набути такої цінності: стати раритетом, антикваріатом, обрости легендами, або ж має відбутися історичний зсув, внаслідок якого мистецькі твори стають "свідками доби", частиною суспільного міфу. До речі, в цьому плані дарунок Юрія Вязьмітінова рідкісний як для нашої країни акт меценатства, бо одна справа — підтримати грошима певний культурний процес, або персону, інша — поділитися власним "золотим запасом" і тим підняти вартісність національного культурного надбання. Безсумнівно, і перше, і друге — справа благородна, та й вагомих субсидій нині потребує і актуальна сфера української культури, і зона спадщини. Але щодо їхнього співвідношення склався такий стереотип: інвестицій передусім потребує територія творчого експерименту, яка є незалежною від державної кон'юнктури (а значить, і від матеріальної підтримки); державні ж інституції хай продовжують опікуватися національною спадщиною. Проте повне усунення приватної і громадської ініціативи з території спадщини призводить до того, що інституції, які покликані її зберігати й експлуатувати (як-от музеї, скажімо), позбавляються органічності й привабливості. Передусім в очах найдинамічнішої частини суспільства — бізнесменів і журналістів.

Музей же, по суті, — одна з форм експлікації суспільного міфу. Наприклад, французький історик мистецтва Жан-Луї Деотт розглядає музей як ідеально типову національну парадигму, невіддільну від тієї спільноти, яку вдалося розвинути певному суспільству. Спільнота меценатів, яка утворилася навколо ідеї українського національного музею, свого часу об'єднала промисловців Ханенків, Терещенків, Харитоненків; представників старої аристократії: барона Штейнгеля, графа Бобринського, князів Рєпніних, Долгоруких, Тарновських, Радзивілів; професорів Київського й Петербурзького університетів, художників і архітекторів Васнєцова, Котарбінського, Ніколаєва, Городецького; митрополитів Київського й Галицького й істориків Хвойку і Біляшівського. Майже всі вони були пристрасними колекціонерами. Микола Біляшівський, який очолив Київський музей старожитностей і мистецтв до справи поповнення його фондів активно залучав селян і сільське духовенство, таким чином майже всі верстви населення долучалися до цієї спільноти. Із настанням більшовицької доби Музей було експроприйовано, а згодом, у часи згортання політики українізації, його колекцію поділено на три частини, на основі чого було створено музеї історичний і народного мистецтва. У "будинку з левами" залишилася збірка української образотворчості з об'ємним відділом сакрального мистецтва. Останній поповнювався за рахунок зруйнованих або покинутих церков. Однак цим же шляхом поповнювалися і приватні зібрання. Хтось свідомо рятував святині, а хтось привласнював "на всякий випадок" (мистецтво — єдина "твердоконвертована" валюта). Утім чітко розмежувати їх іноді майже неможливо — і перші, і другі однаково ризикували, тож перебували переважно в нелегальному становищі. У 1950-ті роки після горезвісної "чистки" державних музейних фондів від "ідеологічно ворожих" творів стало зрозуміло, що приватні руки — найнадійніший спосіб зберігання шедеврів української образотворчості. Десь так у 70—80-х роках держава схаменулася й активніше почала скуповувати іконопис. Чимало колекціонерів (і краєзнавців-аматорів за сумісництвом) нарешті побачили в цьому шанс конвертувати свої скарби в радянську валюту. Та більшість виявилася кмітливішою, і свої погляди звернули на чорний ринок, який простягався далеко за межі однієї шостої частини світу.

Після здобуття незалежності на Музей не звертали уваги ані держава, ані нова когорта промисловців, які були поглинуті процесом первинного нагромадження капіталів і їх не хвилювала культура як одна зі сфер легітимізації. Та й влада не була зацікавлена в цьому і, м'яко кажучи, не сприяла створенню в Україні меценатської спільноти. Усе це вкупі з браком концептуального мислення в самому музейництві все більше дистанціює актуальні запити молодих українців від культурного надбання нації — та й повноцінну картину того, чим є це надбання, заледве осягають навіть фахівці.

Жест Юрія Вязьмітінова в цьому контексті хочеться розглядати як сигнал того, що нині, в посткучмівську добу, ситуація нарешті почала зрушуватися з місця. У свою чергу, і нова влада активно декларує повернення до традиційних українських цінностей, серед яких, треба сподіватися, не забуте і меценатство. Зрештою, останні виставкові проекти Національного художнього музею дають надії на те, що концептуальне мислення таки опановує цим простором. Отже, рух обопільний? Так, можливо, але не зовсім, коли взяти до уваги, що парламентарі не поспішають з ухваленням Закону про меценатство про нагальність якого точиться стільки розмов. Але ж і відповідних законодавчих ініціатив із боку меценатів не достатньо. Крім того, цей рух не узгоджено і не синхронізовано. Із цим у нас традиційно запеклі проблеми.

Взяти хоча б плани реконструкції й розширення того ж Національного художнього, єдиним утіленням яких, наразі, залишається презентаційний макет, що припадає порохом перед входом до музейної експозиції. Цим планом, до речі, передбачено створення у структурі НХМУ музею приватних колекцій. Необхідність такої інституції давно назріла, а її відсутність заважає багатьом потенційним меценатам відчути власну причетність до творення національної парадигми, втіленням якої є Музей. Можливо, хтось чекає на втілення іншого грандіозного проекту, відомого як "Мистецький Арсенал", де головну ставку, судячи з усього, теж зроблено на "порохівниці" приватних збірок? Між іншим — як узгоджуються між собою стратегії розвитку Музею й "Арсеналу"? І чи існує така узгодженість узагалі? Запитань поки що більше ніж відповідей.

• **Микола СКИБА**

ПОДОРОЖНІ НОТАТКИ ЛІТА 2005 РОКУ

Наприкінці липня — на початку серпня 2005 р. група науковців і журналістів із Києва та Дніпропетровська (автор цих рядків, журналіст Борис Матющенко, геолог і письменник Юрій Шковира) знову, як і кілька років підряд, вирушила в історико-краєзнавчу та паломницьку експедицію. Як і в попередні кілька років, вона проходила під егідою Національного університету "Києво-Могилянська Академія", але цього разу й за сприяння історичного факультету Чернігівського педуніверситету (декан В. Б. Коваленко). Протягом трьох останніх років траса подорожі експедиції пролягала по визначних місцях Волині, меншою мірою — Галичини, Поділля, також деяких правобережних областей (Київщина, Черкащина, Кіровоградщина). Цього разу було вирішено проїхати лівобережною Україною (Полтавщина, Сумщина й особливо Чернігівщина).

Чернігівщина відзначається багатством пам'яток історії та культури, починаючи від сивої давнини, їхньою високою концентрацією, а крім того — чудовими рекреаційними можливостями, чистими й красивими ріками.

Багато чого можна сказати про результати експедиції. Були записані й спогади про штучні голодомори 1933 та 1947 рр., зроблено чимало фотографій об'єктів, побачене, без сумніву, буде використане в ході наукових досліджень. Під час подорожі ми побували у багатьох православних церквах і монастирях, у місцях, пов'язаних із діяльністю видатних політичних (гетьмани Іван Мазепа, Павло Полуботок та ін.), церковних (св. Антоній Печерський, Димитрій Ростовський (Туптало), Феодосій Углицький) і культурних (Тарас Шевченко, Ганна Барвінок, Леонід Глібов, Борис Грінченко, Олександр Довженко, Віктор Забіла, Михайло Коцюбинський, Пантелеймон Куліш, Микола Лисенко та ін.) діячів України, побачили гетьманську столицю — Батурин, будинки генеральної та полкових канцелярій у Чернігові й Козельці, ознайомилися з експозиціями ряду історичних і меморіальних музеїв, побачили багато цікавих людей, помилувалися неповторною красою української природи. Особливо приємне враження залишив по собі Чернігів. Він вразив не тільки чистотою, спокоєм і зеленню, а й багатством пам'яток часів Київської Русі, які нагадали про часи суперництва за першість між київськими та чернігівськими князями. Якби доля склалася трохи інакше, то цілком вірогідно, що нашу Русь-Україну іменували б не Київською, а Чернігівською! А ще ж був славний козацький період, про який нагадують зокрема будинок полкової канцелярії, будинок Чернігівського колегіуму — філії славнозвісної Києво-Могилянської академії, козацькі церкви... Нашим гідом по Чернігову був завідувач кафедри південних та західних слов'ян, доктор історичних наук Сергій Леп'явко, який дав нам вичерпну інформацію про минуле стародавнього міста, провів по всіх його визначних місцях. Особливо сильне враження справили чернігівські печери св. Антонія. Спало на думку, що ми йдемо слідами цього святого, адже опинились і на його батьківщині у Любечі, де побачили викопані ним печери, і в його чернігівських печерах, а ще раніше — в Києво-Печерській лаврі (там доводилося бувати неодноразово), врешті, рік тому — у Лядовій, у монастирі, вирубаному в скелі на високому лівому боці Дністра. Цей монастир св. Антоній заснував тоді, коли повертався з Афону на Батьківщину.

Так само ми йшли й слідами Тараса Шевченка. Ще в попередні роки нас вразило, що Великий Кобзар об'їздив буквально всю Правобережну Україну й не полишив поза своєю увагою жодної визначної пам'ятки української історії. Так само було й на Лівобережній Україні! Чернігів, Переяслав, Батурин, Густинський монастир, Забілівщина (Кукурівщина), Качанівка, Седнів і т. ін. Так, у с. Вишняки, що в трьох кілометрах від траси Київ—Харків під Хоролом, ми відвідали садибу Котляревських-Родзянок, яку Шевченко згадав у повісті "Близнята".

Дуже сильне враження справив і Седнів — тихе й лагідне містечко, розташоване на правому боці чистої і швидкої річки Снов. У тутешній садибі Лизогубів стоїть і їхня старовинна кам'яниця, і родинна усипальниця — Воскресенська церква — одна з найдавніших пам'яток бароко, і липа Шевченка, і альтанка Глібова. З цієї альтанки відкривається неймовірно красива панорама лівобережжя Снову, подібна до тієї, яку бачимо з правого берега Дніпра в Каневі (з Шевченкової гори) та в Лоєві (Білорусь). Стало зрозуміло, що саме надихнуло Леоніда Глібова написати свій ліричний вірш "Журба", котрий став народною піснею ("Стоїть гора високая, попід горою гай..."). Якщо спуститися нижче з гори, то можна побачити Свято-Георгіївський храм — цінну пам'ятку української дерев'яної архітектури першої половини XVIII ст. Він капітально ремонтується, інакше зогниле дерево обвалиться, і цієї чудової пам'ятки не стане. Між іншим, своїм часу в цій (тоді недіючій) церкві знімали фільм "Вій" за однойменною повістю Гоголя. Мимоволі пригадалося, що чернігівського полковника (носив пернач у 1672—1685 рр.) Дунин-Борковського (чи не прообраз гоголівського Басаврюка?) вважали упирем, який після своєї смерті їздив по ночах на чорній кареті на якісь сатанинські бенкети, наводячи жах на людей. Тільки коли чернігівський єпископ не побоявся глухої ночі вийти на міст проти цієї диявольської карети й осінити її хрестом, то вона тут же згинула навічно. Тіло Борковського викопали потім із могили: обличчя полковника було червонющим від випитої людської крові. Тому прохромили його серце осиковим кілком...

Не можна було проминути гетьманську столицю — Батурин, де кипіли реставраційні роботи. Приємно було констатувати відносно непоганий стан реставрації історичних пам'яток на Чернігівщині й позитивний внесок у цю справу нинішнього Президента України Віктора Ющенка. Ще коли він був прем'єр-міністром, то виділив кошти на відновлення спаленої вандалами-українофобами шевченкової хати в Кирилівці. Тепер завдяки його ініціативі піднімаються з руїн садиба П. Куліша у Мотронівці, палац гетьмана Розумовського в Батурині (ремонт має бути завершений у 2007 р.), будинок гетьманського суду у Батурині. Досить було Президенту, який полюбляє пасічництво, заїхати на могилу Петра Прокоповича (1775—1850) — вихованця Києво-Могилянської Академії, бджоляра-реформатора, як тут же на трасі було поставлено щит із вказівкою, що до могили видатного вченого 300 метрів. Тепер кожен, хто проїжджає автотрасою з Борзни на Кролевець біля с. Пальчики Бахмацького р-ну, може й собі зупинитися на кілька хвилин і віддати шану великому бджоляру, якого не знала історія бджолярства з часів Аристотеля. Хотілося б, щоб Президент України й надалі опікувався шляхетною справою збереження історичних пам'ятників та пам'яток України, справою відродження національної та історичної свідомості українського народу! Роботи ж тут ще дуже й дуже багато!

Чернігів. На могилі М. Коцюбинського

Приємно відзначити відродження й багатьох пам'яток церковної архітектури (церков і монастирів). Найбільше враження справляють добре відреставровані споруди Свято-Микільського Крупицького монастиря, що в с. Обмачев під Батурином та Свято-Троїцького монастиря в с. Густиня під Прилуками, які буквально лежали в руїнах. Слід сказати, що влада поспішила передати їх Московському патріархату і не шкодувала грошей для відбудови, турбуючись не стільки про відродження пам'яток старовини, скільки про посилення впливу РПЦ. Скажімо, не менш славний Спасо-Преображенський монастир у с. Максаки Менського р-ну, де свого часу ігуменом був св. Димитрій Ростовський, перебуває в жалюгідному стані, невдовзі ця велична пам'ятка взагалі може бути цілковито втрачена.

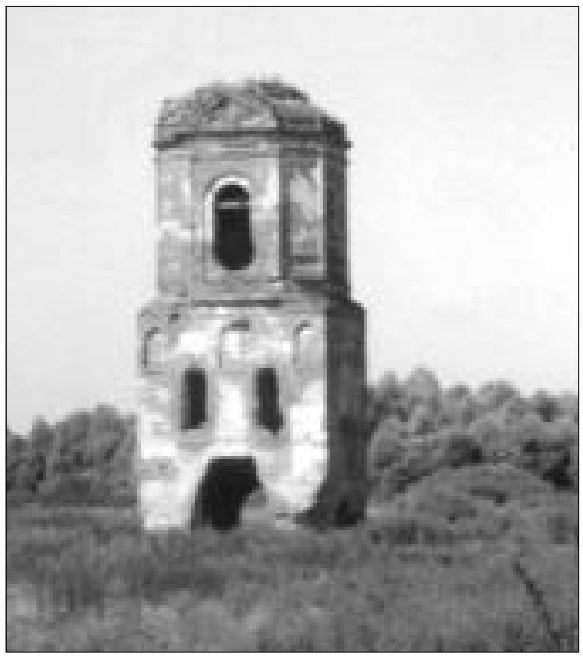

Руїни Максаківського монастиря (дзвіниця)

Суперечливими були враження й від історичних та краєзнавчих музеїв. У них зберігається багато цінних, навіть унікальних експонатів, працюють ентузіасти своєї справи, які підтримують міцні контакти з науковцями та краєзнавцями (досить згадати сільську бібліотекарку із Забілівщини Людмилу Павлівну Максименко, яка дбайливо зберігає все, що стосується земляка-поета Віктора Забіли, склала історію рідного села), дбають про високий науковий рівень експозиції. Не можна не сказати про приємне враження, яке залишили меморіальний музей О. Довженка у Сосниці, краєзнавчий музей у Острі. Але, на жаль, доводиться більше говорити про низький науковий рівень експозицій інших музеїв. Деякі з них взагалі не вдалося відвідати з "поважних" причин (так, працівник одного з музеїв у робочий час пішов ловити рибу, зачинивши музей на ключ). Батуринський музей у зв'язку з ремонтом свого головного приміщення згорнув свою експозицію і планує її знову відкрити через ...5—7 років. І це при тому, що кошти на ремонт є і виконати все необхідне можна за рік.

Головна біда полягає у тому, що більшість із відвіданих нами історико-краєзнавчих музеїв майже зовсім або явно недостатньо відійшла від традиційної компартійної схеми, яка була обов'язковою в часи СРСР. Тоді 70 % експозиції відводилося періоду з 1917 р., а на всю попередню епоху, починаючи від первісних часів — тільки 30 %. Тоді обов'язково треба було прославляти КПРС, цитувати Маркса, Енгельса, Леніна як носіїв Істини, лаяти "українських буржуазних націоналістів" та "служителів культу", возвеличувати Москву, її царів та імператорів, доводити, що Україна — складова частина Російської імперії, і туди вона потрапила виключно за власним і одностайним бажанням всіх українців, що Москва була нашим культуртрегером тощо. Написи й коментарі писалися, (на жаль, часто й досі пишуться) переважно російською мовою. Особливо одіозною є експозиція Путивльського музею попри ряд унікальних експонатів, які прикрасили б будь-який столичний музей. Про козацький період тут майже нічого немає, не згадано навіть про знамениту Конотопську битву 1659 р., яка, між іншим, відбувалася буквально поруч, і саме за стінами Путивля укрилися тоді московські недобитки. Зал, де розповідається про події 1917—1920 рр., присвячений прославленню ВКП(б) та борців за "совєтскую власть", а про УНР, навіть про "білих" і не згадано. У наступному ж залі йдеться про Другу світову війну (примостили тут і бюст Сталіна!), але ні слова не говориться про 20—30-ті роки з їхніми штучними голодоморами, сталінськими репресіями, нищенням церков та іншими трагедіями. Тут можна зустріти навіть відверту фальсифікацію музейщиків. Так, на стіні експонується документ (лист Лжедимитрія I, писаний польською мовою) і в написі — коментарі музейщиків зазначається, що цим листом Самозванець обіцяв віддати полякам Путивльську землю у разі, якщо стане московським царем. Оскільки автор цих рядків досліджує насамперед козацьку добу (XVI—XVIII ст.), то без особливих труднощів прочитав польські карлючки початку XVII ст. Отже, лист Лжедимитрія I — звичайна розписка, дана Єжі Мнішку (майбутньому тестю Самозванця) у тому, що він позичив у нього 4000 злотих. Оце й усе! І ніяких тобі обіцянок "ізмєнніческі" віддати ляхам шматок "ісконно-посконной зємліці"! Сказане вище меншою мірою стосується й ряду інших районних історико-краєзнавчих музеїв, наприклад, Сосницького. Особливо прикро, що тон у муміфікації реліктів брежнєвської доби задають обласні музеї, де експозиція майже не змінювалася з тих часів, де цілі періоди історії залишаються не висвітленими або викривленими. Це стосується Дніпропетровського історичного музею (директор Н. І. Капустіна), меншою мірою — Чернігівського історичного музею (директор С. Л. Лаєвський). У розмовах зі співробітниками музеїв головною причиною проблем часто називають брак коштів. Справді, є така проблема, хоч і не така гостра, як у перші роки незалежності України. Але справа полягає не в цьому. Оновлення експозиції — безпосереднє і одне з найважливіших обов'язків музейних працівників, і до того ж не вимагає значних капіталовкладень. Отже, тут бракує наукової кваліфікації, і, що головне, прагнення змін. Якщо вже дирекція музеїв (а вона насамперед несе відповідальність за експозицію) не має відповідної кваліфікації і не відає, чи не хоче відати про сучасний погляд української історіографії на історичне минуле, то яке вони мають моральне право обіймати ці посади? Невже вони не можуть прочитати принаймні сучасну шкільну програму з історії, щоб відповідно до неї перебудувати музейну експозицію?

Залишаються й інші проблеми. Досить згадати погані шляхи, відсутність туристичних карт, елементарної реклами (хоча б простеньких табличок і написів зі вказівками, як проїхати чи пройти до історичної пам'ятки) та елементарного сервісу. У тому ж Батурині немає навіть де пообідати! На жаль, не доводилося бачити нам і шкільних екскурсій по історичних місцях. І це в той час, коли майже всі школярі в сусідній Польщі буквально вздовж і впоперек обходять щоліта рідний край!

● **Юрій МИЦИК,**
професор

І ОРАВ СУМЛІННО, Й ЗАСІВАВ СОВІСНО

СОРОК ДНІВ БЕЗ ОЛЕГА ОРАЧА

Ничить трава жалощами...
"Слово про Ігорів похід".

Ревізував я завали старих паперів та й натрапив на альманах "Охотничьи просторы" (№ 30, 1973). Пробігаю очима імена авторів: Януш Мейснер (Польща), Ернест Хемінгуей (США), Олег Орач!.. Ну, друже, в такій компанії!..

Заходився читати. З приємністю прочитав і поляка, й американця. Та не з меншою втіхою — свого співвітчизника й побратима. І ось що цікаво: якщо Мейснер у "Повісті про собаку" описує, зокрема, особливості полювання на диких кабанів, а Хемінгуей у своїх "Репортажах" деталізує полювання на левів на рівнині Серенгеті в Африці, то Орач у нарисі "Корінь життя" розповідає про особливості полювання на... женьшень.

Це характерна, певною мірою романтична оповідь про пошуки в нетрях сибірської тайги спасенного кореня, що нелегко навіть бувалому місцевому мисливцеві.

Радувала добротна проза (зазначалося, що це — авторизований переклад з української), уміння автора передати специфічні особливості цього безкровного полювання.

І хоч як непросто було Олегові, недосвідченому початківцеві, віднайти в гущавині папороті заповітну рослинку, все ж йому пощастило. І Олег, про все забувши, вигукнув щосили:

— Паан-цуй!!!

— ...анцуй-цуй-цуй! — покотилася луна схилами гір. Панцуй по-удегейському означає "корінь".

Ось він, омріяний трофей, лежить в Олега на долоні. "Нарешті я тримав у руках женьшень, дорогоцінну рослину, яка повертає людині сили й молодість, рослину, яку люди назвали так поетично — корінь життя. Вона не нагадувала фігуру людини. Вона була схожа на морквину. Я подивився крізь неї на світло, а мені здалося, що корінь прозорий і що в ньому ряхтить золоте полум'я... На думку єгеря, корінь важив мінімум сімдесят п'ять грамів..."

Цікаво, що насіння женьшеня проростає майже через рік після того, як потрапить у землю. Корінь збільшується у вазі на один—півтора грами за літо. Зустрічаються екземпляри, вік яких обчислюється кількома століттями. Від настою женьшеня, пише Олег, тільки мертві не оживають. Ось чому цю рослину називають коренем життя і чому так багато легенд створили про нього лісові люди — удеге, тази, орочі...

Я подумав собі: повезу альманах до Києва, подарую Олегові: а може, у нього цього числа й немає. Приїхав. Коли це телефонує Іван Щербатенко. "Поховали, — каже, — Орача...".

Господи! Як же прикро, як боляче, що людям не дано відшукати спасенний корінь, який би зупиняв передчасне пригасання людської сили! "Ничить трава жалощами...": раннім журавлем відлетіла у вирій Олегова душа. Раннє пригасання його гожого літа, його недоспілої осені опечалило, озвалося гострим болем не тільки в серцях його друзів, а й, треба думати, у серцях читачів — багатьох-багатьох шанувальників цього поета й патріота.

Ніколи не прийде в мою голову дика думка — говорити про нього відтепер як про людину, яка відсторонилася від нас усіх, помінявши все земне на розкіш Садів Господніх. Він обрав собі літературне ім'я і не зганьбив його професійним ледарством чи професійною недбалістю. Гляньте: он він і сьогодні стоїть на Літературній ниві, стоїть міцно, вчепившись руками у чепіги плуга свого, що зблискує чистим чересом та лемешем, відшліфованими у наших духовних чорноземах! Він так само уперто й ненастанно оре й оратиме свій переліг, бо він — Орач, він трудівник од Бога!

Не претендую на оцінку, яку дасть його поетичній та публіцистичній спадщині професійна критика, а читацьке моє слово про нього таке.

Олег Орач, хвалити Господа, стоїть на чималій відстані від віршоробів. Природна справжність його поетичної натури органічно самореалізовувалася у формах художньо довершених і естетично привабливих. Тільки глибина перевіряє, чи ти вмієш плавати. Тільки глибина думки перевіряє, чи ти справді поет. На поетичній ниві Олега Орача я не бачу стебел із пустим колосом.

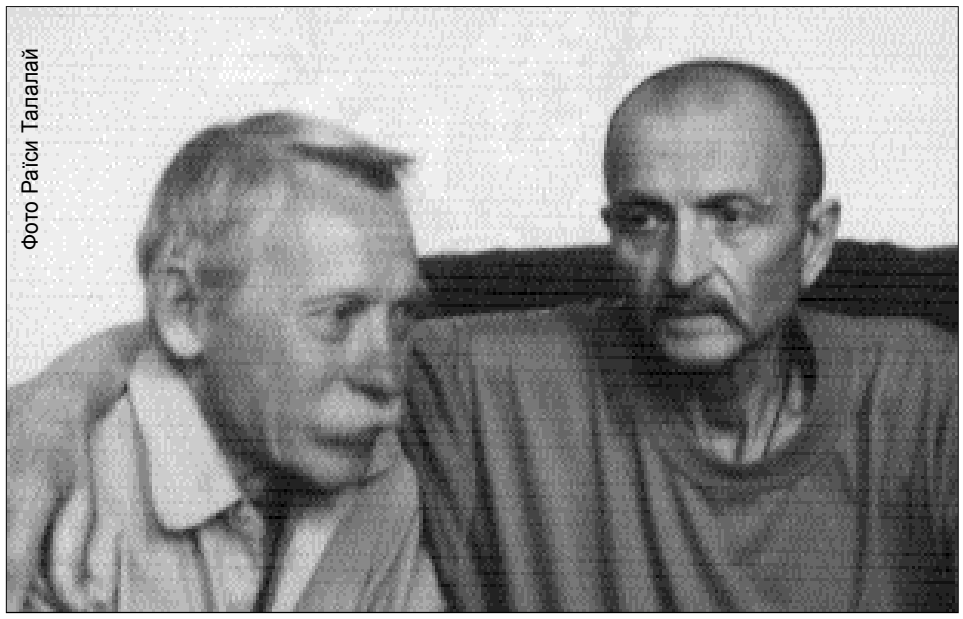
Фото Раїси Талалай

12 липня 2005 року. Останнє прижиттєве фото: з Леонідом Талалаєм Олега Орача (праворуч) пов'язували довгі роки товаришування

Значення Олега Орача як поета виразно національного, цілком українського посилюється із урахуванням обставин його життя, тих умов, за яких формувався його поетичний талант, визрівала його національна свідомість. Він народився 6 лютого 1940 року в селі Благовіщенка Куйбишевського району на Запоріжжі у родині вчителів. То тільки мовиться: на Запоріжжі, з яким мало б поставати у нашому баченні січове лицарство. Насправді ж то було (та й залишається ще й сьогодні) "горе-Запоріжжя", кажучи словами Тараса Шевченка. Вкрай зрусифіковані Схід та південь України тяжким болем вражали благородні серця молодих учителів — Олега Орача та його друга Василя Стуса, які закінчили історико-філологічний факультет Донецького педінституту (1962).

Про задушливість атмосфери, пронизуваної стрілами кислотних дощів русифікації Василь Стус писав так: "На Донбасі (та й чи тільки!) читати українську мову в російській школі — одне недоумство. Треба мати якісь моральні травми, щоб це робити. Одна усна заява батьків — і діти не будуть вивчати мови народу, який виростив цих батьків. Хіба це не гопашний театр — з горілкою і шароварами? Обов'язково — німецьку, французьку, англійську мови, крім рідної", — просив допомоги в Андрія Малишка як депутата Верховної ради УРСР Василь Стус у листі від 13 грудня 1962 року (Див. публікацію Романа Корогодського в "Літературній Україні", 11 січня 1990). Якось Олег мені хвалився: "Батько мене наставляв: "Ты сынок, и дома старайся говорить по-русски". Олега ж виховала Україна, її історія. Отож він говорив українською, знав російську й білоруську, а після Вищих літературних курсів у Москві мав широченне коло друзів і серед росіян, і серед білорусів, греків, представників нечисленних сибірських народів. Любо було йому перекладати з інших мов, укладати "Якутські народні казки", "Алтайські народні казки" тощо.

Україна завжди була на першому плані. Мучила його героїко-трагічна історія нашого народу; національний біль пронизав не один його твір. Я ж напівжартома, напівсерйозно не раз казав йому: маючи такий вірш, як твій "Запорожці", можна не боятися забуття! Справді, це поетична перемога, ці строфи хочеться зацитувати повністю:

Не могили в степу —
Запорожці на чайках пливуть.
Сиве мрево — як сум...
Кошовий щось невесел...
Із неволі вертають?
Із бою важкого, мабуть,
Бо, не маючи весел,
Не маючи весел
Та не маючи ж весел,
Мечами гребуть.
Море дибить вали,
мов арабських коней норовистих,
І на гребінь новий підійма, підійма...
І гребе товариство,
Добірне гребе товариство,
І не зна товариство,
Що Січі давно вже нема...
З яничарських морів
До стражденного рідного краю,
По Чумацькім Шляху
і по сонцю угадують путь,
Проти вітру гребуть —
і гребуть, і гребуть,
І не знають,
Що уже не на Січ,
А у вічність гребуть...

Історичні біди нашого народу посилювалися гіркотою від наруги, якої зазнавало українство за доби брежнєвсько-сусловської сваволі. Люди, для яких Слово було найбільшою святинею — учительство та письменники — рішуче, як Василь Стус, протестували проти того свавілля. І хоч Олег Орач не розділив мордовської долі свого побратима, проте ніколи від нього не відвертався. Нині у Стуса ой як багато друзів та однодумців-прихильників! А де ж вони були тоді, коли Олег, не боячись "забруднитися" стосунками зі Стусом, підтримував друга й регулярно надсилав йому листи та книги, й не цурався його родини!

Постійне листування між Стусом та Орачем є переконливим свідченням їхнього лицарського побратимства. Обидва були непохитні у своїй вірі в українську Україну, вільну і щасливу. Навіть у застійному присмерку народжувалися рядки, сповнені оптимізму та впевненості в українській правоті, у незнищенності нашого роду й народу. Ось як про це мовиться в Орача:

Не переводиться порода,
Не вибуває родовід,
І множина мого народу
Росте і шириться у світ.

О, ні, ми слави не проспали —
Ми славно виспались!
І ми
До схід історії устали
І стали — люди між людьми.
Не мамелюки-людолови,
Не потуречені вовки,
Од скіфів ми — степовики —
І зброярі, і хлібороби
Філософи і вояки,
І возвеличителі слова —
Шевченки, Лесі і Франки.

Не можу втриматися, щоб не зацитувати ще кілька Олегових рядків, які втілюють його філософію — філософію призначеності та неподільної відданості рідній землі.

Спека чи холод пронизливо-лютий —
Ми не птахи перелітні, ми — люди,
в гніві й любові несхитні і щирі,
ми від негод не тікаєм у вирій.

Саме Олег Орач збирав гроші на пам'ятник Василеві Стусу, провів сотні уроків у школах, присвячених його творчості. І робив це натхненно та безкорисливо.

Олег Орач, як і всі ми, люди, мав свою вдачу. Запальний, гарячковий, часом нестримний, іноді бурчливий. Але мені завжди здавалося, що та бурчливість — напускна, тимчасова. Я ніколи не помічав за ним негідних вчинків. Він був прямодушний, іноді просто по-дитячому наївний і довірливий. Висловлювався не оглядаючись назад, що думав, те й казав.

Мав Олег якийсь особливий дар і втіху — зводити (знайомити) людей. Коло його знайомих розширювалося і він був щасливим, коли ті знайомі знаходили порозуміння. Якось зателефонував мені з Ірпеня, із Будинку творчості: "Іване! Приїзди сьогодні на таку-то годину. Маю честь вітати в себе Ліну Василівну. Приїзди. Погомонимо".

Ліна Костенко! Хто не розуміє, що значить вона у долі України й кожного з нас! Слово її, як зерно трипільське: коли вже ляже в душу, то проросте неодмінно...

І ось я в Олега, — він радий, задоволений. Зустрічає мене й каже, що Ліна Василівна таки буде його гостею. Та ще й з чоловіком і сином Васильком (на той час підлітком).

Ми гомоніли з вечора й до тієї пори, коли побіліло за вікнами. Мені випала честь гостити товариство історичними піснями, — щось я перейняв від батька та матері, а щось — від колеги-журналіста Володимира Даниленка.

Оскільки співак я непрофесійний, то найбільше побоювався, щоб своїм любительським співом не образити, не розчарувати товариство. Та все обійшлося, здається, благополучно. Ліна Василівна подарувала мені "Марусю Чурай" із таким автографом: "Дорогому Іванові Шпиталю — в цей незабутній вечір, за ці прекрасні пісні — спасибі. Ліна Костенко. 11.06.1980 р. Ірпінь".

...Олеже, Олеже, друже наш незабутній! Я тобі ще співав би й співав, — таких, що ти ще й не чув. Але ти тепер не хочеш слухати... ...А я ж завжди починав із твоєї: "Зелені трави скошено на сіно, і сумно-сумно пахне деревій. І вже пора вчувається осіння у далині, уже не голубій".

Знаючи Орача з 70-х, з тих пір, як він почав працювати директором Республіканського будинку літераторів, залучив було до своєї мисливської компанії, осередок який складали Григорій Климчук, Іван Щербатенко, Григорій Булах, учений агроном Микола Харченко, лікар-хірург Ростислав Кващук, працівник столичної комунальної служби Володимир Маслов... Рідко коли видавалися субота та неділя, щоб ми пропустили вихід у князівство трав, озер та птаства... Олег, звісно, не був вегетаріанцем, він був вправним і допитливим мисливцем. Але не дика впольована качка, не козел, і навіть не лось були для нього найдорожчим трофеєм. Мав він втіху від того, коли з полювання привозив новий вірш, чи гарно обдуманий сюжет, чи й просто слово, якого раніше не чув...

Він любив гуртувати нових і нових друзів і, представляючи мене незнайомим, не проминав нагадати: "Це той чоловік, який зробив мене киянином". Або: "Це той чоловік, який допоміг мені здобути столицю".

Уже працюючи в Спілці письменників, Олег все ще ніяк не міг здобути київську прописку. Будучи завідувачем відділу фейлетонів у "Вечірньому Києві", я мав сякий-такий авторитет серед столичного чиновництва. Отож повів Олега до начальника паспортного відділу міського управління міліції Миколи Олександровича Вишняківського — і... Олег Орач став столичним жителем.

Олегова людяність, його вихованість особливо проявлялася у ставленні до дітей та матерів. Дітям він присвятив кілька своїх збірок віршів. Філософію материнства як основи основ вселюдської моделі й моральності передав такими словами:

Весь білий світ любов'ю обіймати.
І в тому світі найсвятіше — МАТИ.

Олеже! Олеже, чи чуєш ти, як "ничить трава жалощами"?..

● **Іван ШПИТАЛЬ**

ТВОРЧІСТЬ VS ЖИТТЯ

Написання літературної біографії передбачає не просто оповідь про неординарну особистість у культурі. Передусім маємо інтелектуально філігранну операцію з вирощування і виструнчення смислових ланцюжків із окремих фактів, свідчень, натяків — незрідка напозір позбавлених смислу. Або навпаки — наділених необчислюваною і невпорядкованою множинністю смислів, коли йдеться про живу, з нами сущу людину. Як не цинічно це звучить, але тільки смерть надає цілковитої смислової довершеності людському життю. Але водночас смерть кидає виклик тим, хто залишився. Це виклик, в якому звучить нерозгаданість місії людини, примхливість долі, незбагненність самого життя, від якого тепер залишилося висохле русло: із спорожнілими мушлями, химерними скам'янілостями, ідеально припасованою до ритму течії галькою вкупі із зовсім випадковими предметами. Розвалюються нікому не потрібні тепер кладочки й місточки, розсихаються човни, колись живе річище затягується піском часу... Відповісти на цей виклик може лише мистецтво, штука. Адже позбавлений органіки ландшафт потребує штучного втручання. Втручання тих, хто пам'ятає, тих, хто подібно до вправного майстра володіє секретами поєднання фактів і свідчень, розрізняє сотні, тисячі нюансів притаманних натякам. Мистецтво ще тому може відповісти на виклик смерті, що воно може бути багатоманітним і єдиним у множинності, як і саме життя. Але життя іншого рівня, життя як творчість...

Звісно, біографій про одну й ту саму людину не може бути безліч. У кожній культурі існує певний (досить обмежений насправді) набір можливих сюжетних ходів і смислових композицій, як і вичерпним є запас фактів і навіть натяків. Однак попри таку передбачувану обмеженість не слід експлуатувати лише один-два канони, варто розширювати поле гри і тим наближатися до відчуття повноти культури. Як на мене, у книзі Дмитра Стуса "Василь Стус. Життя як творчість" закладено саме такий імпульс, який відсилає нас до альтернатив, до подолання одних канонів, (і, можливо, творення інших), вона вносить у публічний дискурс розсипи нових фактів. Дивно лише, що попри певну провокативність біографії Стуса-батька, писаного Стусом-сином ніхто не скористався цими можливостями. Отже, проблема знову-таки в неструктурованості і драглистості культурного простору України? Аби хоч трохи подолати цю інерцію в проекті "Синергія поступу" починаємо розмову про одну з найконцептуальніших і найдрастичніших біографій нашого часу і про українську біографістику в цілому. Наразі ж пропонуємо розмову з літературознавцем, дослідником творчості Василя Стуса, провідним науковим співробітником Інституту літератури НАНУ Михайлиною Коцюбинською.

● **Микола СКИБА**

СИНЕРГІЯ ПОСТУПУ

МИХАЙЛИНА КОЦЮБИНСЬКА: «ЛЮДИНА ПОСТУПОВО ФОРМУЄТЬСЯ, САМА СЕБЕ ТВОРИТЬ, СЕБЕ ПЕРЕРОСТАЄ»

В одному з інтерв'ю вже по виході книжки "Василь Стус — життя як творчість" Дмитро Стус зізнається в тому, що він не хотів писати біографію батька і весь час тішив себе надією, що з'явиться хтось, кому буде цікаво збагнути Василя Стуса — людину. Не знаю, чого більше в цих словах: відвертості чи епатажу, але написана Дмитром Стусом книжка виявилася неординарним дослідженням не лише особистості й творчості батька, але й епохи. Попередні зауваги до книжки автор знову ж таки закінчує сподіванням на те, що невдовзі з'являться цікавіші й ґрунтовніші біографії. Ось минуло більше року з часу виходу монографії, однак попри певні провокаційні моменти, закладені автором у її текст, ані ґрунтовніших, ані популярніших розвідок про Василя Стуса не з'явилося. Із нечисленних рецензій на саму книжку можна пригадати хіба що розвідку Костянтина Москальця. Про множину біографій такої неординарної особистості (що є, до речі, ознакою повноти літературного процесу) годі й думати. Чому так складається, чому не виникає палітри поглядів?

— Як приклад цілісної біографії книга Дмитра справді — єдина у своєму роді. Але не можна стверджувати, що немає палітри поглядів: про Василя Стуса написано чимало спогадів, а вони також належать до біографічних матеріалів. Згадати хоча б спогади Василя Овсієнка, Світлани Кириченко...

Я думаю, що книжка Дмитра якраз на часі. Але для того, аби вона з'явилася, потрібно було опрацювати багато необробленого матеріалу, який був доступним тоді лише для Дмитра. Роботу над багатотомовим виданням праць Василя Стуса ми нашим невеличким авторським колективом теж починали майже з чистого аркуша, усвідомлюючи серйозність завдання, яке постало перед нами як перед упорядниками. Біографія, написана Дмитром, теж частина цього завдання, хоча вона не суто наукова праця. Важить те, що автор уникає спроб героїзації, дистанціюється від емоційного піднесення і виходить на рівень реального пізнання феномена, яким є Василь Стус. Він не творить житія, а на максимально широких за обсягом фактах відтворює життя цієї неординарної особистості.

Я думаю, що попередником цієї книжки був двотомник спогадів "Нецензурний Стус" — праця дещо контраверсійна, з якою далеко не всі погоджувалися. Це також потік життєвого матеріалу, здебільшого необробленого, і хто знає чи потребував він цієї обробки, бо саме в своїй автентичності, своїй необробленості він становить вартість. Так само й цінність праці Дмитра Стуса полягає в широті, неупередженості, автентичності представленого в ній матеріалу.

Для мене особисто відкриттям стали щоденникові записи Василя Стуса 1960-х років, які, до речі, не увійшли в наше багатотомове видання, бо упорядники про них тоді ще зовсім не знали. У цих записах — віхи становлення. Наприклад, цікаво спостерігати як змінювалося у нього сприйняття Василя Симоненка. Адже спочатку Стус поставився до його поезій досить прохолодно, бо ж сам поет зовсім іншого плану: не такий публіцистичний, не такий декларативний, глибинніший. Але далі погляд Стуса на Симоненкову поезію змінюється в бік більшого прийняття. Уже в статті про Симоненка (вона також не увійшла до нашого багатотомового видання) Василь Стус пише, що до публіцистичної поезії варто підходити з позицій добре відчутого власного "я". Щоправда, Василь Симоненко, як і Стус, "поет з обтятою кроною". Він досить швидко еволюціонував у бік глибокої поезії, і хто знає, яким би він був, якби не трагічна загибель.

Дмитро ж, взагалі людина гостра, полемічна, і з тим, що він пише, я не завжди можу погоджуватися. Я вважаю, що він надто протиставляє вже з позиції сьогоднішнього сприйняття відмінність поетики патріотичної, декларативної і глибинної, притаманної Василю Стусу. Тоді це все "варилося" разом, і питання ангажованості й незаангажованості літератури просто не поставало. Це було частиною нашого життя, і та межа, яку Дмитро проводить досить різко у своїй книзі, тоді майже не відчувалася.

Або ще один нюанс. Дехто каже, нащо, мовляв, стільки часу приділяти стосункам Василя Стуса з жінками. Я вважаю, що це цілком доречно, адже потім ці стосунки знайшли відображення у поезії. Або ще таке дражливе питання: не з самого початку Стус мав таку тверду громадянську позицію, яка згодом міцно зрослася з його образом. Були в нього і певні вагання, і бажання під час слідства визнати свою помилку, раніше відповідний варіант Стусової заяви, писаної за наполягання батька, не публікувався. І от лише в книзі Дмитра його оприлюднено. Я вважаю, що це потрібно, бо ми мусимо знати правду про людину, яку цінуємо. А правда полягає не в тому, що такий-то діяч відразу постає в готовому образі й нам тільки залишається витягти його на п'єдестал. Людина поступово формується, сама себе творить, себе переростає. І ті заяви, писані в слідчому ізоляторі — це свідчення того, як Василь Стус сам себе переростав і гартував, він утверджувався на позиції "прямостояння" (як він сам сформулював).

— Але є ще один нюанс у стосунках Стуса і його сучасників, на ньому наголошує Дмитро Стус, коли пише про те, як "зиґзаґи життєвих колізій" зближували Василя Стуса з шістдесятниками, так-сяк облаштоване суденце набагато раніше відійшло від берега надії, а "самотній Стусів човник несподівано швидко наздогнав їх". Потім думка, вкладена у цю метафору варіюється у більш науковій формі в розмислі Дмитра Стуса про те, що Василь Стус усе ж був осібною постаттю у колі шістдесятників, і його творчість дещо дистанційована від творчості решти представників тієї ґенерації...

— Я думаю, що це — правда, Василь Стус справді дещо дистанційований від решти. Але почнімо з того, що саме явище шістдесятників досить дифузне, майже неможливо чітко окреслити його межі. Тут поєднано багато критеріїв: моральних, інтелектуальних, естетичних. Тому важко однозначно сказати, що от тут шістдесятництво, а далі — вже ні.

А щодо Стуса, то силою свого таланту й того, що він називав "розкошування особистістю", він, звичайно відірвався від своїх сучасників у напрямку того, що ним названо "поезією, сповненою самою собою". Проте не можна категорично стверджувати, що його поезія цілковито позбавлена публіцистичності.

— Як на мене, осібність Василя Стуса в книзі Дмитра Стуса підсвічена ще одним концептуальним викладом, до якого вдається автор, окреслюючи історичні обставини й цивілізаційні тенденції, які передували народженню його героя. Йдеться про занепад українського села. Простіше кажучи, — це проблема "сільського" і "міського" первнів української культури.

— Я вважаю, що це зроблено цікаво, але дуже суб'єктивно...

— Але згадана проблема на цьому не вичерпується. Особливість Василя Стуса, його цілеспрямоване культивування особистості пов'язані, на думку дослідників, із зацікавленням екзистенціалізмом. Для Дмитра Стуса в цьому контексті важить донецьке походження батька, той факт, що він — виходець із урбанного середовища — на відміну, знову ж таки, від більшості шістдесятників.

— Думаю, в цьому є рація, хоча зовсім відривати Василя Стуса від сільської стихії теж не коректно, бо ж його коріння (воно весь час відчувалося і проростало) таки у сільському ґрунті. Тож я б не абсолютизувала цього моменту, але як погляд, як напрям для роздуму, вважаю, що це цікаво.

— На те й існує наукове мислення, що воно засадничо протистоїть абсолютизації й передбачає варіативність і можливість заперечення одних концепцій іншими...

— Тим і цінна книжка Дмитра Стуса, що в ній відсутні безапеляційні твердження, натомість їй притаманний пошук, вона містить різні пропозиції, різні концепції, допускає множинність точок зору на предмет, що в ній висвітлюється. Я вважаю, що це і є сучасний погляд. Нам не треба боятися цього Іншого (з великої літери).

— А який би ракурс Ви запропонували дослідникам, які, хочеться сподіватися, зацікавляться постаттю Василя Стуса?

— Варто доповнити і продовжити біографію, писану Дмитром Стусом, бо ж він доводить її фактично лише до арешту, а табірні роки в книжці проходять пунктиром. Але я розумію Дмитра щодо того, чому він так зробив, адже для того, аби освоїти масив інформації (листи, спогади, свідчення тощо) з табірного періоду, потрібен колосальний запас сил і часу. І до цього завдання теж варто підійти концептуально, множинно.

Якщо ж говорити про пріоритети дослідження спадщини Стуса, то на черзі глибинне літературознавче дослідження його як поета. Бо все, що ми робили до того, — це лише "намацування" тем. По-перше, ми спробували відірвати розгляд його творчості від публіцистичної площини, не абсолютизувати героїчного аспекту Стусового життя. Хоча, ясна річ, від нього нікуди не дітися, він цілковито притаманний цій людині й у цьому контексті його також варто аналізувати. Але далі потрібно заглиблюватися в матерію поетичну. Варто проаналізувати творчість Стуса на тлі сучасної йому поезії: що він брав із неї, що йому було близьке. Відомо, що дуже сучасною для Стуса була поезія Рільке. Або цікаво: як вписується Стус у парадигми сьогоднішньої поезії.

Продовження на с. 16

СИНЕРГІЯ ПОСТУПУ

МИХАЙЛИНА КОЦЮБИНСЬКА: «ЛЮДИНА ПОСТУПОВО ФОРМУЄТЬСЯ, САМА СЕБЕ ТВОРИТЬ, СЕБЕ ПЕРЕРОСТАЄ»

Закінчення. Початок на с. 15

Я б запропонувала ще таку тему як варіативність поетичної творчості Василя Стуса на прикладі циклу “Палімпсести”. У Стуса незрідка окремі вірші починаються однаково, а потім розходяться у різні боки, з’являються обертони: ідейні, настроєві, смислові. Щось подібне, до речі, спостерігаємо у Шевченка, у якого, як писав Григорій Грабович, текст вібрує варіантами. У своїй поетичній творчості Василь Стус напозір дистанціюється, відривається від побутових реалій, але те якраз і є цікавою темою для дослідження: в який спосіб відбувається переосмислення поетом побутових реалій (якщо, правда, можна назвати побутом обставини, в яких протікало Стусове життя). Цим мають займатися молоді, ерудовані, добре обізнані в сучасній поезії дослідники. Сподіваюся, що такі знайдуться, і саме в такому ключі відбуватиметься осмислення Стуса-поета.

— У книзі Дмитра Стуса присутня спроба реконструювати “малу історію”, історію повсякдення 1960—70-х років. Наскільки адекватною Вам видається така спроба, як для людини, що має безпосередній досвід переживання тієї епохи?

— Я багато б чого доповнила як свідок. Передусім — атмосфера нашого спілкування... постійна налаштованість на нонконформізм — це те, що треба пережити. Найточніше відтворення цього є в спогадах інших свідків і учасників тих подій, зокрема у Світлани Кириченко, мемуари якої відбивають саме щоденне самоутвердження, щоденне протиставлення себе вороже налаштованому оточенню і надзвичайно ніжне і трепетне ставлення одне до одного, яке ні з чим не порівняти, — це абсолютне відчуття плеча. Я щаслива, що зазнала цього.

Особливо пригадується момент, пов’язаний із завершенням епопеї виключення мене з партії. Я вийшла з будівлі обкому (це там, де тепер Міністерство іноземних справ) уже без партквитка з відчуттям величезної полегкості, але з усвідомленням, що мене чекає попереду. І от зустрічаю Стуса. Він чекав мене, бо йому було відомо про мої перипетії. Ми йдемо з ним на Володимирську гірку, сідаємо на лавку (кругом Дніпрові далі) і він читає мені Гарсія Лорку. Я досі відчуваю як співно заламується його голос: “Кордова дальня і самотня”. Мене переповнювало відчуття полегкості і навіть щастя. Не можна сказати, що ми були такими вже близькими людьми з Василем, але він у той момент відчув мій стан, мій душевний порух. Атмосфера тих літ — то свято, яке завжди зі мною. І люди, які вийшли з тієї атмосфери, завжди її цінують.

● Розмову вів **Микола СКИБА**

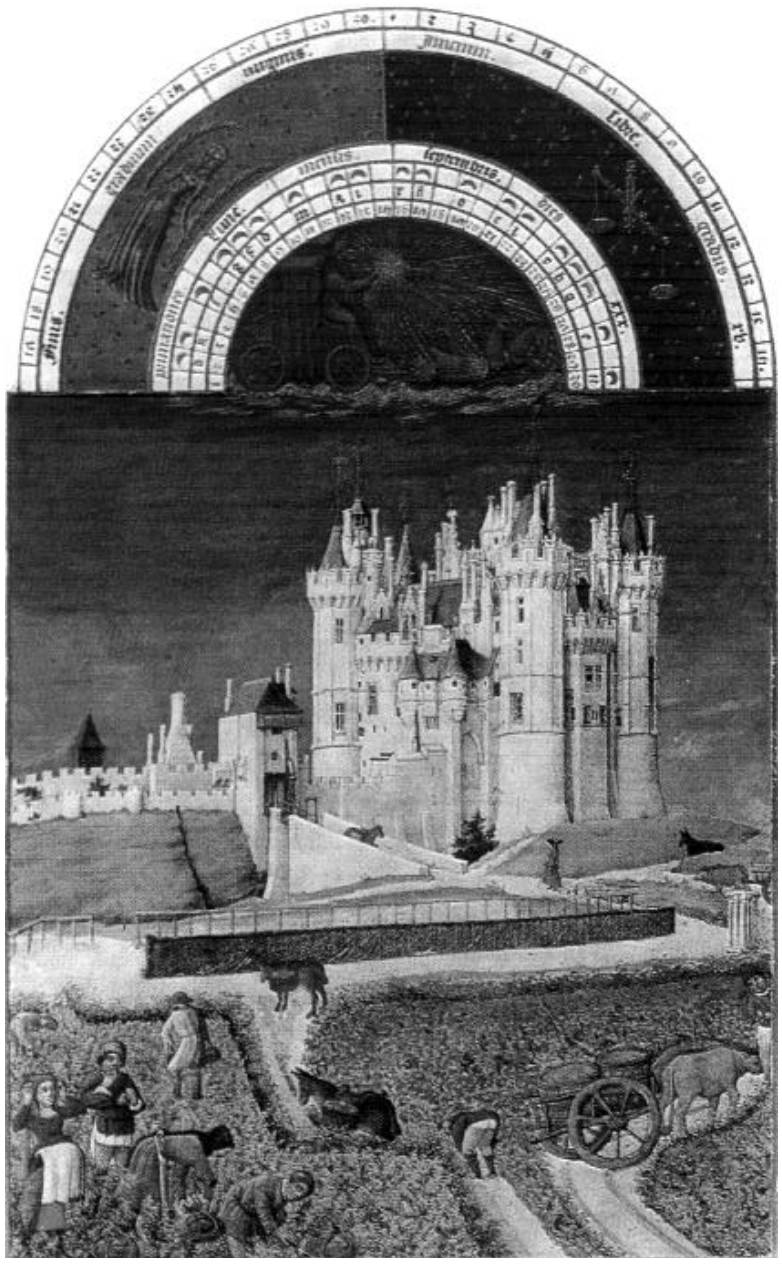

ОДА ВЕРЕСНЮ

Назва виникла відразу. Подумалося, що тепер доведеться на кілька комп’ютерних сторінок ставати Бетговеном. Бо вересень для мене насамперед асоціюється з радістю. Але ця радість якась непроста, багатовимірна і вагітна безліччю інших, навіть діаметрально протилежних відчуттів: солодкаві запахи зібраного поля одночасно навіюють легкий сум, бажання подорожей і передчуття спокою, високе прозоре небо з різьбленими хмарами сперечається насиченістю і чистотою кольорів із кавказькою емаллю і сповнює відчуттям душевної зрілості, прохолодна теплота вітру схожа на стриманість глибокого кохання, а осінні квіти чомусь нагадують веселих ченців, особливо в руках першокласників. Душа тоне в парадоксах початків і кінців і схильна ставити вічні запитання.

Для чого живе людина? Стоп, стоп, стоп — це ти так усіх гіпотетичних читачів розлякаєш, хоча це питання не оминає нікого, навіть коли на нього немає відповіді. Знову парадокс, вересневий. Бо таке питання виникло невипадково. У вересні в Давній Греції проводилися Містерії, присвячені богині плодючості Деметрі, а містерії — не що інше, як посвячення у таємні знання про життя, смерть і безсмертя. У євреїв найчастіше саме на вересень припадає Новий рік — Рош Гашана, що за іудаїстським календарем розпочинається в сьомий від Ніссану місяць Тішрей. Він названий у книгах єврейських пророків “місяцем могутніх”, бо це місяць народження праотців Ізраїлю. Тішрей “могутній” ще аж 11-ма святковими днями, серед яких найвеличніше свято, що настає на 10 день нового року — Йом Кіпур — Судний День. Євреї називають це свято Суботою з Субот, днем покаяння і всепрощення, очищення від гріхів. Йом Кіпур не схожий ні на які інші свята — це свято-піст, в який людина очищує себе суворим постом, молитвою і радісним спокоєм. Людина сповідується перед Всевишнім, своєю совістю у скоєних гріхах і її душа “оживає” у своїй невинності. Християни ж у вересні святкують Різдво Пресвятої Діви Марії, Друга Пречиста як називають його в народі. І закінчується вересень днем Віри, Надії і Любові та їхньої матері Софії, Премудрості Божої.

Чи не забагато таїнств на один місяць? А чи буває забагато зібраного врожаю, що має годувати людину цілий рік? Або різноманіття плодів, що зростають на цій землі? Вересень — місяць парадоксів. Багатство земне й очищення духовне — ведуть свій вересневий діалог. Коли природа звільняється від тягаря своїх достиглих плодів, забезпечуючи життя людині, і готується до зими, людина, в свою чергу, має очищуватися духовно, повертаючись душею в лоно Бога. Після земних розкошів весни й літа настає час згадати про свою справжню батьківщину — дім Отця. Очищення — головне слово вересня. На астрологічній мапі Сонце заходить у сузір’я Діви. Символічно цей знак зображає оголену панну з повним колосом у руці. Непорочна з зерном. Знову парадокс, гідний безконечних трактувань християнських екзегетів. Вважається, що серед людей зодіакального знаку Діви народжуються або неймовірні чепурони, або замазури. “Діви” здебільшого стають лікарями, науковцями, управлінцями. Вони педанти, логіки, зануди — “сухарі”. “Дівами” були, наприклад, Ґете, Лев Толстой... письменник-містик і письменник-етик. Перший, кажуть, був масоном, а другий прикидався буддистом. Напевно вони й у житті були занудами і з жінками у своїх писаннях не особливо церемонилися: на панель відправляли, під поїзд, у тюрму, на ешафот... одним словом — очищалися. Але це так — на поверхні: пристрасті, претензії, війни... Як там у етика, словами Пьєра Безухова на полі бою: “Не пускает меня солдат! Кого? Меня? Мою бессмертную душу?” Цитата неточна, з пам’яті, але врізалася в свідомість, як крилатий вислів. Вочевидь ця безсмертна душа й народжується, коли земні пристрасті заспокоюються або точніше, — коли не мають над нею влади... Душа очищується до своїх основ, до зерна й у ній установлюється — ненадовго, бо ми б тоді всі були богами — божественний порядок: у голові, серці, в печінці особливо треба повозитися, жовч відкачати... потім знову земне життя внесе до гармонійних схем божого промислу свої погрішності... і починай спочатку...

Цього року єврейський новий рік починається не у вересні — 3 жовтня. Мені довелося трохи напружитися, щоб дізнатися точну дату. Найпростіший хід — було подзвонити до синагоги, що я врешті-решт і зробила. Але перед тим вдалася до різних маніпуляцій: пошукала в Інтернеті, погортала ті “довідникові” книги, що знайшла в домашній бібліотеці: “Вступ до “Кабали”, Мартина Бубера “Хасидські перекази”, зателефонувала кільком приятелям, які могли б знати, перегорнула весь записник у пошуках єврейських прізвищ... Нульовий результат із купою побічних спогадів. Дивно, чому не відразу бачимо простіший хід? Чому внутрішній зір має блукати лабіринтами тупикових рішень і неправдивих висновків? Схоже, цією дорогою повернення до себе, до чистого чину ми зустрічаємо тільки породження власного сну розуму? Тож маємо прибирати за собою Авгієві стайні, воювати з Мінотавром у собі і т. д.

У метро їхала дівчина з рудим кошеням. Дівчина їла качан кукурудзи. У неї були брудні нігті, рука перев’язана на зап’ястку, масне волосся. Кошеня хворе, худе, з припухлими очима. Воно повзало по голому товстенному животі хазяйки, яке ковбасою звішувалося над її штаньми. Я намагалася на неї не дивитися. Було гидко. Аж раптом до вагона увійшла дівчинка років семи. Побачивши кошеня, вона засяяла й намагалася підійти ближче, щоб його роздивитися. Дівчина побачила ці зусилля дитини, враз змінилася з обличчя, пожвавішала, почала піднімати кошеня на руках, щоб мала могла його краще роздивитися. Потім дівчинка підійшла і взяла кошеня на руки. Мама дівчинки була напружена, але відчувалося, що заборонити дочці гратися з тваринкою не знаходила приводу. У моїй душі боролися два відчуття, які не могли погасити одне одного: відраза й зачудування. Думалося, що це хворе кошеня, ймовірно, з глистами, а дівчинка підносить його собі до обличчя. З дівчиною, що хвилину до того сиділа мало не з дебільним виразом обличчя, від щирої зацікавленості дитини відбулася неймовірна трансформація. Ніби, приймаючи її кошеня, світ у подобі дівчинки приймав і її. Очі відразу осмислилися, голос спокійний, глибокий, щось розповідає малій... Я не могла відвести погляду — така непідробна, рідкісна теплота, відкритість і щирість йшла від тієї картини. Довкола сиділи охайні пасажири, запнуті наглухо у свою андеґраундівську незворушність, а поруч відбувалася містерія очищення...

● **Наталія ШЕВЧЕНКО**

ЗАПИСКИ РЕЗИДЕНТКИ

СЛОВО Просвіти

ПРОСВІТА

Засновник: Всеукраїнське товариство “Просвіта” імені Тараса Шевченка
Реєстраційне свідоцтво КВ № 4066 від 02.03.2000 р.

Шеф-редактор
Павло МОВЧАН

Головний редактор
Любов ГОЛОТА

Редколегія
Любов ГОЛОТА
Ярема ГОЯН
Павло МОВЧАН
Анатолій ПОГРІБНИЙ
Олександр ПОНОМАРІВ
Іван ЮЩУК

Перший заступник головного редактора, відділ політики
Олександр СОЛОНЕЦЬ
279-49-47

Заступник головного редактора, відділ соціальної тематики
Микола СКИБА
279-49-47

Заступник головного редактора з виробничих питань
Наталія СКРИННИК
278-01-30 (тел/факс)

Відповідальний секретар
Ірина ШЕВЧУК
278-63-69

Відділ мови
Олександра ТКАЧ
270-55-57

Відділ літератури
Марія КРИШТОПА
270-55-57

Черговий редактор, спеціальний кореспондент
Радміла КОРЖ
279-39-55

Відділ коректури
Тетяна МИХАЙЛЕНКО
Ірина СТЕЛЬМАХ
278-63-69

Комп’ютерна верстка
Ірина ШЕВЧУК

278-63-69

Адреса редакції:
вул. Хрещатик, 10-Б, м. Київ, 01001

E-mail: slovo_prosvity@ukr.net

http://slovo.prosvita.com.ua

Індекс газети
“Слово Просвіти” — 30617

Видрукувано з готових фотоформ на комбінаті “Преса України” у середу. Зам. № 3301237

Загальний наклад — 40000

Листування з читачами — тільки на сторінках газети.

Відповідальність за достовірність інформації несуть автори.

Редакція залишає за собою право редагування та скорочення текстів.

При використанні наших публікацій посилання на “Слово Просвіти” обов’язкове.

Передплатна ціна, враховуючи поштові послуги:
на місяць — 3,29 грн.
на 3 місяці — 9,59 грн.